ABC Amber Palm Converter, http://www.processtext.com/abcpalm.html

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\Nová složka (2)\Verne_Jules-Paris_ve_20_stoleti.PDB

PDB Name: Verne_Jules-Paris_ve_20_stoleti
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXt
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 30.4.2005
Modification Date: 30.4.2005
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Jules Verne

PAŘÍŽ VE 20. STOLETÍ

Och, jak zhoubný je vliv onoho
pokolení, jež neslouží Bohu ni králi,
zaprodáno světským vědám, ohav-
ným mechanickým povoláním!
Zpropadená havěť! Není nic, co by
neučinila, kdyby jí bylo ponecháno
volné pole, kdyby jí neomezeně
vládl pouze osudný duch poznávání,
vynalézání a zdokonalování.

Paul-Louis Courier

Kapitola I.
Všeobecná vzdělávací úvěrová společnost

13. srpna 1960 spěchala část obyvatel Paříže do četných nádraží městských železnic; křižovatkami cílili na bývalé Mariovo pole.

Toho dne měly být uděleny ceny Všeobecné vzdělávací úvěrové společnosti, rozsáhlé organizace veřejného vzdělání. Slavnosti měl předsedat Jeho Excelence ministr pro zkrášlování Paříže.

Všeobecná vzdělávací úvěrová společnost si zcela počínala v duchu vydělávacím: čemu se před sty lety říkalo pokrok, nabylo obrovského rozsahu. Monopol, vzor dokonalosti, držel celou zem ve svých drápech; společnosti se množily, zakládaly, organizovaly a naši otcové by byli udiveni jejich nečekanými výsledky.
Peněz byl dostatek, najednou se však zdálo, že nebude kam s nimi, protože soukromé železnice přešly do rukou státu; hojnost kapitálu i kapitalistů bažila po finančních operacích či industriálních podnicích.

Nikterak nás tedy nepřekvapí, co by udivilo Pařížana devatenáctého století, jako na příklad, kromě jiných skvostů, založení Úvěrového vzdělání. Společnost si už po třicet letúspěšně vedla pod finančním dohledem barona de Vercampin.

Znásobila totiž pobočky univerzity, lyceí, gymnázií, škol základních, křesťanských penzionátů, přípravné kursy, semináře, přednášky, útulky, sirotčince; veškeré formy vzdělání pronikly i do nejnižších společenských vrstev. Nikdo už nečetl, ale všichni uměli číst, ba i psát; nenašel by se jediný synek ctižádostivého řemeslníka, bezzemka, který by nezatoužil po úřednickém místě; úřednictví se všemožně rozmáhalo; později uvidíme, jaký pluk úředníků vláda řídila, a jak po vojensku.

Nyní pouze chceme vyložit, jak se vzdělávám rozrůstalo spolu s počtem vzdělávacích pověřenou. Vždyť v devatenáctém století byly vynalezeny obchodní společnosti s nemovitostmi, podnikatelské pobočky, Podnikatelská úvěrová banka, to vše v touze po stvoření nové Francie a nové Paříže!

Pro obchodníky je konstruování a instruování jedno, vždyť instruování je popravdě pouze jiný druh konstruování, jen méně trvanlivý.

Takto uvažoval v roce 1937 baron de Vercampin, proslulý svými rozsáhlými finančními podniky; dostal nápad založit obrovské gymnázium, ve kterém by strom výuky mohl vyrašit všemi pupeny, přičemž by na libosti státu zůstala péče o jeho ořezávání, prořezávaní a pročišťování.

Baron spojil pařížská lycea s mimopařížskými, lyceum Sv. Barbory s Rollinovým, a další zvláštní zařízení v jediný celek; v něm sjednotil vyučování celé Francie; majetek měl podléhat jeho dohledu, protože celou akci představil jako podnik industriální. Finanční zárukou byla baronova šikovnost. Peníze plynuly. Společnost byla založena.

Stalo se tak roku 1937 za vlády Napoleona V. Programového prohlášení bylo vytištěno čtyřicet milionů exemplářů. Na první straně stálo:

Všeobecná úvěrová vzdělávací společnost,

a. s., založená 6. dubna 1937 smlouvou před panem
Mocquartem a jeho kolegou, notáři pařížskými,
schválená císařským výnosem z 19. května 1937.
Kapitál společnosti: sto milionů franků,
rozdělený do 100 000 akcií,
obnášejících jednotlivě 1 000 franků.

Správní rada:

předseda:
baron de Vercampin, nositel vyššího řádu;
místopředsedové:
de Montaut, nositel řádu, ředitel Orleánských železnic,
Garassu, bankéř,
markýz ďAmphisbon, nositel veškera, senátor,
Roquamont, plukovník četnictva, nositel menšího veškera,
Dermangent, poslanec,
generální ředitel Vzdělávací úvěrové společnosti:
Frappeloup, nositel vyznamenání.

Následovaly Stanovy společnosti, pečlivě sepsané v jazyce finančním. Jak vidno, v řídící radě neexistovala jediná vědecká či profesorská osobnost. Pro obchodní podnik to tak bylo jistější.

Vládní inspektor dohlížel na činnost společnosti a zpravoval o ní ministra pro zkrášlování Paříže.

Baronova idea byla dobrá a obzvlášť praktická; sklidila tedy až neočekávaný úspěch. V roce 1960 čítala Úvěrová vzdělávací celkem 157 342 žáků, jimž byla věda vněcována mechanicky.

Přiznejme, že studium literatury, starých jazyků (včetně francouzštiny), bylo tehdy takřka vepsí; latina a řečtina byly jazyky nejen mrtvé, ale i pohřbené; naoko existovalo ještě něco málo tříd s literární a jazykovou výukou; měly málo žáků, pramálo byly váženy, málo i vážily. Ve starém nakladatelství Hachette tlely v policích slovníky, rýmovníky, pravopisy, výbory překladů z francouzštiny i do francouzštiny, klasičtí autoři, všichni ti de Viris, Sallustiové, Titové Liviové. Tisícinákladovým vydáním se však těšily matematické příručky, pojednání o deskriptivě, mechanice, fyzice, chemii, astronomii, přednášky z průmyslu v praxi, praktického obchodu, praktického finančnictví, průmyslového výtvarnictví, vše, co souviselo se současnými tendencemi.

Akcie Společnosti se zkrátka za dvaadvacet let znásobily desetkrát a každá měla hodnotu 10 000 franků.

Nezdržujme se však déle u rozkvětu Vzdělávací společnosti; jak říkají bankéři, čísla hovoří za vše.

Koncem minulého století spělo Vysoké učení k úpadku; hlásilo se na ně málo mladých lidí, především těch, kteří směřovali ke kariéře v písemnictví; mnoho z nich, a patřili k nim i nejlepší studenti, zahodilo profesorský šat, a vtrhlo do řad novinářů a autorů; pohoršlivý jev však neměl dlouhého trvání, protože už deset let se na Učení hrnuli uchazeči o studium praktických nauk. Zatímco poslední profesoři řečtiny a latiny skomírali v prázdných třídách, katedra praktiky se těšila přízni.

Praktické vědy se dělily do šesti odvětví: přednosta odboru matematického měl náměstky z oboru aritmetiky, geometrie a algebry; dále tu byli přednosta odboru astronomie, přednosta mechaniky a přednosta chemie; nejvýznamnějším pak byl šéf oddělení užitých věd; jeho podřízenými byli náměstci pro metalurgii, pro mechaniku a pro umělecky využitelnou chemii.

Živé jazyky (kromě francouzštiny) byly velmi oblíbené; těšily se obzvláštní vážnosti; zanícený filolog by se tedy mohl naučit dvěma tisícům jazyků a čtyřem tisícům idiomů, jimiž se mluvilo v celém světě. Po kolonizaci oblasti Cochinchine nabral mnoho studentů profesor na katedře čínštiny.

Úvěrové vzdělávací společnosti patřily rozsáhlé stavby na místě někdejšího Martova pole; to již nebylo k ničemu, když se v rozpočtu nepočítalo s Martem. Bylo to dokonalé městské centrum, mělo čtvrti, náměstí, ulice, paláce, kostely, kasárna; cosi jako Nantes či Bordeaux, a mohlo se tam vtěsnat sto osmdesát tisíc lidí včetně vyučujících. Mohutným obloukem se vstupovalo na čestné nádvoří pojmenované Nádraží vzdělanosti; bylo obklopeno skladišti vědy. Refektoře, dormitoře, velký přednáškový sál, kam se lehce vměstnaly tři tisíce žáků, si zasloužily návštěvy, ale lidi, kteří už padesát let byli podobnými skvosty zhýčkaní, to nelákalo.

Dav tedy lačně proudil na zmíněné udílení cen, slavnost vždy zajímavou; ze zvědavosti její účastnilo asi pět

set tisíc osob, jak rodičů, tak přátel nebo příbuzných. Lid se tedy vyvalil z železniční stanice Grenelle, která tehdy byla na konci Univerzitní ulice.
Přes nával veřejnosti všechno probíhalo v pořádku: vládní zaměstnanci, méně horliví, tím také snesitelnější než příslušníci bývalých sdružení, klidně nechávali vrata otevřena. Sto padesát let trvalo, než došla uznání pravda, která dí, že lépe je velkému davu čelit četnými vchody než jejich počet zmenšovat.

Nádraží vzdělanosti bylo ve vší nádheře způsobilé k obřadu; není však takového velenáměstí, které by se nezaplnilo, a čestné nádvoří bylo brzy plno.

Ve tři hodiny slavnostně vstoupil ministr pro zkrášlování Paříže v doprovodu barona de Vercampin a členů Správní rady; baron stál po pravici Jeho Excelence, pan Frappeloup po ministrově levici. Z pódia se dav laureátů ani nedal přehlédnout. Potom spustilo několik hudebních těles společnosti; hrála na všechny nápěvy a všemi neslučitelnými styly. Tradiční vřeskjako by nijak nevadil dvěstě padesáti tisícům uší, do nichž vnikal.

Slavnost byla zahájena. Nastal šum beze slov. Nadcházela chvíle projevů.

V minulém století se jistý humorista Karr nechal slyšet, že vysoce oficiální proslovy při udílení cen se zcela vyrovnají latině, v níž jsou pronášeny; v dnešní době by s podobným žertem neuspěl, vždyť upadla poslední špetka latinského řečnického umění. Kdopak by rozuměl? Ani náměstek rétoriky!

Úspěšný byl projev v čínštině; několik pasáží vzbudilo souhlasný hukot; dlouhá komparatistická řeč o obyvatelstvu na ostrovech Sundských byla dokonce odměněna mohutným aplausem. Tleskat uměli dosud všichni. Nakonec povstal ředitel aplikovaných věd. Nastala slavnostní chvíle, dospělo se k vrcholnému bodu slavnosti.

Jeho vznětlivá řeč se k nerozeznání podobala pískání, skřípotu, kvílení, tisícům nepříjemných zvuků, jež vydává parní stroj v chodu. Řečníkův náhlý vstup připomínal setrvačník, vymrštěný plnou rychlostí; nebylo možno zbrzdit řeč, vedenou pod tak vysokým tlakem, a skřípající věty do sebe zapadaly jako ozubená kola.
Ředitel potil krev i vodu, aby dojem podpořil, a od hlavy k patě ho zahaloval oblak páry.
"K čertu!" řekl svému sousedovi se smíchem stařec, jehož jemná tvář vyjadřovala nejvyšší stupeň opovržení takovými řečnickými hloupostmi. "Co vy na to, Richelote?"
Pan Richelot pouze pokrčil rameny.

"Přehřívá se," hovořil dál stařec; navázal tím na předchozí metaforu. "Namítnete, že má bezpečnostní ventily; kdyby vybouchl ředitel aplikovaných věd, byl by to věru nepříjemný precedens!"

"Skvěle řečeno, Huguenine," odvětil pan Richelot.

Přerušilo je naléhavé psst!; podívali se na sebe s úsměvem.

Řečník však pokračoval; neohroženě se jal hájit přítomnost na úkor minulosti, a začal opěvovat moderní objevy. Vyjádřil se dokonce, že v tomto ohledu budoucnost již čeká pramálo; se shovívavým pohrdáním hovořil o malé Paříži roku 1860 a o malé Francii devatenáctého století. S mnoha dobovými epitety vypočetl dobrodiní současné éry, rychlé spojení mezi rozličnými místy metropole, lokomotivy brázdící asfalt bulvárů, hybnou sílu, rozvedenou do domácností, kyselinu uhličitou, jež zaujala místo vodních par, ba oceán, sám oceán smáčel svými vlnami nábřeží v Grenelle. Hovořil nádherně, lyricky, vzletně, naprosto nesnesitelně a nespravedlivě, jelikož zapomněl, že zázraky dvacátého století rašily již v plánech století devatenáctého.

Bouřlivý potlesk zazněl na témž náměstí, kde před sto sedmdesáti lety byl s jásotem uvítán svátek federace.

Všechno ale na tomto světě končí, i proslovy, a stroj se zastavil. Když bez nehod dospěla ke konci ústní cvičení, přešlo se k udílení cen. Zadání z vysoké matematiky, určené pro hlavní konkurs, znělo:

"Jsou dány dvě kružnice, O a O'. Z bodu A na kružnici O vedeme tečny k O'. Vedeme spojnici mezi body, ve kterých se tečny dotkly kružnice. Bodem A dále vedeme tečnu ke kružnici O. Otázka zní: ve kterém bodu se tato tečna střetne se spojnicí?"

Všem byla jasná závažnost takového teorematu. Bylo známo, jak je dle nové metody vyřešil žák Gigoujeu (Francois Némorin) z Brianconu (Horní Alpy). Při vyvolání jeho jména se vznesl pochvalný jásot. Během onoho slavného dne byl vyhlášen čtyřiasedmdesátkrát; na počest laureáta se roztloukaly lavice, což i v roce 1960 dosud byla pouhá metafora pro vystižení míry nadšení.

Gigoujeu (Francois Némorin) tím získal knihovnu o třech tisících svazcích. Úvěrová vzdělávací společnost postupovala důkladně.

Nelze vyjmenovat nekonečný počet vědních oborů, jež se v těchto vzdělávacích kasárnách učily: seznam tehdejších vyznamenání by pradědy mladých vědců silně překvapil.
Obřad vyznamenávání běžel dál; zazněly posměšky, když nějaký fridolín z odboru písemnictví, stydě se za své jméno, získal cenu za překlad z latiny či byl odměněn za překlad do řečtiny.

Došlo však k hlasitějším posměškům a ironie neznala mezí. To tehdy, když pan Frappeloup pronesl:

"První cena za latinské verše: Dufrénoy (Michel Jéróme) z Vannes (Morbihan)."

Všeobecné veselí se projevovalo výkřiky:

"Cena za verše v latině!"

"Vždyť byl v té soutěži jediný!"

"Hledme, společník múz!"

"V antice kovaný!"

"Pravý sloup Pamassu!"

"Půjde! Nepůjde!", atd.

Michel Jéróme Dufrénoy však šel, a hrdě; přes posměšky se přenesl. Byl to světlovlasý mladík půvabné tváře, v jehož příjemném pohledu nebylo nic nekalého či neomaleného. Dlouhé vlasy mu dodávaly trochu zženštilý vzhled. Měl zářivé čelo.

Přistoupil ke stupínku a z rukou ředitele spíše vytrhl než převzal cenu. Spočívala v jediném svazku: Příručka dobrého továrníka.

Michel na knihu opovržlivě pohlédl, odhodil ji na zem a s věncem na hlavě se klidně vrátil na místo, aniž políbil obřadná líce Jeho Excelence.

"Vida," řekl pan Richelot.

"Čacký hoch," podotkl pan Huguenin.

Ze všech stran se ozýval šumot; Michel mu čelil s pohrdlivým úsměvem a usedl na své místo mezi posměvačné spolužáky.

Velký obřad skončil bez nesnází kolem sedmé hodiny večerní; bylo rozděleno patnáct tisíc cen a dvacet sedm tisíc uznání. Hlavní laureáti Užitých věd večeřeli s baronem Vercampinem spolu se členy Správní rady a bohatými akcionáři.

Potěšení akcionářů bylo číselně doložitelné. Dividenda z podniku roku 1960 byla stanovena na 1 169 centimů na jednu akcii. Současný výnos již překračoval emisní cenu.

Kapitola II.
Obecný nástin pařížských ulic

Michel Dufrénoy splynul s davem jako kapka vody v řece, již by protržení přehrad změnilo v záplavu. Přestával být rozrušen. Z vítěze v latinské poezii se stával v davu rozradovaných lidí plachý mladý muž; cítil se osamocen, cizí a jakoby vydělen v prázdnu. Jeho spolužáci svižně kráčeli, on však šel pomalu, váhavě, uprostřed spokojených rodičů ještě více pociťoval svůj sirotčí úděl; snad litoval vší své práce, zastesklo se mu po škole, po profesorovi.

Neměl otce ani matku a musel se vrátit do rodiny, která ho nemohla pochopit, s jistotou, že se svou cenou za latinské verše nebude přijat vřele.

Řekl si však: "Inu, jen odvahu! Stoicky protrpím jejich špatný rozmar. Strýc je pozitivista, teta praktická žena, bratranec spekulativní hoch, já se svými názory nebudu vlídně přijat, avšak co naplat? Pojďme."

Nespěchal však, nepatřil k žákům, kteří se hrnou na prázdniny jako národy ke svobodě. Jeho strýci a poručníkovi se ani neuráčilo zúčastnit se rozdílení cen; věděl, co je synovec "schopen napáchat", jak říkal, a zemřel by studem, kdyby byl svědkem, jak je věnčen jako odchovanec Múz.

Nešťastného laureáta však unášel dav; připadal si nesen proudem jako někdo, kdo se topí.

"Správný příměr," pomyslel si, "jsem právě unášen na širé moře; kde je třeba být mrštný jako ryba, mám vlohy ptáka; rád žiji v prostoru, v dokonalých krajích, kam se již nezavítá, v zemích snů, z nichž není návratu!"

Postrkován a klopýtaje dospěl ke stanici městské železniční dráhy Grenelle.

Dráha vedla po levém břehu řeky bulvárem Saint-Germain, který mířil od Orleánského nádraží k budovám Vzdělávací společnosti. Tam se stočila k Seině, Jennským mostem, jehož svrchní část sloužila železnici, ji přeťala a napojila se na koleje pravého břehu. Ty ústily tunelem Trocadéro na Champs-Elysées, navazovaly na trasu bulvárů, jíž mířily k náměstí Bastilly, a spojovaly se Slavkovským mostem s drahou levobřežní.

Tento první železniční obvod zhruba obkružoval starou Paříž Ludvíka XV. na místě zdi, o níž se žertovalo:

Mumlá-li Paříž, ať mumlat jde za mříž.

Druhý okruh spojoval bývalá pařížská předměstí a v délce dvaatřiceti kilometrů propojil čtvrti, které kdysi byly za hranicemi vnějších bulvárů.

Třetí železnice vedla někdejší okružní cestou; měla trasu dlouhou padesát šest kilometrů.

Čtvrtá dráha pak propojovala pevnosti a sloužila k přepravě z více než stokilometrové vzdálenosti.

Jak vidno, Paříž prorazila svá opevnění z roku 1843 a drsnými lokty se prodrala do Boulogneského lesíka, na pláně v Issy, Vanves, Billancourtu, Montrouge, Ivry, Saint-Mandé, Bagnoletu, Pantinu, Saint-Denis, v Clichy a v Saint-Ouenu. Vrcholky Meudonu, Sevřeš a Saint-Cloudu zarazily její rozpětí na západě. Současné vymezení hlavního města bylo ohraničeno pevnostmi na Mont-Valérien, v Saint-Denis, v Aubervilliers, Romainvillu, ve Vincennes, Charentonu, Vitry, Bicétru, v Montrouge, ve Vanves, v Issy; tedy město o obvodu dvaceti sedmi mil. Pohltilo celý departement Seině.

Dopravní systém v hlavním městě tedy obstarávaly čtyři soustředné kružnice železnic; byly propojeny křižovatkami, které na pravém břehu vedly po dlouhých bulvárech Magenta a Malesherbes, na levém břehu po ulicích de Rennes a děs Fossés-Saint-Victor. Z jednoho konce Paříže na druhý bylo možno se velice rychle dopravit.

Železnice existovaly od roku 1913; byly vybudovány nákladem státu podle systému, který v minulém století sestavil inženýr Joanne.

Tehdy bylo vládě předloženo mnoho návrhů. Vláda je předala radě civilních inženýrů, protože po roce 1889, kdy byla zrušena vojenská Polytechnická škola, už nebylo inženýrů ženijních. Odpovědná místa se však k problému dlouho nevyjadřovala; někteří chtěli, aby dráha vedla na úrovni hlavních pařížských ulic, jiní podporovali projekt podzemních spojů po způsobu londýnského metra. První plán by však vyžadoval zřízení závor na přejezdech vlaků; tím

by nastaly samozřejmě nesnáze pro chodce, vozy, káry;

druhý plán byl těžko proveditelný, ostatně představa vsunout se do nekonečného tunelu cestovatele příliš nelákala. Všechny cesty, vystavěné kdysi za bídných podmínek, měly být přebudovány; kromě jiných to byla cesta Boulogneským lesíkem, na které cestující díky mostům a podzemním cestám sedmadvacetkrát museli zanechat četby novin během třiadvacetiminutové jízdy.

Joannův systém v sobě měl všechny výhody, co se týče rychlosti, jednoduchosti, pohodlí, a vskutku, metropolitní dráhy fungovaly už padesát let k všeobecné spokojenosti. Systém spočíval ve dvou oddělených drahách tam a zpět; od jeho zavedení nemohlo dojít ke střetu s protisměrem.

Každá dráha vedla osou bulvárů pět metrů od domů nad krajnicemi chodníků; byla nesena elegantními sloupy z galvanizovaného bronzu, které byly pospojovány kovovým krajkovým členěním; sloupy měly v určitém rozmezí příčné oblouky, jimiž se opíraly o okolní domy.

Dlouhý viadukt, po němž vedla železnice, tvořil tedy krytou galerii, pod níž se mohli chodci uchýlit před sluncem či deštěm; vozům byla vyhrazena asfaltová cesta; viadukt přetínal vznosným obloukem cesty, které křížily jeho dráhu, a železnice, umístěná na úrovni mezzaninu, nebyla pro dopravu žádnou překážkou.

Některé domy podél dráhy, přeměněné na čekárny, byly i zastávkami; s dráhou byly spojeny širokými můstky; pod nimi bylo dvojité schodiště, jež vedlo do haly pro cestující.

Stanice dráhy na bulvárech se nacházely na Trocadéru, Madeleine, u obchodního domu Bonne Nouvelle, v rue du Temple a na náměstí Baštily.

Viadukt by na jednoduchých sloupech dojista nevydržel starý dopravní systém s těžkými lokomotivami; díky moderním hnacím strojům byly soupravy o mnoho lehčí. Jezdily v intervalu deseti minut a v rychlých, pohodlně vypravených vozech přepravily po tisíci cestujících.

Okolní domy netrpěly párou ani dýmem, prostě proto, že nebyly lokomotivy. Vlaky jezdily na základě stlačeného vzduchu podle Williamovy metody, již propagoval slavný belgický inženýr Jobard, který byl v polovině devatenáctého století na vrcholu slávy.

Celá délka cesty mezi oběma kolejemi byla řízena vektorovou trubicí o průměru dvacet centimetrů, dva milimetry silnou; v té byl kotouč z měkkého kovu, který se uvnitř pohyboval pomocí vzduchu stlačeného na několik atmosfér. Vzduch dodávala Společnost pařížských katakomb. Kotouč, hnaný trubicí velkou rychlostí jako vystřelený z foukačky, za sebou vsál první vůz soupravy. Jak byl však onen vůz ke kotouči připevněn, když kotouč neměl žádné spojení s vnějškem? Elektromagnetickou silou!

První vůz měl totiž mezi koly magnety, nasměrované po pravé i levé straně k trubici, nedotýkaly sejí však. Magnety působily přes stěny tubusu na kotouč z měkkého kovu*.

Kotouč klouzavým pohybem táhl vůz za sebou, aniž mohl stlačený vzduch někudy uniknout.

Když se měla souprava zastavit, zaměstnanec ve stanici otočil kohoutem; vzduch unikl a kotouč zůstal stát. Po otevření kohoutu vzduch vnikl a souprava okamžitě pokračovala v rychlé jízdě.

Tímto prostinkým způsobem a při tak jednoduché obsluze odpadl tedy dým, odpadla pára, byly vyloučeny srážky, na všech nástupištích bylo možno vystoupit a zdálo se, že ty železnice existovaly odnepaměti.

Mladý Dufrénoy si zakoupil jízdenku na nádraží v Grenelle a deset minut nato byl ve stanici Madeleine; vystoupil na bulvár a zamířil k rue Imperiále, vedenou podle osy Opery až k Tuilerieským zahradám.

Ulice byly plny davu; smrákalo se; nádherné obchody zářily do dálky elektrickými světly; pouliční svítilny, sestrojené podle Wayova systému, spočívajícího na elektrizaci praménku rtuti, svítily nevídaně jasně; byly mezi sebou propojeny podzemními dráty; v jediné chvíli se naráz rozsvítilo sto tisíc pařížských luceren.

Některé zaostalé krámky však zůstávaly věrny starému uhlovodíkovému plynu; nové těžební techniky v kamenouhelných oblastech umožňovaly, pravda, dodávat krychlový metr po deseti centimech; společnost však měla značné zisky především z toho, že jej rozšiřovala jako mechanické činidlo.

Vskutku, převážná část nespočetných vozů, které brázdily silnice na bulvárech, se pohybovala bez koní; v pohyb je uváděla neviditelná síla spočívající ve stlačeném vzduchu a spalování plynu. Byl to Lenoirův stroj použitý v dopravě.

Předností tohoto stroje, vynalezeného v roce 1859, bylo především to, že odstranil kotel, topeniště a palivo; trochu svítiplynu, smíšeného se vzduchem, přiváděného pod píst a zapáleného elektrickou jiskrou uvedlo stroj do pohybu;

plynová čerpadla, zbudovaná na trasách vozů, dodávala potřebný uhlovodík; nová zlepšení umožnila obejít se bez vody, určené kdysi ke chlazení válce stroje.

Byl tedy jednoduchý a snadno ovladatelný; mechanik, usazený na sedačce, vedl řídicí kolo; pedál pod nohou mu umožňoval vmžiku měnit chod vozidla.

Vůz o síle jednoho koně nestál denně ani osminu koně; spotřeba plynu, přesně kontrolovaná, umožňovala propočítat užitečný chod každého stroje a Společnost jím nemohla být slzena jako kdysi kočími.

Plynové vozy měly velkou spotřebu kyslíku, nemluvě o obrovských nákladních vozech s kamením a stavebním materiálem, které měly sílu dvaceti až třiceti koní. Další přednost Lenoirova systému tkvěla v tom, že mimo provoz nic nestál, což byla úspora, již si nelze představit u parních strojů, jež spotřebovávají paliva i v době, kdy nejsou v chodu.

V odlehčených ulicích byl tedy provoz rychlejší než kdysi, protože výnos Ministerstva policie zakazoval všem vozíkům, kárám a valníkům jízdy po desáté hodině ranní, pokud nešlo
o určité vyhrazené cesty.

Tyto různé inovace byly v souladu s horečnatým stoletím, kdy nesčetné obchody nesnášely prodlení a

nepřipouštěly zpoždění.

*Pokud elektromagnet může při přímém kontaktu unést váhu l 000 kg, jeho přitažlivá sílaje při vzdáleností 5 milimetrů stále ještě 100 kg. (Poznámka autora.)

Co by řekl nějaký náš předek při spatření bulvárů ozářených světly podobnými slunečnímu jasu; tisíců vozů, bezhlučně se pohybujících na tichém asfaltu ulic; obchodů bohatých jako paláce, z nichž pronikalo bělostně zářivé světlo; dopravních cest, širokých jako náměstí, náměstí rozlehlých jako pláně; obrovských hotelů, v nichž se pohodlně uložilo dvacet tisíc cestujících; vznosných viaduktů! Co by si pomyslel, kdyby uviděl dlouhá elegantní podloubí, mosty sklenuté od jedné ulice k druhé, a najmě ony podivuhodné vlaky, jež zdánlivě fantastickou rychlostí brázdily vzduch!

Dozajista by byl značně překvapen. Lidé roku 1960 ty skvosty již neobdivovali; pokojně jich užívali, aniž byli šťastnější. V jejich uspěchaném jednání, spěšné chůzi, americké překotnosti bylo totiž znát, že je bez ustání a nemilosrdně pohání démon bohatství.

Kapitola III.
Vysloveně praktická rodina

Mladý muž konečně došel ke svému strýci, panu Stanislasu Boutardinovi, bankéři a řediteli Společnosti pařížských katakomb.

Významný muž bydlel ve skvostném paláci v rue Imperiále, obrovské, nádherně nevkusné stavbě, protknuté četnými okny, pravých to kasárnách proměněných v soukromý příbytek, budovy nikoliv impozantní, pouze těžkopádné. V přízemí paláce a v přístavbách byly kanceláře.

"Zde se tedy odehraje můj život," pomyslel si Michel, když vcházel. "Mám zanechat veškerou naději za dveřmi?"

V té chvíli v něm vzklíčila jakási nevýslovná touha prchnout dodaleka; ovládl se však a stiskl elektrický zvonek na vratech. Vrata se díky skryté pružině tiše otevřela a sama od sebe zase zavřela, jakmile návštěvník prošel.

Rozlehlým dvorem se vcházelo do kanceláří, kruhovitě umístěných pod zastřešením z mléčného skla; na konci byl rozlehlý přístřešek, pod nímž čekalo několik plynových vozů na rozkazy svého pána.

Michel šel ke zdviži, jakémusi pokojíku, kolem dokola obklopenému čalouněným dívaném; nepřetržitě v ní setrvával sluha v oranžové livreji.

"K panu Boutardinovi," požádal Michel.

"Pan Boutardin právě usedl ke stolu," odvětil lokaj.

"Ohlaste mu laskavě jeho synovce pana Dufrénoy."

Sluha stiskl knoflík v dřevěném táflování a zdviž se nepostřehnutelným pohybem vznesla do prvního poschodí, kde se nacházela jídelna. Ohlásil Michela Dufrénoy.

Pan Boutardin s chotí a synem seděli u stolu; když mladý muž vstoupil, rozhostilo se hluboké ticho; bylo pro něj prostřeno, večeře sotva začala. Na strýcovo znamení zasedl Michel k hodokvasu. Nemluvili s ním. Jeho zoufalá situace jim pochopitelně byla známa. Nemohl jíst.

Večeře se odehrávala v pohřební atmosféře; sluhové obsluhovali potichu. Jídlo se tiše vznášelo šachtami ve stěnách; bylo bohaté s přídechem lakomství, a vypadalo, jako že hosty krmí nerado. Ve smutném sále, směšně pozlaceném, se jedlo rychle a bez požitku. Důležité přece není živit se, ale mít na to, abychom se živit mohli. Michel vyciťoval ten rozdíl; bylo mu úzko.

Při desertu strýc promluvil poprvé a řekl:

"Pane, zítra časně ráno si promluvíme."

Michel se bez odpovědi uklonil. Sluha v oranžovém ho zavedl do jeho pokoje; mladík ulehl; hexagonální strop mu přivedl na mysl množství geometrických příkladů; bezděčně mu vytanul trojúhelník a přímky spuštěné na některou z odvěsen.

"To je rodina," říkal si v neklidném spánku.

Pan Stanislas Boutardin byl přirozeným plodem průmyslového století; vyrašil v onom teplém pařeništi, nevyrostl ve volné přírodě. Jako člověk především praktický nekonal nic neužitečného, veškerým myšlením směřoval k užitečnu s bezmeznou touhou být užitečný; jeho touha se nasměrovala ke vpravdě vyslovenému sobectví; jak by Horatius řekl, spojoval užitečné s nepříjemným. Pýcha čišela z jeho slov, ba ještě více z činů, a nedopustil by, aby ho jeho stín předběhl. Vyjadřoval se v gramech a centimetrech a stále nosil metrickou hůl, čímž nabýval velké znalosti o věcech tohoto světa; zvysoka opovrhoval uměním, a především umělci, aby vzbudil zdání, zeje zná; malířství u něj končilo lavírováním, kresba diagramem, sochařství kadlubem, hudba hvizdem lokomotiv, literatura burzovním

zpravodajstvím.

Ten člověk, vychovaný uprostřed mechaniky, pojímal život jako soukolí či transmise; býval rozčilen při sebemenším tření jako píst v dokonale vysoustruhovaném válci. Své pohnutky přenášel na ženu, na syna, na zaměstnance, na sloužící; to všechno byly obráběcí stroje, ze kterých on, velký motor, získával největší možný užitek.

Měl vcelku ohavnou povahu, možno-li to tak nazvat, nebyl s to učinit dobré, ale ani něco špatného; nebyl hodný ani zlý, někdy byl špatně naložený, míval špatnou náladu, křičel, a byl veskrze obyčejný.

Nadělal si velké jmění, pokud se tomu dá přikládat nějaká dělnost. Svezl se s průmyslovým rozmachem století; byl tedy průmyslu vděčen, uctíval jej jako božstvo; jako první zavedl pro svou rodinu i pro sebe oblečení ze tkaných drátů, jež se objevilo v roce 1934. Tkanina byla na omak ostatně hebká jako kašmír, i když nehřála. V zimě se však s pořádnou dvojitou podšívkou dalo přežít; když nezničitelné šatstvo začalo rezivět, nechalo se prostě obrousit a přebarvit na módní odstín.

Zmiňme se o společenském postavení bankéřově: byl ředitelem Společnosti pařížských katakomb a hybných sil v domácnosti.

Činnost společnosti tkvěla v tom, že schraňovala vzduch do rozsáhlých, dlouho již nepoužívaných podzemních prostorů; tam byl shromažďován pod tlakem čtyřiceti až padesáti atmosfér a tato setrvalá síla byla rozváděna do dílen, fabrik, továren, tkalcoven, mlýnů, všude, kde bylo potřebí mechaniky. Vzduch sloužil, jak jsme viděli, k pohánění železničních vlaků na bulvárech. Osmnáct set padesát tři větrných mlýnů na pláni v Montrouge jej pomocí čerpadel vhánělo do oněch objemných nádrží.

Bankéř Boutardin byl horlivým zastáncem oné dozajista praktické myšlenky, využívající přirozených sil; stal se ředitelem té mocné společnosti, přičemž zůstal členem patnácti či dvaceti dozorcích rad, viceprezidentem Společnosti tažných lokomotiv, administrátorem Pobočky tavených živic, atd., atd.

Před čtyřiceti lety se oženil se slečnou Athénais Dufrénoyovou, Michelovou tetou; byla to vskutku družka hodná bankéře, nepřívětivá, ošklivá, tlustá, měla všechny přednosti účetní a pokladní, jako žena žádné; vyznala se v účetnictví, podvojné účetnictví pro ni bylo hračkou a byla by v případě potřeby vynalezla účetnictví potrojné; pravá administrativní úřednice, samička pro administrátora.

Milovala pana Boutardina a byla jím milována? Ano, pokud ta průmyslová srdce mohla milovat; k jejich dokreslení užijme příměr: byla lokomotivou, on strojvůdcem; udržoval ji v dobrém stavu, cídil ji, promazával a ona tak již půl století byla v chodu s podobnou mírou citu a představivosti jako lokomotiva cramptonka.

Netřeba dodávat, že nikdy nevykolejila.

Pokud jde o syna, vynásobte otce a matku a získáte koeficient Athanase Boutardina, hlavního společníka bankovního domu Casmodage a spol.; roztomilý mladík, který po otci zdědil veselost, po matce eleganci. V jeho přítomnosti nebylo radno pronést něco duchaplného; smysl jako by mu unikal, nad užaslýma očima se mu svraštilo obočí. Při velkém konkursu získal hlavní bankovní cenu. Lze říci, že nenechával peníze pouze pracovat, on je přímo štval; čpěl lichvou; jako nevěstu hledal nějakou hroznou dívku, jejíž ošklivost by energicky vyvážilo věno. Ve dvaceti letech už nosil brýle s hliníkovými obroučkami. Díky omezené a rutinní inteligenci sužoval své učedníky s fretčí důsledností. Jedním z jeho vrtochů bylo myslet si, že má pokladnici prázdnou, zatímco byla přeplněna zlatem a cennými papíry.

Byl to nepěkný člověk, neměl mládí, srdce, neměl přátele. Otec k němu choval velký obdiv.

Tuto rodinu, rodinnou trojici, měl tedy mladý Dufrénoy žádat o pomoc a ochranu. Bratr paní Boutardinové, pan Dufrénoy, byl jemný, citlivý, pln vybraných vlastností, které se u jeho sestry zvrhly v drsný protiklad. Ubohý umělec, hudebník velkého nadání, byl zrozen pro lepší století. Zahynul jako mladý bídou a synovi zanechal pouze své básnické sklony, schopnosti a touhy.

Michel měl kdesi strýce, jistého Huguenina, o němž se nikdy nemluvilo, jednoho z oněch vzdělaných, skromných, chudých a odevzdaných lidí, jací blahobytným rodinám vhánějí červeň do tváří. Michelovi však zakázali se s ním stýkat, a ani ho neznal; na toho se tedy nedalo pomyslet.

Postavení sirotka ve světě bylo tudíž zpečetěno: najedno straně strýc, který mu nemohl pomoci — na druhé straně rodina bohatá vlastnostmi, jež se razí v mincovně, se srdcem přesně jen k tomu, aby vhánělo krev do tepen.

Nebylo, zač prozřetelnosti děkovat.

Nazítří Michel sestoupil do strýcovy pracovny, pracovny jak možno vážné, potažené seriózní látkou; nacházel se tam bankéř, jeho žena a syn. Hrozilo, že to bude obřadné.

Pan Boutardin stál u krbu, ruku zasunutou ve vestě, hruď vydmutou, a takto promluvil:

"Pane, vyslechnete slova, která si laskavě vryjte do paměti. Váš otec byl umělcem. Tím je řečeno vše. Rád bych se domníval, že jste nezdědil jeho nešťastné sklony. Odhalil jsem však ve vás zárodky, které je nutno zničit. Rád tápete v pískách ideálu a prozatím byla nejvýmluvnějším výsledkem vašich snah ona cena za latinské verše, již jste včera ostudně získal. Vyčísleme situaci. Jste bez majetku, což je neobratnost; navíc nemáte rodiče. Nuže, abychom si rozuměli, nechci v rodině básníky! Nechci individua, kteří lidem dští do tváře rýmy; máte bohatou rodinu, nezkompromitujte ji. Tedy, umělec nemá daleko ke kejklíři, jemuž ze svého křesla hodím sto soldů, aby mě pobavil při zažívání. Slyšíte mě. Žádný talent. Schopnosti. Protože jsem u vás nezpozoroval žádnou zvláštní schopnost, rozhodl jsem, že nastoupíte v bankovním domě Casmodage pod vedením svého bratrance; vezměte si z něj příklad; pracujte na tom, abyste se stal praktickým člověkem! Mějte na paměti, že vám v žilách koluje část boutardinovské krve, a abyste si hlouběji vštípil má slova, snažte se nikdy je nezapomenout."

Jak vidno, roku 1960 rasa Prudhommů dosud nevyhynula; zachovali si krásné tradice. Co mohl Michel na takovou tirádu odpovědět? Nic; mlčel tedy, zatímco teta a bratranec přikyvovali.

"Vaše prázdniny," pokračoval bankéř, "začínají dnes ráno a dnes večer končí. Zítra budete představen šéfovi

banky Casmodage a spol. Jděte."

Mladý muž vyšel ze strýcovy pracovny; oči měl zaplaveny slzami; obrnil se však proti zoufalství.

"Mám jediný den svobody," řekl si; "využiji jej alespoň podle své chuti. Mám pár soldů; začněme si zakládat knihovnu z velkých básníků a slavných autorů minulého století. Každý večer mi poskytnou útěchu po strázních dne."

Kapitola IV.
O některých autorech 19. století a o nesnázích, jak si je opatřit

Michel spěšně vyšel na ulici a zamířil ke knihkupectví U pěti světadílů, velkému skladišti v rue de la Paix, řízenému vysokým státním úředníkem.

"Tam musí být ukryty veškeré plody lidského ducha," řekl si mladík.

Vstoupil do prostorného vestibulu, uprostřed něhož bylo telegrafické pracoviště, spojené s nejodlehlejšími body obchodů; zástup zaměstnanců nepřetržitě proudil; protizávaží ve stěnách vynášela pomocníky k nejvyšším policím v sálech; pracoviště obléhal značný dav a roznášecí se prohýbali pod nákladem knih.

Ohromený Michel se marně snažil spočítat nekonečné množství děl, jež se ježila u stěn, a pohled mu bloudil v nedohledných galeriích velkolepého zařízení.

"Nikdy se mi nepodaří to vše přečíst," pomyslel si, když se postavil do fronty před pracovištěm. Konečně dospěl k přepážce.

"Co si přejete, pane?" řekl mu zaměstnanec, šéf Oddělení žádostí.

"Chtěl bych sebrané spisy Victora Huga," odpověděl Michel.

Úředník doširoka otevřel oči.

"Victor Hugo?" řekl. "Čím je znám?"

"Je to jeden z největších básníků devatenáctého století, snad vůbec největší," odpověděl mladý muž s ruměncem.

"Znáte to?" zeptal se úředník druhého úředníka, šéfa Oddělení pátrání.

"V životě jsem o něm neslyšel," odpověděl tázaný. „Jste si jist jménem?" zeptal se mladíka.

"Naprosto jist."

"Je výjimečné," pokračoval příručí, "abychom zde prodávali literární díla. Jste-li si však jist... Rhugo, Rhugo...," říkal, když telegrafoval.

"Hugo," opakoval Michel. "Požádejte zároveň o Balzaka, de Musseta, Lamartina."

"Vědci?"

"Ne! Autoři."

"Žijící?"

"Století již mrtvi."

"Pane, vynasnažíme se vám ze všech sil vyhovět. Obávám se však, že naše úsilí si vyžádá dlouhou dobu, nebude-li marné."

"Počkám," odpověděl Michel.

A ohromen se stáhl do kouta. Všechna ta velká sláva tedy nepřetrvala století! Orientální, Meditace, Prvmí verše. Lidská komedie — zapomenuty, ztraceny, nedostupné, zneuznané, neznámé!

Přesto tu byly náklady knih, jež velké parní jeřáby dopravovaly doprostřed chodeb, a u přepážky žádostí se tísnili kupci. Jeden si však přál Teorii tření ve dvaceti svazcích, jiný Kompilaci problémů elektřiny, onen Praktické pojednání o mazaní hybných kol, tento Monografii o nové rakovině mozku...

"Cože!" říkal si Michel, "věda! průmysl! Stejně jako ve škole, a umění nikde! A já vypadám jako pomatenec, když žádám literární díla! Jsem šílený?"

Na dlouhou hodinu se Michel ponořil do podobných úvah; vyhledávání pokračovalo, telegraf bez přestání běžel; byl požádán o potvrzení jmen autorů; pátrali ve sklepích, na půdách; avšak marně. Skončilo to nezdarem.

"Pane," řekl nakonec mladíkovi úředník, šéf Oddělení odpovědí, "nemáme to. Ti autoři snad byli ve své době málo známi; jejich díla asi nebyla znovu vydána..."

"Chrám Matky Boží v Paříži," odpověděl Michel, "vyšel v pěti stech tisících výtisků."

"Rád vám věřím, pane, ale ze starých autorů, dnes znovu vytištěných, máme pouze Paula de Kock, mravoličného spisovatele z minulého století; zdá se to být docela dobře napsáno a chcete-li..."

"Poohlédnu se jinde," odvětil Michel.

"Och! Prochodíte bezvýsledně celou Paříž. Co se nenajde zde, nenajde se nikde."

"Však uvidíme," řekl Michel na odchodu.

"Ale pane," pokračoval zaměstnanec, který svou pílí byl hoden být učedníkem v hokynářství, "co kdybyste si přál současná literární díla? Máme několik vydání, která měla v posledních letech jistý ohlas; na knihy básní se to neprodávalo špatně..."

"Ach!" vydechl Michel se zaujetím, "máte moderní poezii?"

"Zajisté. Kromě jiného Martillakovy Elektrické harmonie, dílo, jež získalo cenu Akademie věd, Meditace o

kyslíku od pana de Pulfasse, Poetický paralelogram, Bezuhlíkové ódy..."

Michel už nemohl poslouchat dále, ocitl se na ulici zdrcen, zmaten! To málo umění neuniklo zhoubnému vlivu času! Věda, chemie, mechanika vnikly do hájemství poezie!

"A ty věci se čtou," opakoval, když běžel ulicemi; "takřka je kupují! A má to autory! A své místo v odděleních literatury! A mamě hledat Balzaka, Victora Huga! Kde je však nalézt? Vida, v knihovně!"

Michel se spěšným krokem odebral do císařské knihovny; její budovy se značně rozrostly, prostíraly se ve velké části rue Richelieu, od rue Neuve-des-Petits-Champs k mé de la Bourse. Bezustání shromažďované knihy skoro rozvrátily staré zdi paláce de Nevers. Každým rokem byl tištěn neuvěřitelný počet vědeckých děl; protože nepostačovali nakladatelé, vydával sám stát; ani kdyby se devět set svazků, odkázaných Karlem V., násobilo tisíckrát, nedosáhlo by současného počtu výtisků nakupených v knihovně; od osmi set tisíc z roku 1860 vzrostl jejich počet na více než dva miliony.

Michel si nechal ukázat část budov, vyhrazených literatuře, a odebral se po schodišti s hieroglyfy, které zedníci rázně restaurovali motykami.

Když došel do sálu písemnictví, našel ho prázdný, a v opuštěnosti ještě zvláštnější, než když byl kdysi pln učelivého davu. Navštěvovali jej dosud někteří cizinci, tak jako se jezdí podívat na Saharu, a ukazovalo se místo, kde v roce 1875 zemřel jeden arabský knihomol u stolu, za nímž sedával celý život.

Formality nutné pro obdržení knihy byly neméně složité; formulář podepsaný žadatelem musel obsahovat titul knihy, datum vydání, formát, číslo edice a jméno autora, tudíž pokud člověk nebyl již vědcem, vědět to nemohl; žadatel navíc vypisoval svůj věk, bydliště, povolání a účel své žádosti.

Michel se podrobil nařízení a odevzdal správně vyplněný formulář spícímu knihovníkovi; podle jeho vzoru i služba v sále příšerně chrápala na židlích přistavených ke stěnám; jejich poslání se stalo stejně dokonalou sinekúrou jako povolání uvaděče v Odeonu.

Knihovník se s trhnutím probudil a prohlédl si mladého odvážlivce; žádostí se zdál zaskočen; po dlouhém rozmýšlení poslal mladíka k jeho hrůze za podřízeným zaměstnancem, který pracoval u okna u osamělého stolku.

Michel stanul před sedmdesátiletým mužem bystrých očí, usměvavé tváře, vzezřením vědce, který jako by se v ničem nevyznal. Skromný zaměstnanec vzal formulář a pozorně jej
pročetl.

"Žádáte autory devatenáctého století," řekl, "je to pro ně pocta; skýtá nám to možnost oprášit je. Tedy pan... Michel Dufrénoy?"

Při tom jméně stařec náhle zvedl hlavu.

"Vy jste Michel Dufrénoy!" zvolal. "Vskutku, ještě jsem se na vás nepodíval!"

"Vy mě znáte?..."

"Zdali vás znám!..."

Stařec nemohl pokračovat; v jeho dobré tváři se zračilo skutečné pohnutí; podal Michelovi ruku, a ten ji s důvěrou a vřele stiskl.

„Jsem tvůj strýc," řekl konečně dobrý muž, "tvůj starý strýc Huguenin, bratr nebožky tvé matky."

"Vy že jste můj strýc?!" vykřikl Michel dojat.

"Ty mě neznáš, chlapče, ale já tebe ano! Byl jsem u toho, když jsi získal skvělou cenu za latinské verše. Srdce mi tlouklo, a ty s to netušil!"

"Strýčku!"

"Není to tvá vina, drahý chlapče, já vím! Držel jsem se stranou, daleko od tebe, abych ti neuškodil v rodině tvé tety; tvá studia jsem však sledoval krok za krokem, den po dni! Říkal jsem si: není možná, aby dítě mé sestry, syn velkého umělce si neuchoval básnické vlohy svého otce, a nemýlil jsem se, vždyť jsi sem přišel požádat mě o naše velké francouzské básníky! Ano, chlapče! dám ti je! budeme je číst spolu! nikdo nás nebude rušit! nikdo nás neuvidí! dovol, ať tě poprvé políbím!"

Starý muž objal mladíka, který cítil, jak v jeho objetí ožívá. Byl to nejsladší pocit v jeho dosavadním životě.

"Ale strýčku," otázal se, "jak jste mohl mít zprávy o mém dětství?"

"Drahý hochu, mým přítelem je dobrý muž, který tě má velice rád, tvůj profesor Richelot, a od něj jsem se dozvěděl, že patříš k nám! Sledoval jsem, jak pracuješ, četl jsem tvou veršovanou sklatbu v latině: bylo to poněkud obtížné zadání, například kvůli vlastním jménům: Marsal Pélissier na Malakovově veži. Ale konečně, stará historická témata jsou stále
v módě a ty sis věru nevedl špatně!"

"Oh!" zapýřil se Michel.

"Kdeže," opáčil starý vědec, "vytvořil jsi z Pelissiera dvě dlouhé a dvě krátké, z Malakova jednu krátkou, dvě dlouhé, a dobře jsi učinil! Vidíš, zapamatoval jsem si tyto dva krásné verše:

Iam Pelissiero pendenti ex turre Malacoff
Sebastopolitam concendit Jupiter urbem...

Ach, chlapče! jak častokrát bych rád podpořil v rodině, která mnou opovrhuje a která vlastně platila tvé vzdělání, tvé krásné vlohy! Nyní však za mnou budeš chodit, a často."

"Každý večer, strýčku, ve volných hodinách."

"Domnívám se ale, že máš prázdniny..."

"Strýčku, prázdniny! Zítra ráno nastupuji v bratrancově bance!"

"Ty a v bance?!" zvolal stařec, "ty a v obchodním podnikání?! Je to pravda? Co si počneš? Chudák jako já ti nemůže být v ničem prospěšný. Ach, chlapče, narodil ses se svými zálibami, svými myšlenkami příliš pozdě, váhám říci, že příliš brzy, protože díky vývoji událostí již nelze vkládat naděje do budoucna!"

"Což nemohu odmítnout? Nejsem snad svobodný?"

"Ne! Nejsi svobodný; pan Boutardin je bohužel více než tvůj strýc; je tvým poručníkem. Nechci, nemohu tě povzbuzovat ve zhoubné dráze. Ne, jsi mladý, pracuj, aby sis vydobyl nezávislost, a pak, pokud se tvé záliby nezmění, přijď za mnou, budu-li ještě na tomto světě."

"Ale povolání bankéře mi nahání hrůzu," odvětil Michel zaníceně.

"Dozajista, chlapče, a kdyby v mém příbytku bylo místo pro dva, řekl bych ti: pojď, budeme šťastni. Taková existence by tě však k ničemu nedovedla, protože je naprosto nezbytné být někam směrován. Ne, pracuj! Na několik let na mě zapomeň; špatně bych ti radil; nemluv o tom, že ses setkal se strýcem, mohlo by ti to uškodit; nemysli dál na starce, který by již dávno byl mrtev, nebýt milého zvyku denně přicházet na schůzku se starými přáteli na policích zde v knihovně."

"Až budu volný," řekl Michel.

"Ano! Za dva roky; je ti šestnáct, v osmnácti budeš plnoletý, vyčkáme; nezapomeň však, Micheli, že pro tebe vždy uchovávám přátelský stisk ruky, dobrou radu a srdce otevřené. Přijď za mnou," dodal stařec, sám sobě protiřeče.

"Ano, ano, strýčku! Kde bydlíte?"

"Daleko, velmi daleko! Na pláni Saint-Denis; spoj na bulváru Malesherbes mě dopraví pár kroků od mého bydliště; mám tam skrovný, chladný pokojík, když tam však přijdeš, bude veliký a bude v něm teplo, když stisknu tvé ruce ve svých."

Tak pokračoval rozhovor strýce se synovcem; starý vědec chtěl v mladíkovi utlumit krásné vzněty, jež obdivoval, a jeho věty každou chvíli zrazovaly jeho záměr; věděl, jak je postavení umělce nepřístojné, znevážené, nemožné.

Hovořili o všem; dobrý muž se rozevřel jako stará kniha, v níž by mladík někdy mohl přijít zalistovat, navíc užitečný k tomu, aby vyprávěl o věcech minulého času.

Michel se svěřil s cílem své návštěvy v knihovně a tázal se strýce na úpadek literatury.

"Chlapče, literatura je mrtva," odpověděl strýc. "Pohleď na ty prázdné sály, na knihy pokryté prachem; již se nečte; jsem zde strážcem hřbitova a exhumaceje zapovězena."

Během hovoru čas rychle plynul.

"Čtyři hodiny!" zvolal strýc. "Musíme se rozloučit."

"Zase za vámi přijdu," řekl Michel.

"Ano! Ne! Nemluvme nikdy o literatuře, nikdy o umění! Přijmi situaci takovou, jaká je. Jsi schovancem pana Boutardina, až poté synovcem strýce Huguenina!"

"Dovolte, abych vás doprovodil," řekl mladý Dufrénoy.

"Ne! Mohli by nás vidět. Půjdu sám."

"Tedy na shledanou příští neděli, strýčku."

"Na shledanou v neděli, drahý hochu."

Michel odešel první, ale čekal na ulici; viděl, jak stařec dosud pevným krokem míří na bulvár; zdálky jej sledoval ke stanici Madeleine.

"Hle!" řekl si. "Nejsem už na světě sám!"

Vrátil se do paláce. Boutardinovi naštěstí večeřeli ve městě a Michel ve svém pokoji v klidu strávil svůj první a poslední prázdninový večer.

Kapitola V.
pojednává o počítacích strojích a pokladnách se samoochranou

Druhého dne se Michel Dufrénoy ubíral v osm hodin ke kancelářím banky Casmodage a spol.; byly v jedné z budov, postavených v rue Neuve-Drouot v místech, kde stávala stará opera; mladý muž byl uveden do rozlehlého paralelogramu, vybaveného přístroji zvláštního ustrojení, jichž si zprvu nepovšiml. Podobaly se podivným pianům.

Když Michel pohlédl k přilehlé kanceláři, postřehl obrovité pokladny: vypadaly jako pevnosti; nechybělo mnoho, a měly cimbuří a každá by snadno pojala jednotku o dvaceti mužích.

Michel se neubránil třasu při spatření těchto obrněných a střežených pokladnic.

"Vypadají, že by odolaly bombě," řekl si.

Podél oněch monumentů důstojně kráčel asi padesátiletý muž s dopoledním brkem za uchem. Michel vbrzku postřehl, že náleží k rodu číselných lidí, řádu pokladníků; přesný, spořádaný, nevrlý a vzteklý jedinec, jenž s radostí přijímal a nevydával bez bolu; platby pokládal za lup ve své pokladně a příjmy za odškodnění. Pod jeho vrchním velením zapisovalo a počítalo na šedesát příručích, písařů a opisovačů.

Michel byl vyzván, aby zaujal místo mezi nimi; kancelářský posluha ho uvedl k významné osobnosti, která jej očekávala.

"Pane," řekl mu Pokladník, "sotva sem vstoupíte, zapomeňte především na to, že patříte k rodině

Boutardinových. To je příkaz."

"To je i mým přáním," odpověděl Michel.

Pro začátek výuky budete přidělen ke stroji číslo 4."

Michel se otočil a spatřil stroj číslo 4. Byl to počítací přístroj. Daleko byly doby, kdy Pascal sestrojil podobný přístroj, jehož pojetí se tehdy zdálo skvělé. Od těch časů se přístroji dostalo zdařilých vylepšení díky architektu Perraultovi, hraběti Stanhopeovi, Thomasů de Colmar, Mauretovi a Jayetovi.

Bankovní dům Casmodage vlastnil skutečná mistrovská díla; jeho přístroje se vskutku podobaly velkým pianům; po zmáčknutí klapek na klávesnici se okamžitě objevily součty, zůstatky, výnosy, kvocienty, proporční pravidla, výpočty amortizace a pohledávky vypočtené pro neomezená období a ve všech možných sazbách. Byly tam vysoké účty, dosahující až sto padesáti procent! Není nic skvělejšího nad takové stroje, jež by bez nesnází překonaly Mondeuxa a jemu podobné. Bylo však třeba umět na nich hrát a Michel měl podstoupit hodiny výuky zručnosti.

Jak vidno, vstupoval do bankovního domu, který si žádal pomoci a který si osvojil všechny mechanické zdroje. V té době ostatně nabyly prosté úřední přepážky díky hojnému obchodnímu styku a četným jednáním neobvyklé důležitosti.

Korespondence banky Casmodage tehdy nečítala méně než tři tisíce dopisů denně; byly rozesílány do všech koutů obou světů. Lenoirův stroj o výkonu patnácti koní ani nestačil
dopisy kopírovat; pět set zaměstnanců bezustání expedovalo. Elektrický telegraf by však jednoduše dokázal počet dopisů minimalizovat; nová zlepšení totiž umožňovala zasilateli přímý kontakt s příjemcem; poštovní tajemství tak bylo zaručeno a nejožehavější transakce se odehrávaly na dálku. V každé firmě byly zvláštní kabely podle Wheatstoneova systému, který po celé Anglii fungoval už mnoho let. Kursy nevyčíslitelných hodnot, kótované na volném trhu, se samy zapisovaly na tabulích, umístěných na burzách v Paříži, Londýně, Frankfurtu, Amsterodamu, Turínu, Berlíně, Vídni, Petrohradu, Cařihradu, New Yorku, na burze ve Valparaisu, v Kalkatě, Sydney, Pekingu, v Nouka-hiva.

Navíc fotografický telegraf, vynalezený v minulém století florentským profesorem Giovannim Casellim, umožňoval na dálku zasílat faksimile jakéhokoliv rukopisu, autografu či kresby a podepisovat směnky nebo smlouvy na vzdálenost pěti tisíc mil. Telegrafní síť tehdy pokrývala celý kontinent i dna moří;

Amerika byla od Evropy vzdálena jednu sekundu. V roce 1903 proběhl v Londýně slavnostní pokus: dva experimentátoři se spojili poté, co nechali svou zprávu oběhnout kolem
Země.

Je tedy pochopitelné, že v oné obchodní éře musela nečekanou měrou stoupnout spotřeba papíru. Francie ho před sto lety vyráběla šedesát milionů kilogramů; nyní ho spotřebovala přes tři sta milionů; navíc už nehrozil nedostatek hadrů: výhodně je nahradily halfa, aloe, topinambury, vlčí bob a další levné rostliny. Ve dvanáctihodinovém postupu dokázali Watt a Burgess podle svého vynálezu udělat z kusu dřeva skvělý papír; lesy už nesloužily jako otop, ale jako materiál pro tiskárny.

Bankovní dům Casmodage přešel jako jeden z prvních na dřevitý papír. Pro smlouvy, listiny, směnky jej zpracovával Lemfelderovou galijskou kyselinou, která ho činila odolným proti chemickým praktikám padělatelů. Stejně jako vzrůstal počet obratů, vzrůstal i počet zlodějů, bylo nutno mít se na pozoru.

To byl tedy finanční dům, do kterého plynuly ohromné zisky. Mladý Dufrénoy v něm měl hrát podřadnou roli; měl být prvním sloužícím u jejího počítacího stroje a ještě téhož dne se ujal své funkce.

Taková mechanická práce byla pro něj velice obtížná; neměl patřičné zaujetí a stroj pod jeho prsty fungoval špatně. Přes všechnu snahu dělal po měsíci práce více chyb než v počátku, a přesto málem šílel.

Drželi ho však zkrátka, aby ho přešly nezávislé choutky a umělecké vábení; neměl ani neděle, ani jediného volného večera, kdy by zašel za strýcem; jedinou útěchou mu bylo tajně mu psát.

Brzy se ho zmocnila nevole, nechuť: nebyl s to dál pokračovat v otrocké práci.

Koncem listopadu mezi panem Casmodagem, Boutardinem mladším a Pokladníkem proběhl tento rozhovor:

"Ten mladík je bezpříkladně neinteligentní," řekl bankéř.

"Pravda mě nutká přitakat," odvětil Pokladník.

"Je něco, co kdysi zvali umělcem," navázal Athanase, "a čemu my říkáme bloud."

"V jeho rukou se přístroj stává nebezpečným nástrojem," odpověděl bankéř. "Dodává nám součty místo dělení a nikdy nám nedokázal předložit ziskový propočet s pouhými patnácti procenty."

"Politováníhodné," řekl bratranec.

"Jak ho však zaměstnat?" ozval se Pokladník.

"Umí číst?" zeptal se pan Casmodage.

"Předpokládám," řekl Athanase a zatvářil se pochybovačně.

"Mohli bychom ho využít u Velké knihy; diktoval by Quinsonnasovi. Stále žádá někoho k ruce."

"Máte pravdu," řekl bratranec. "Diktovat snad ještě dokáže; písmo má totiž strašné."

"A to v době, kdy všichni pěkně píší," vmísil se Pokladník.

"Pokud neuspěje v novém místě," řekl pan Casmodage, "nezbude mu než zametat kanceláře!"

"Když bude mít štěstí," připojil bratranec.

"Ať jde dál," řekl bankéř.

Michel předstoupil před obávaný triumvirát.

"Pane Dufrénoy," řekl šéf podniku, vyvolav na rtech velice pohrdavý úsměv, "vaše nechvalná neschopnost nám velí odvolat vás od řízení stroje číslo 4. Dosahujete výsledků, které nám v listinách způsobují neustálé chyby. Takto nelze pokračovat."

"Lituji, pane,..." odvětil Michel chladně.

"Vaše lítost nám není k ničemu," řekl tvrdě bankéř. "Odnynejška jste přidělen k Velké knize. Bylo mi řečeno, že umíte číst. Budete diktovat."

Michel neodpověděl. Málo mu na tom záleželo! Velká kniha či Stroj! Jedno jako druhé. Odešel s otázkou, kdy má nastoupit na nové místo.

"Zítra," odvětil Athanase. "Pan Quinsonnas bude informován."

Mladík vyšel z kanceláře a nepřemítal o nové práci, ale o tom Quinsonnasovi; už jeho jméno ho děsilo. Jaký může být? Co je to za osobu, která zestárla při opisování článků Velké knihy a šedesát let povlává mezi běžnými účty, hrozí jí horečka ze salda a záchvat z protiúčtu?! Michela zaráželo pouze to, že hlavního účetního dosud nenahradil stroj.

Opravdu rád však odešel od svého počítacího stroje; byl hrdý na to, že ho neuměl řídit; stroj se falešně tvářil jako piano, a to ho odpuzovalo.

Když byl Michel v samotě svého pokoje, zpozoroval, jak do jeho úvah rychle vchází noc. Ulehl, ale nemohl spát; do mozku mu pronikla noční můra. Velká kniha se mu zjevila v obrovských rozměrech; chvilkami si připadal slisovaný mezi bílými stránkami jako uschlá rostlina v herbáři, chvilkami uvězněný ve vazbě, která ho svírá měděnými sponami.

Vstal velmi rozrušený a neodbytně se mu zachtělo střetnout se s tou pozoruhodnou věcí.

"Je to dětinství," řekl si, "ale aspoň budu znát pravdu."

Vyskočil z postele, otevřel dveře pokoje; tápal, klopýtal s roztaženýma pažema, mhoural, ale zamířil do kanceláří.

V sálech bylo tma, ticho; přes den však bankovní dům zněl řachtáním peněz, šustěním bankovek, škrabáním per na papíře. Michel se ubíral nazdařbůh a ztrácel se v bludišti; nebylo mu zcela jasno, kde se Velká kniha nachází, ale postupoval kupředu. Musel projít sálem se stroji, v přítmí je zahlédl.

"Spí," řekl si, "nepočítají."

Šel dál svou průzkumnou cestou, obrovité pokladny si pletl s kancelářemi, na každém kroku do něčeho vrazil.

Náhle cítil, jako by mu pod nohama scházela zem, ozval se strašný hluk; vrata sálu se s třeskem zavřela. Závory a západky se samy zasunuly. Z průzorů se ozval strašný hvizd; kanceláře náhle ozářilo světlo, a jak šel Michel stále dolů, zdálo se mu, že se noří do nějaké bezedné propasti.

Zoufalý, vyděšený chtěl prchnout, když tu zem jako by zpevněla. Zázrak! Ocitl se zajat v železné kleci.

Vmžiku k němu přiběhli polooblečení lidé.

"Zloděj"'volal jeden.

"Máme ho," odvětil další.

"Jděte pro policii!"

Michelovi netrvalo dlouho, aby mezi svědky své pohromy spatřil pana Casmodage a bratrance Athanase.

"To jste vy!" vzkřikl jeden.

"On!" zvolal druhý.

"Chtěl jste mi vybrat pokladnu!"

" Ještě ke všemu!"

"Je to náměsíčník," řekl někdo.

Na tom názoru se ke cti mladého Dufrénoye shodla většina oněch mužů v bílých košilích. Osvobodili vězně, kterého bez viny zajaly zdokonalené pokladny, jež se brání samy.

Když Michel ve tmě rozpřáhl ruce a dotkl se Pokladny hodnot, citlivé a ctnostné jako panenská dívka, okamžitě se spustil bezpečnostní přístroj. Podlaha se rozevřela a kancelářské stoly se při hlučném zaklapnutí vrat osvítily elektřinou. Úředníky probudilo silné zvonění a přichvátali ke kleci, jež sjela až do podzemí.

"To vás naučí," řekl bankéř mladíkovi, "toulat se v místech, kde nemáte co dělat."

Michel byl zahanben a nevěděl, co odpovědět.

Ajta! Jak promyšlený přístroj!" zvolal Athanase.

Přesto však," odvětil pan Casmodage, "dosáhne dokonalosti teprve tehdy, až bude lupič uložen do bezpečnostního vagónu a tlakem pružiny dopraven na policejní prefektům!"

"A hlavně," pomyslel si Michel, "když mu stroj sám předvede v praxi článek zákona, týkající se vloupání!"

Úvahu si však nechal pro sebe a za všeobecného smíchu utekl.

Kapitola VI.,
v níž se Quinsonnas objevuje na vyšších stupních Velké knihy

Druhý den Michel zamířil k účetním kancelářím, sledován ironickým šepotem příručích; jeho noční dobrodružství se předávalo od jedněch úst ke druhým a nikdo se nebránil posměchu.

Vešel do rozlehlého sálu zastřešeného kupolí z mléčného skla; uprostřed se na jediné podpěře, mistrovském díle mechaniky, vypínala Velká kniha bankovního domu. Jméno Veliká zasluhovala větším právem než Ludvík XIV.; na výšku měřila dvacet stop; důmyslný mechanismus ji umožňoval ovládat jako teleskop ku všem bodům na obzoru; soustava lehkých můstků, důvtipně propojených, stoupala či klesala podle toho, jak pisatel potřeboval.

Na bílých, tři metry širokých listinách, se třípalcovými písmeny odvíjely denní zprávy banky. Oko každého,

koho takový pohled těší, by rozradovaly rubriky Pokladny pro různé, Různí pokladnám. Pokladny pro jednatelství, vyznačené zlatým inkoustem. Další barevné inkousty důrazně značily zprávy a jejich zařazení; pokud jde o účetní rubriky, čísla byla řazena do kolonek, franky byly zaznamenány šarlatovou červem, centimy byly odstrčeny za třetí desetinnou čárku a jevily se v tmavě zelené.

To Michela zarazilo. Tázal se po panu Quinsonnasovi.

Odkázali ho na mladého muže na nejvyšším můstku; otočným schodištěm se vmžiku dostal k vrcholu Velké knihy.

Pan Quinsonnas právě neobyčejně zručně hotovil velké F tři stopy vysoké.

"Pan Quinsonnas,?" řekl Michel.

"Račte vstoupit," odpověděl správce knih, "s kým mám tu čest?"

"Jsem Dufrénoy."

"Nejste hrdina události, která..."

"Jsem," odpověděl Michel nebojácně.

"To vás ctí," odvětil Quinsonnas, "jste čestný muž; zloděj by se takto nachytat nedal. Toť můj názor."

Michel se na mluvčího upřeně zahleděl: vysmívá se? Krajně vážné vzezření správce knih domněnku vylučovalo.

"Jsem vám k službám," řekl Michel.

"Já k vašim," odpověděl opisovač.

"Co budu mít na práci?"

"Toto: zvučně a pomalu mi diktovat články z denní zprávy, které zanesu do Velké knihy. Nespleťte se. Klaďte důraz. Zvučným hlasem. Omyl se netrpí. Škrt, a jsem bez místa."

Dalšího zasvěcení nebylo a začala práce.

Quinsonnas byl třicátník, který se snažil působit tak seriózně, že vypadal na čtyřicet. Nebylo však radno prohlížet si jej příliš pozorně, protože za jeho odtažitou seriózností by bylo nakonec možné odhalit hodně utajované dobrosrdečnosti a notnou dávku ducha. Po třech dnech se Michelovi zdálo, že to částečně postřehl.

Přesto však měl správce knih v kancelářích pověst prosťáčka, ne-li hlupce; vyprávěly se o něm zkazky, podle nichž by zastínil nejtupější postavu v komedii. Měl však dvě nesporné přednosti: přesnost a krásné písmo; v antikvě se mu nikdo nevyrovnal, v kurentu neměl soupeře.

Dokonalejší přesnost než u něj by se těžko hledala; díky tedy svému pověstnému nedostatku inteligence unikl dvěma zlům, jež číhala na příručí: příslušenství v porotě a službě v Národní gardě. Obě instituce ještě léta Páně 1960 existovaly.

Tak tedy byl Quinsonnas vyškrtnut ze seznamů první z nich, z pořadníků druhé.

Asi před rokem ho osud zavál na křeslo porotce; jednalo se o velmi vážný proces, a především zdlouhavý. Vlekl se týden; svítala naděje, že konečně dospěje k závěru, nebýt Quinsonnase. Uprostřed výslechu povstal a požádal předsedajícího, aby obžalovanému položil otázku. Stalo se a obžalovaný otázku zodpověděl.

"Nuže tedy," řekl Quinsonnas hlasitě, "je zřejmo, že obžalovaný je nevinen."

Nemusíme si představovat, jaký byl ohlas! Porota nesmí během rokování vyjádřit svůj názor, jinak je odvolána. Quinsonnasovou neobratností byl tedy proces odročen na příští zasedání soudu. Všechno pak muselo začít od počátku; a protože se nenapravitelný porotce, snad nechtě neb z naivity, dopustil téže chyby, případ již nemohl být projednáván.

Co se dalo neblahému Quinsonnasovi vytknout? Mluvil nepochybně bezděky, pod vlivem debat; nebyl při smyslech! Byla to nehoráznost, ale aby bylo právu učiněno zadost, byl navždy vyškrtnut ze seznamu porotců.

S Národní gardou to bylo jinak.

Když poprvé držel stráž u vrat příslušné radnice, vzal své poslání doslova; po vojensku se postavil před strážní budku s nabitou puškou, prstem na spoušti, hotov pálit, jako by nepřítel měl vyskočit ze sousední ulice. Tak bedlivý strážný vojín ovšem neušel pozornosti; došlo ke srocení davu; několik dobromyslných kolemjdoucích se pousmálo. Zavilému národnímu gardistovi se to znelíbilo; zatkl jednoho, druhého, třetího; po dvou hodinách strážní služby měl plnou šatlavu. Bylo z toho pozdvižení.

Co mu mohli vytknout? Jednal podle práva; hájil se tím, že ho jako vojáka ve zbrani napadali! Hájil čest národní vlajky. Při další službě na stráži se to opakovalo, a jelikož nebylo možno umímit jeho snahu ani podezíravost, koneckonců obojí velice chvályhodné, vyškrtli ho ze seznamu.

Quinsonnas tedy působil jako naprostý blb, ale nemusel už být ani porotcem, ani členem Národní gardy.

Když tak byl zbaven dvou společenských povinností, stal se správcem vzorových knih.

Michel měsíc správně diktoval; práci měl snadnou, ani na chvíli však neměl volno. Quinsonnas psal a občas na mladého Dufrénoye zvláštně bystře pohlédl, když mladík do přednesu pasáží z Velké knihy vložil příliš zanícení.

"Zvláštní člověk," řekl si v duchu. "Zdá se ale, že by dokázal více, než obnáší jeho zaměstnání! Proč jeho, Boutardinova synovce, umístili sem? Aby se mě zbavili? Nemožná. Škrábe jako kocour. Snad je to skutečně mladý hňup? Musím zjistit, jak to vskutku je."

I Michel se obíral podobnými myšlenkami.

"Ten Quinsonnas něco tají," říkal si. "Určitě se pro něj nehodí věčně psát krasopisem F nebo M. Jako bych ho někdy slyšel, jak se pod vousy směje. Nač myslí?"

Dva druhové od Velké knihy se tak navzájem pozorovali; někdy na sebe pohlédli živě a upřímně a z jejich

pohledu zasršela jiskra shody. Nemohlo to tak trvat dlouho, Quinsonnas hořel touhou po vyptávání, Michel po odpovědích a jednou se zničeho nic, z prosté potřeby svěřit se, rozpovídal o svém životě. Hovořil vzrušeně, pln dlouho tajených citů. Quinsonnas byl patrně dojat, protože mladému příteli vřele stiskl ruku.

"A co váš otec?" zeptal se jej.

"Byl hudebníkem."

"Cože? Dufrénoy, který zanechal poslední stránky, na něž hudba může být hrdá?"

"To byl on."

"Geniální člověk," pravil v zanícení Quinsonnas. "Chudý, zneuznaný, chlapče; ale byl mým mistrem!"

"Mistrem?!" odvětil Michel udiveně.

"Tak jest!" opáčil Ouinsonnas s perem ve vztyčené ruce.

"Pryč s odměřeností! Io son pictor! Jsem hudebník."

"Umělec!" odpověděl Michel.

"Ano. Ne však tak hlasitě; byl bych propuštěn," řekl Quinsonnas a tlumil mladíkovo překvapení.

"Ale..."

"Zde vedu knihy; opisovač živí hudebníka, dokud..."

Zarazil se a upřeně se na Michela zadíval.

"Nuže...,"řekl Michel.

"Nuže, než vymyslím něco praktického!"

"V oblasti průmyslu!" odpověděl Michel rozčarován.

"Kdepak, chlapče," odvětil otcovsky Quinsonnas. "V oblasti hudby."

"Hudby?"

"Mlč! Neptej se, je to tajemství; chci však ohromit století! Smích stranou, ten je v naší době trestán smrtí, doba je vážná!"

"Ohromit století," opakoval udivený mládenec.

"To je můj cíl," odvětil Quinsonnas. "Ohromit, protože okouzlit je už nelze! Stejně jako vy jsem se narodil o sto let později; jděte v mých stopách, pracujte! Vydělávejte, je přece nutno obstarat onu nechutnost: jídlo! Budete-li si přát, poučím vás, jak se postavit životu. Patnáct let svou osobu nedostatečně vyživuji a potřeboval jsem dobré zuby, aby sežvýkaly, co mi osud vložil do úst. S dobrými sanicemi to ale jde! Naštěstí jsem našel jakési zaměstnání; prý mám krásný rukopis. Hrome! co bych si počal přijít o ruku! Konec s pianem, konec Velké knihy! Cha! časem se bude hrát nohama. Ohó! Už to vidím. Tím by však toto století mohlo být skutečně ohromeno."

Michel se neubránil smíchu.

"Nesmějte se, nešťastníku!" řekl Quinsonnas. "U firmy Casmodageje to zakázáno. Pohleďte: mám kamenný obličej a tvářím se tak ledově, až bych zmrazil jezírko v Tuileriích, že by se na něm mohlo i v červenci bruslit. Jistě je vám známo, že američtí filantropové kdysi vymysleli, že by bylo lépe zavírat vězně do kulatých cel, aby jim bylo odňato potěšení, jež skýtají rohy. Současná společnost je, chlapče, kulatá jako ty cely! Nudíme se v ní tedy po libosti!"

"Zdá se mi ale," odvětil Michel, "že v sobě máte radostný základ..."

"Tady ne. Doma je to však něco jiného. Přijdte za mnou! Zahraji vám něco pěkného. Hudbu ze starých dob!"

"Kdykoliv," odpověděl Michel radostně. "Budu-li mít volno..."

"Inu, řeknu, že potřebujete doučování v diktátu. Zde však skoncujme s rozvratnými hovory. Jsem kolečko v soukolí, vy též. Fungujme a pokračujme v litaniích ke Svatému účetnictví!"

"Pokladna pro různé," řekl Michel.

"Pokladna pro různé," opakoval Quinsonnas.

A pracovali dál. Od toho dne se život mladého Dufrénoye výrazně změnil; měl přítele; mluvil; mohl dosáhnout porozumění jako němý, jenž najednou nabyl schopnosti řeči. Vrcholy Velké knihy se mu už nezdály jako nebetyčné horské pustiny a dýchalo se mu v nich snadno. Oba přátelé si brzy začali tykat.

Quinsonnas Michelovi předal všechno, co se zkušeností naučil; Michel za bezesných nocí přemítal o záludnostech světa. Ráno se vracel do kanceláře pln nočních úvah a zapřádal hovor s hudebníkem, který ho nedokázal umlčet.

Velká knihaje záhy přestala zajímat.

"Kvůli tobě se dojista brzy dopustíme nějakého omylu," říkal neustále Quinsonnas. "Vyhodí nás!"

"Ale já mluvit musím," opakoval Michel.

"Nuže," řekl jednoho dne Quinsonnas, "dnes ke mně přijdeš na večeři s přítelem Jacquesem Aubanetem."

"K tobě domů! A co svolení?"

"Mám je. Kde jsme přestali?"

"Likvidační pokladna," řekl Michel.

"Likvidační pokladna," odvětil Quinsonnas.

Kapitola VII.
Tři hrdla, pro společnost bezcenná

Když se kanceláře zavřely, odebrali se přátelé do Quinsonnasova bytu v rue Grange-aux-Belles; šli zavěšeni a Michel se radoval ze své svobody. Vykračoval si jako dobyvatel.

Od bankovního domu je k rue Grange-aux-Belles daleko; tehdy však nebylo snadné získat byt, hlavní město bylo pro pět milionů obyvatel příliš malé. Rozšiřovala se náměstí, budovaly ulice, přibývalo bulvárů, bylo tedy méně prostoru pro obyvatele. Pravdu mělo dobové heslo: V Paříži nejsou už domy, jen ulice!

V některých čtvrtích už dokonce nebylo kde bydlet, třeba v Cité, kde čněly pouze Obchodní tribunál, Palác spravedlnosti, Policejní prefektura, katedrála, márnice, tedy zařízení, kde mohl být člověk prohlášen za bankrotáře, mohl být odsouzen, uvězněn, pohřben i exhumován. Domy vytlačily veřejné budovy.

Proto bylo také současné nájemné tak drahé. Všeobecná císařská realitní společnost vlastnila skoro celou Paříž; dělila se napolovic se Zakladatelskou úvěrovou společností a vyplácela skvělé dividendy. Společnost založili v polovině devatenáctého století dva obratní finančníci, bratři Pereirové; vlastnila i velká francouzská města jako Lyon, Marseille, Bordeaux, Nantes, Štrasburk, Lilie poté, co města postupně přestavěla. Výnos byl zpětinásoben a na volném burzovním trhu byl kótován na 4 450 franků.

Méně majetní lidé, kteří se nechtěli odstěhovat z obchodního centra, se museli přemístit do vyšších podlaží. Co získali na vzdálenosti, tratili na výši, měřeno námahou, ne časem.

Quinsonnas bydlel ve dvanáctém poschodí ve starém domě se schodištěm, jež by výhodně nahradila zdviž. Hudebníkovi to celkem nevadilo, jakmile se ocitl doma. V rue Grange-aux-Belles se rozběhl po točitém schodišti.

"Jen pojd nahoru," řekl Michelovi, který klusal za ním. "Však dojdeme! Nic na světě netrvá věčně, ani cesta po schodech. A jsme tu," řekl, otvíraje dveře po výstupu, jenž bral dech.

Postrčil mladíka do svého "obydlí", pokoje o šestnácti metrech čtverečních.

"Nemám předpokoj," řekl. "Ten se hodí pro ty, kdo na sebe nechávají čekat, a protože do mého dvanáctého poschodí nikdy nebude kvapit zástup prosebníků, už jen z toho prostého důvodu, že zdola nahoru se nespěchá, obešel jsem se bez té zbytečnosti; zrušil jsem i salon, který by jen zdůrazňoval, že nemám jídelnu."

"Zdá se mi ale," řekl Michel, "že se ti tu žije dobře."

"Mám také především zdravý vzduch, jak jen je možno ze čpavku pařížských stok."

"Na první pohled je to malé," řekl Michel.

"Na druhý také, ale stačí to."

"Rozhodně je to pěkně zařízené," řekl Michel se smíchem.

"Inu, matko," řekl Quinsonnas staré paní, která právě vešla, "připravuje se večeře? Budeme mít tři hladové strávníky."

"Připravuje, pane Quinsonnasi," odpověděla hospodyně. "Nemohla jsem ale prostřít, nemáme stůl."

"Obejdeme se bez něj!" zvolal Michel, jemuž se zalíbila představa večeře na kolenou.

"Jakže! Jakpak obejdeme se!" opáčil Quinsonnas. "Myslíš si snad, že zvu přátele na večeři, a přitom jim nemohu nabídnout prostřený stůl?"

"Nevím," odpověděl Michel a bezvýsledně se rozhlédl...

V místnosti nebyl nejen stůl, postel, prádelník, židle; nižádný nábytek kromě velkolepého piana.

"Nevidíš nic," řekl Quinsonnas. "Nuže! Co průmysl, náš dobrý otec, co mechanika, hodná sestra, na tys nepomyslel? Zde je onen prostřený stůl."

Za těchto slov přistoupil k pianu, zmáčkl knoflík a rázem se doslova vynořil stolek se židlemi, u jakého se mohli pohodlně usadit tři hosté.

"Báječné," řekl Michel.

"Muselo k tomu dojít," řekl hudebník. "Do stísněných bytů už se nevejde nábytek. Pohleď na ten dokonalý nástroj, výrobek Spojených firem Erard a Jeanselme; nepřekáží, je použitelný ke všemu a věř, že jako klavír není proto o nic horší."

V té chvíli zazvonil zvonek u dveří. Quinsonnas otevřel a ohlásil přítele Jacquesa Aubaneta, zaměstnance Všeobecné společnosti podmořských dolů. Michel s Jacquesem byli navzájem neformálně představeni. Jacquesa Aubaneta, hezkého pětadvacetiletého mladíka, pojilo ke Quinsonnasovi vřelé přátelství a žil stejně jako on odtržen od světa. Michel nevěděl, jakou činností se zaměstnanci Všeobecné společnosti podmořských dolů zabývají; Jacques však od společnosti přicházel notně vyhládlý.

Krmě byla naštěstí hotova; tři mladí muži jedli hltavě; po prvních chvílích boje s potravou došlo i k hovoru, mezi sousty, která již byla polykána s rozvahou.

"Milý Jacquesu," řekl Quinsonnas, "když tě seznamuji s Michelem Dufrénoyem, seznamuji tě s mladým přítelem, který patří k nám. Je z těch, jimž společnost upírá užít jejich schopností, patří do řad přebytečných strávníků, kterým je místo stravy dávána svěrací kazajka."

"Ach! Pan Dufrénoy je tedy snílek," opáčil Jacques.

"Básník, příteli! A není mijasno, co pohledává na tomto světě, v němž je základní lidskou povinností vydělávat peníze!"

"Zřejmě si," odvětil Jacques, "zmýlil planetu."

"Přátelé," řekl Michel, "nemluvíte povzbudivě. Já si však vaše promluvy třídím."

"Ten hoch," řekl Quinsonnas, "je pln naděje, snaží se, je nadšen krásnými knihami, a pokud už nikdo nečte Huga, Lamartina, Musseta, doufá, že někdo bude číst jeho! Objevil jsi však, nešťastníce, použitelnou poezii, literaturu,

jež nahradí vodní páru či rychlou brzdu? Ne? Sám sebe tedy, chlapče, brzdi; dokud nevyslovíš něco překvapivého, kd tě bude poslouchat? Umění je možné už jenom tehdy, když se mu podaří silácký výkon. V dnešní době by Hugo přednášel své Orientální verše v cirkuse za jízdy na koních, Lamartine by Harmonie recitoval na hrazdě s hlavou dolů."

"To snad ne!" vyskočil Michel.

"Jen klid, chlapče," opáčil klavírista. "Zeptej se Jacquesa, jestli se mýlím!"

"Zdaleka ne," pravil Jacques; "zdejší svět se stal pouhým trhem, obrovskou tržnicí. Je třeba ho bavit kejklířskými kousky."

"Chudák Michel," povzdechl Quinsonnas, "ta první cena za latinské verše mu zamotá hlavu!

"Co tím myslíš?" otázal se mladík.

"Nic, chlapče. Především máš svůj osud: jsi velký básník! Tvá díla jsem četl; dovol mi jenom, abych ti řekl, že nevyhovují dobovému vkusu."

"Proč ne?"

"Jistěže ne. Zabýváš se básnickými náměty, a to je dnes v poezii chyba. Pěješ o lučinách, údolích, oblacích, hvězdách, o lásce a o všech otřepaných věcech, které už nikdo nechce!"

"O čem pak ale mluvit?" řekl Michel.

"Musíš verši slavit zázraky průmyslu!"

"Nikdy! "zvolal Michel.

"Znáš řekněme ódu," řekl Quinsonnas, "vyznamenanou před měsícem čtyřiceti zteřelými akademiky?"

"Ne!"

"Tedy poslouchej a vezmi si ponaučení! Závěrečné strofy znějí:

Uhlí pak přenáší plamen svůj zápalný
ve trubky dychtivé olbřími kotelny.
Netřeba báti se obra, když přetopíš!
Rudě se zachvěje a najde v sobě skrýš,
v níž páru zadrží, silou se vzedme,
osmemecítmo koňů co obláček vzlétne.

Řidič svou pákou však záklopkám zavelí,
dvojí píst pohání ve válci z oceli;
Jak rychlý pístů cval! Již rychlost stoupá!
Kolesa zabrala, píšťala není skoupá;
ostrým svým hvizdem všem kolkolem hlásá:
Cramptonův systém je lokomotivy spása!"

"Taková hrůza!" zvolal Michel.

"Pěkně zrýmovaná," podotkl Jacques.

"Inu, chlapče!" řekl nesmiřitelný Quinsonnas. "Kéž ti nebesa dopřejí, abys nemusel vystačit se svým talentem, a vezmi si příklad z nás, kdo se smiřujeme se skutečností v očekávání lepších dnů."

"Snad i pan Jacques," otázal se Michel, "musí z nezbytí vykonávat nějaké odpudivé zaměstnání?"

" Jacques je expedientem v jedné průmyslové společnosti," odpověděl Quinsonnas, "což k jeho velké lítosti neznamená, že by patřil k nějaké expedici!"

"Jak tomu mám rozumět?" zeptal se Michel.

"Inu tak," odvětil Jacques. "že bych rád býval vojákem."

"Vojákem?!" řekl mladík s podivem.

"Ano, vojákem! Je to skvělé zaměstnání, ve kterém se ještě před padesáti lety dalo počestně vydělat na živobytí."

"Pokud člověk přitom ještě počestněji o život nepřišel," opáčil Quinsonnas. "S tím povoláním je však konec, nemáme už přece armádu; pokud bys ovšem nešel k četníkům. Jacques svého času vstoupil do Vojenské školy, či nechal se naverbovat, bojoval, byl poražen a málem se z něj stal generál jako z Turenna, anebo císař jako z Bonaparta! Jenže, milý čacký důstojníku, to už dnes musíš pustit z hlavy."

"Cha, kdoví!" odpověděl Jacques. "Francie, Anglie, Rusko, Itálie sice propustily vojáky; v minulém století až směšně zdokonalily válečné stroje; i Francie se tomu zasmála..."

"A než se vynasmála," řekl nato Quinsonnas, "byla odzbrojena."

"Ano, ty vtipálku! Souhlasím s tebou, kromě starého Rakouska evropské národy dávno skoncovaly s válečným stavem; zmizela tím však bojovnost, pro člověka přirozená, a soupeřivost, vládám vlastní?"

"Zajisté," odpověděl hudebník.

"A proč?"

"Protože jediným důvodem existence oněch pudů je možnost uspokojit je. Vždyť podle výroku ze starých časů neláká do boje nic silněji než ozbrojený mír. Odstraníš-li malíře, nebude malba, bez sochařů nebude sochařství, bez hudebníků hudba, bez válečníků nebudou války! Vojáci jsou umělci!"

"Ach, ovšem!" zvolal Michel, "raději bych se dal na vojnu než mít to strašné zaměstnání!"

"Co ty se do toho pleteš, mladíku?!" odpověděl Quinsonnas. "Tobě by se snad líbilo jít do bitvy?"

"Bitva povzbuzuje ducha," odpověděl Michel, cituje Stendhala, jednoho z největších myslitelů minulého

století.

"Ano," přitakal klavírista, dodal však: "Kolik ducha je zapotřebí k bodnutí šavlí?"

"K dobrému zásahu je ho třeba hodně," odpověděl Jacques.

"A ještě více k tomu důstojně zásah přijmout," opáčil Quinsonnas. "Na mou věru, přátelé, z určitého hlediska snad máte pravdu a možná bych vás pobízel, abyste se dali na vojnu, pokud by ještě nějaké vojsko existovalo. Při troše filozofie je to pěkné povolání. Když však bylo Mariovo pole přeměněno na gymnázium, je s bitvami konec."

"Staré časy se navrátí," řekl Jacques. "Jednoho dne dojde k nečekané události..."

"Milý příteli, tomu nevěřím; válečnické představy mizí, a s nimi představy o cti. Kdysi ve Francii panovala hrůza ze zesměšnění, a pohleď, zda dosud existuje pojem cti! Nikdo se už nebije v souboji, vyšlo to z módy; uzavírají se kompromisy, vedou obhajoby. Nebijeme-li se tedy pro čest, budeme se bít pro politiku? Když jedinci netřímají v ruce meč, proč by jej tasily vlády? Nikdy nebylo víc bitev než v době soubojů; když nejsou duelanti, nejsou ani vojáci."

"Och! Zrodí se další!" odpověděl Jacques.

"Proč, když jsou národy svázány obchodními pouty? Což nemají Angličané, Rusové, Američané bankovky, rubly a dolary investované v našich podnicích? Není snad stříbro protipólem olova, nenahradila kulku kulatá suma? Přemýšlej, Jacquesu: vždyť Angličané užívají práva, jež nám upírají, a pomalu se stávají ve Francii významnými vlastníky. V osobním majetku již mají obrovské pozemky, takřka celé kraje, jež nedobyli, ale zakoupili; vyjde to tak levněji! Neuhlídali jsme je, nechali jsme věcem volný průběh; ti lidé budou jednou vlastnit celou naši zem a pomstí se nám za Viléma Dobyvatele."

"Milý příteli," odpověděl Jacques, "toto si zapamatuj, a vy poslouchejte, mladý muži, vyznání století. V Montaignových časech, snad i v časech Rabelaisových se tázali: co znám? V minulém století si řekli: co je mi po tom? Dnes se říká: jaký mi z toho plyne zisk? Nuže. až válka přinese zisk tak jako průmyslový podnik, pak bude válka."

"Válka však nikdy nic nevynesla, hlavně Francii ne."

"Protože se bojovalo pro čest, ne pro peníze," opáčil Jacques.

"Máš tedy na mysli armádu neohrožených podnikatelů?"

"Jistě. Pomysli na Američany a jejich strašnou válku roku 1863."

"Nuže, příteli, pokud by armáda byla hnána do bitvy silou peněz, nebyli by to už vojáci, ale otřesní piráti!"

"Přesto by vykonala hodnotné činy," odvětil Jacques.

"Hodné lupičů," opáčil Quinsonnas.

Všichni tři se zasmáli.

"Shrňme to tedy," promluvil klavírista. "Je tu básník Michel, voják Jacques, hudebník Quinsonnas, a to v době, kdy nemáme ani hudbu, ani poezii, ani armádu. Jsme prostě řečeno hloupí. Dojedli jsme; jídlo nám poskytlo jen základní živiny, hovor se vedl mimo. Přejdeme ke cvičením jiného druhu."

Sklizený stůl po drážkách zajel a čestné místo zaujalo piano.

Kapitola VIII.,
v níž se hovoří o klasické i moderní hudbě a o praktickém použití některých nástrojů

Michel zvolal: "Konečně si tedy trochu zahrajeme!"

"Jenom ne moderní hudbu," řekl Jacques, "ta je příliš složitá..."

"K chápání ano," řekl Quinsonnas; "k provozování nikoliv."

"Jakže?" zeptal se Michel.

"Vysvětlím to," řekl Quinsonnas, "a svá slova doprovodím názorným příkladem. Micheli, odklop laskavě piano."

Mladík uposlechl.

"Dobře. Ted si sedni na klávesnici."

"Cože? Myslíš..."

"Říkám, aby sis sedl."

Michel dosedl na klapky nástroje a vyloudil drásavý zvuk.

"Víš, co jsi učinil?" zeptal se ho klavírista.

"Nemám potuchy!"

"Nevědomče, vytváříš moderní harmonii!"

"Aha!" řekl Jacques.

"Stručně řečeno, toto je soudobý akord. A kupodivu se současní vědci snaží vysvětlit jej vědecky. Kdysi se mohly spojovat pouze některé tóny; od těch dob je však odloučili a tóny už nerozhodují! Jsou na to příliš povýšené!"

"Tím to ale není méně nepříjemné," odvětil Jacques.

"Co chceš, příteli, dospěli jsme k tomu vývojem; v minulém století byl jistý Richard Wagner, mesiáš, kterého marně přibíjeli na kříž, zakladatelem hudby budoucnosti, již dnes snášíme. Už v jeho době byla zavrhována melodičnost, jemu se zdálo případné zbavit se i harmonie, a pak nastalo prázdno."

"Ale to je jak by se malovalo bez kresby i bez barev," řekl Michel.

"Přesně tak," odpověděl Quinsonnas. "Zmínil ses o malířství, jenže malířství není francouzským uměním;

přišlo k nám z Itálie a z Německa a mě by méně trápilo, kdyby bylo zneuctěno. Zatímco hudba, zrozenec našeho nitra..."

"Domníval jsem se," řekl Jacques, "že hudba se zrodila v Itálii!"

"Omyl, chlapče; do šestnáctého století vládla Evropě francouzská hudba. Palestrinův učitel byl hugenot Goudimel a jak nejstarší, tak nejprostší nápěvy jsou galské."

"A takto jsme dopadli," řekl Michel.

"Baže, synku. Pod záminkou nových směrů už partitura spočívá v jediné dlouhé, plynulé, nekonečné frázi. V Opeře začnou hrát v osm hodin a končí za deset minut dvanáct; pokud se produkce prodlouží o pět minut, platí ředitelství pokutu a dvojnásobek výloh."

"A neprotestuje se proti tomu?"

"Hochu, hudba se již nevychutnává, hltá se! Několik umělců se vzbouřilo, patřil k nim tvůj otec; ale po jeho smrti už nebyla napsána jediná nota hodná toho jména! Trpně tedy naslouchámе buď ohavné melodii pralesa, fádní, rozvleklé, nekonečné, anebo zvukům tak harmonickým, jaké jsi před chvílí s citem sobě vlastním předvedl, když sis sedl na klaviaturu."

"Žalostné!" řekl Michel.

"Strašné," přidal se Jacques.

"Povšimli jste si jistě, přátelé," hovořil dál Quinsonnas, "jak máme velké uši!"

"Ne," odpověděl Jacques.

"Porovnej je tedy s ušima antickýma a středověkýma, prohlédni si obrazy a sochy, poměř to, a budeš udiven! Uši narůstají měrou, jakou se lidská postava zmenšuje; to bude jednou krása! Ovšem, přátelé, přírodovědci došli při pátrání po příčině toho úkazu daleko. Za ty přívěsky vděčíme hudbě; žijeme ve století ztvrdlých bubínků a falešného sluchu. Jistě chápete, že po století Verdiho a Wagnera nelze beztrestně vniknout do uší, aniž by náš sluchový orgán doznal úhony."

"Z toho mizery Quinsonnase jde strach," řekl Jacques.

"V Opeře se však," řekl Michel, "stále dávají stará mistrovská díla."

"Já vím," odpověděl Quinsonnas. "Uvažuje se i o uvedení Offenbachova Orfea v podsvětí s Gounodovými recitativy a možná, že to díky baletním scénám vynese nějaké peníze. Přátelé, vzdělané publikum potřebuje právě tanec. Když si uvědomíme, že byl za dvacet milionů vystavěn monument právě proto, aby v něm vystupovaly hopsandy, jářku, nechtělo by se vám být jednou z nich? Hugenoty stáhli do jednoho jednání, a během krátké opony vystupují oblíbení tanečníci. Trikoty jsou dnes tak průhledné, až odpovídají přírodě, a to naše bankéře těší. Ostatně Opera se stala pobočkou burzy; nahlas se v ní projednávají obchody, o hudbu je zájem pramalý. Mezi námi, provedení nestojí za mnoho."

"Nestojí za nic!" odpověděl Jacques. "Zpěváci hýkají, štěkají, řvou, vyjí, vydávávají ze sebe všemožné zvuky, jen ne zpěv. Jako zvířata na statku!"

"Co se orchestru týče," pokračoval Quinsonnas, "dospěl k značnému úpadku od doby, kdy nástroj hudebníka neuživí. Je to nepraktické povolání; ach! kdyby se dala nevyužitá síla klavírních pedálů použít k čerpání vody v těžním průmyslu! Kdyby tak vzduch, unikající z ophikleid, sloužil zároveň jako pohon mlýnů Společnosti katakomb". Pokud by střídavý pohyb trombónu mohl být využitelný v mechanických pilách, och! pak by výkonní hubebníci byli bohatí a početní!"

"Žertuješ!" zvolal Michel.

"Hrome," odvětil vážně Quinsonnas, "udivilo by mě, kdyby to nějakého zdatného vynálezce jednou nenapadlo! Vždyť vynalézavý duch je ve Francii tak rozvinut! Také je to jediný duch, který nám zbývá. A věřte mi prosím, že nevede k vytříbeným hovorům. Kdo by se však chtěl bavit? Nuďme jedni druhé! Tak zní pravidlo."

"Což proti tomu není žádná obrana?" zeptal se Michel.

"Žádná, pokud povládnou peněžnictví a stroje. A proti strojům mám i další výhrady!"

"Pročpak?"

"Protože peněžnictví má tu přednost, že může alespoň financovat mistrovská díla, a živobytí je třeba i géniovi! Janované, Benátčané, Florenťané za vlády Velkého Lorenza, jak bankéři, tak peněžníci, všichni podporovali umění. Jenže průmyslníkům by Titianové, Veronesové, Leonardové mohli být ukradení! Jako by nikdy neexistovali. Jako konkurenty by proti nim postavili mechanické procesy a oni by zemřeli hlady! O! stroj! Nahání hrůzu z vynálezců i z vynálezů!"

"Ale Quinsonnasi," řekl Michel, "ty jsi hudebník, máš práci. Celé noci trávíš u klavíru. Což odmítáš hrát moderní hudbu?"

"Kdepak! Hraju ji jako každý. Poslouchejte: právě jsem složil módní skladbu a doufám, že bude úspěšná; pokud ji někdo vydá."

"Jak jsi ji nazval?"

"Thiloriana, velká fantazie na téma zkapalnění kyseliny uhličité."

"Proč ne," řekl Michel.

"Poslouchej a pak se vyslov," opáčil Quinsonnas.

Zasedl ke klavíru, či spíše vrhl se na něj. Pod jeho prsty, rukama, lokty mučený nástroj vydával nevábné zvuky; tóny se srážely a chvěly jako v krupobití. Chyběla melodie, chyběl rytmus. Umělec chtěl v praxi předvést teorii, která Thiloriera stála život.

"Hej", zvolal, "poslouchejte! chápejte! zúčastněte se pokusu slavného chemika! Že byste nebyli dost zralí pro jeho chemickou laboratoř?! Cítíte, jak se uvolňuje kysličník uhličitý? Ocitáme se pod tlakem čtyř set devadesáti pěti atmosfér. Válec se dává do pohybu! Pozor! Pozor! Přístroj může vybuchnout! nabírá rychlost! mějte se na pozoru!

přístroj může selhat! pozor! zachraň se, kdo můžeš!"

Vtom Quinsonnas ranou pěsti, jež by dokázala rozdrtit slonovinu, znázornil výbuch.

"Uf!" vydechl. "Je to dost názorné? Dost krásné?"

Michel byl otřesen. Jacques se neubránil smíchu.

"A ty v tu skladbu vkládáš naději," řekl Michel.

"A zdali!" odvětil Quinsonnas. "Je soudobá! Každý je chemikem. Pochopí mě. Nestačí však pouhá idea, je nutné pokus provést."

"Jak to myslíš?" zeptal se Jacques.

"Ovšem! Jen provedením zkoušky ohromím století."

"Mně se ale zdá," řekl Michel, "že tu skladbu hraješ znamenitě."

"Kdepak!" opáčil umělec a pokrčil rameny. "Neznám z ní první notu, a to již ji studuji tři roky!"

"Co bys chtěl víc?"

"Chlapci, to je mé tajemství; pokládali byste mě za blázna a mě by to odradilo. Mohu vás ale ujistit, že talent nějakých Lisztů, Thalbergů, Prudentů či Schulhoffů bude prostě překonán."

"Hodláš tedy ve vteřině zahrát o tři noty víc než oni?" zeptal se Jacques.

"Nikoli! Chci hrát na piano tak, že publikum užasne. Jak? To vám nemohu říci. Stačí narážka, prořeknutí a nápad by mi byl zcizen. Tupý dav imitátorů by se vrhnul v mých stopách, a já chci být sám. Vyžaduje to vsak nadlidskou práci! Až si budu jist sám sebou, štěstí se na mě usměje; pak se rozloučím s vedením Knihy."

"Ale ne, ty jsi šílený!" řekl Jacques.

"Bane! Jsem jen natolik vyšinutý, kolik je k úspěchu třeba! Vraťme se však k jemnějším citům a pokusme se oživit trochu z krásné minulosti, pro niž jsme byli zrozeni. Přátelé, v hudbě je pravda toto!"

Quinsonnas byl velký umělec; hrál s hlubokým procítěním, ovládal vše, co předchozí staletí odkázala století současnému, jež dědictví nepřijímalo. Začal od počátků umění, rychle přecházel od jednoho mistra ke druhému a čeho se mu nedostávalo v provedení, nahrazoval poněkud drsným, byť příjemným hlasem. Přehrával okouzleným přátelům dějiny hudby od Rameaua k Lullimu, Mozartovi, Beethovenovi, Weberovi, zakladatelům hudby; lkal při Grétryho jemných náznacích a nadšeně bouřil při nádherných pasážích z Rossiniho a Meyerbeera.

"Poslouchejte," říkal, "to jsou zapomenuté árie z Viléma Tella, z Roberta, z Hugenotů; milá doba Herolda a Aubera, dvou vědců, kteří se holedbali, že nevědí vůbec nic. Co si věda počne v hudbě? Může se pustit do malířství? Nikoli! A malířství a hudba vyjdou nastejno! Tak bylo tedy v první polovině devatenáctého století ono výsostné umění chápáno. Nehledala se nová pojetí; v hudbě se nedá objevit nic nového stejně jako v lásce, a tedy smyslová umění mají věčnou výhodu stálého mládí!"

"Dobře řečeno," zvolal Jacques.

"Tehdy se však," hovořil dál pianista, "vyskytli ctižádostivci, kteří měli potřebu vydat se po neznámých cestách a strhli hudbu do propasti."

"Mám to chápat tak," ozval se Michel, "že po Meyerbeerovi a Rossinim už žádného hudebníka neuznáváš?"

"Tak jest!" odvětil Quinsonnas a odvážně přešel z přirozeného dé do es; "pominu Berlioze, ředitele hudební školy pro neumětely, jehož hudební nápady se rozmělnily ve žlučovitých článcích; jsou tu však někteří dědicové velkých mistrů. Poslechni si Féliciena Davida, odborníka, kterého si dnešní vědci pletou s králem Davidem, prvním harfeníkem Hebrejců. Soustřeď se na vnímání prostých a pravdivých nápadů Massého, posledního hudebníka, který dokázal vyjádřit cit i srdce a jehož Indiánka je vrcholným dílem doby. Toto je Gounod, skvělý skladatel Fausta, jenž zemřel krátce poté, kdy se nechal naverbovat do wagnerovské církve. A zde Verdi, představitel harmonického hluku, hrdina hudebního hřmotu, jenž obhroublý nápěv pojednal tak, jak se tehdy dalo v obhroublé literatuře; autor nekonečného Trubadúra se zvláštně zasloužil o úpadek dobového vkusu.

Pak přišel Wagnerbe..."

Tehdy ponechal Quinsonnas prsty, jež už nezdržoval rytmus, bloudit v neproniknutelných snech komtemplativní hudby; běžely v těkavých intervalech a spočívaly uprostřed nedokončené fráze.

Umělec s nevšedním nadáním rozehrál všechny stupně hry; jeho prsty prošlo dvě stě let hudby a přátelé poslouchali, oněmělí, okouzlení.

Náhle však pod rukama klavíristy ve chvíli největšího wagnerovského vzepjetí, kdy se duše ztrácí bez návratu, tóny postupně nahrazují zvuky, jejichž hudebnost lze těžko ocenit, zazněl prostý, zpěvný, cituplný nápěv. Byl to klid po bouři, píseň srdce po řevu a řičení.

"Ach!" povzdechl Jacques.

"Přátelé," řekl Quinsonnas, "objevil se ještě neznámý umělec, který zosobnil ducha hudby. Skladba je z roku 1947 a je to poslední záchvěv zmírajícího umění."

"A kdo..." zeptal se Michel.

"Stvořil ji tvůj otec, můj milovaný mistr."

"Můj otec!" zvolal mladík takřka v slzách.

"Ano. Poslouchej."

Načež se Quinsonnas, přehrávaje melodie, jež by podepsali Beethoven i Weber, vzepjal k vrcholnému výkonu.

"Můj otec!" opakoval mladík.

"Ano!" pravil nato Quinsonnas a s hněvem zavřel klavír. "Po něm již nic. Kdo by ho nyní pochopil? Nechmejž, mládenci, návratů k minulosti. Mysleme na budoucnost, nechť znovu zavládne industrialismus!"

Při těch slovech se dotkl přístroje; klavír se zavřel a místo něho se objevilo rozesílané lůžko a toaletní stolek se

všemi náležitostmi.

"Tohle tedy," řekl, "naši dobu ctí! Piano-postel-komoda-toaletní stolek!"

"A k tomu noční stolek!" řekl Jacques.

"Pravda, příteli. Všechno tu je."

Kapitola IX.
Návštěva u strýce Huguenina

Od pamětihodného večírku se tři mladí muži sblížili; v rozlehlé francouzské metropoli tvořili svět sami pro sebe. Michel zdánlivě bez odporu trávil dny u Velké knihy, ke štěstí mu scházelo setkání se strýcem Hugueninem. U něj by se cítil jako člen rodiny, strýc by byl otcem, oba přátelé staršími bratry. Často starému knihovníkovi psal a on mu svědomitě odpovídal.

Uběhly čtyři měsíce; v práci byli s Michelem celkem spokojeni; bratránek na něj přestal zahlížet; Quinsonnas ho jen chválil. Mladý muž tedy vykročil správnou cestou. Byl rozený předčitatel.

Zima přešla jako nic, úspěšně ji zdolaly výhřevný a plynová kamna.

Nadešlo jaro. Michel dostal v neděli volno na celý den; rozhodl se, že jej věnuje strýci Hugueninovi.

V osm hodin ráno s radostí vyšel z banky a byl šťasten, že se trochu nadechne kyslíku daleko od obchodních transakcí. Bylo hezky. Začínal duben a rašil novými květy, s nimiž srdnatě soupeřily květinářky; Michel cítil, jak ožívá.

Strýc bydlel daleko; své domácí bůžky asi převezl tam, kde je mohl levněji ubytovat.

Mladý Dufrénoy se odebral na stanici Madeleine, koupil si lístek a nastoupil na horní plošinu; odjezd byl odpískán. Vůz se rozjel po bulváru Malesherbes, napravo rychle minul těžkopádnou stavbu kostela sv. Augustina, nalevo park Monceaux, obklopený velkolepými budovami. Přejel první i druhou trasu městské dráhy a zastavil ve stanici u brány ďAsniéres poblíž starých hradeb.

Tím končila první část cesty; Michel hbitě vyskočil a šel po rue ďAsniéres k rue de la Révolte, zahnul doprava, podešel versailleský viadukt, načež dospěl na roh rue du Caillou. Ocitl se před vysokým, zalidněným domem skromného zevnějšku; domovníka se zeptal na pana Huguenina.

"Deváté patro vpravo," řekla významná osoba, vládní zaměstnanec, vládou příjmo jmenovaný na toto zodpovědné místo.

Michel pozdravil, nastoupil do zdviže a v několika vteřinách se ocitl v devátém poschodí.

Zazvonil. Otevřel sám pan Huguenin.

"Strýčku!" zvolal Michel.

"Chlapče!" řekl stařec a otevřel náruč. "Konečnější tady!"

"Ano, strýčku, vám patří můj první den volna."

"Díky, synku," odpověděl pan Huguenin a uvedl mladíka do svého příbytku. "Tak rád tě vidím! Jen si sedni, sejmi klobouk, udělej si pohodlí! Jistě se chvilku zdržíš?"

"Celý den, pokud vás, strýčku, nebudu obtěžovat.'"

"Jak bys mě mohl obtěžovat! Jak jsem se na tebe, drahý chlapče, těšil!"

"Vy jste mě očekával? Vždyť jsem ani neměl čas se vám ohlásit. Přišel bych dříve než dopis!"

"Micheli, čekal jsem tě každou neděli a vždy bylo pro tebe u stolu prostřeno jako dnes."

"Je to možné?"

"Vždyť jsem věděl, že jednou za strýcem přijdeš. Pravda, trvalo to!"

"Neměl jsem čas," odpověděl Michel s dojetím.

"Vždyť chápu, synku, a nezlobím se proto na tebe, kdepak!"

"Ach, jak se vám tu musí pěkně žít!" řekl Michel, když se závistivě porozhlédl.

"Díváš se na knihy, mé staré přátele," řekl strýc Huguenin, "prosím! Napřed však poobědváme; potom si o všem promluvíme, i když jsem se zařekl, že o literatuře s tebou mluvit nebudu."

"Ale strýčku!" řekl Michel prosebně.

"Kdepak! Bez řečí! Řekni mi, co děláš, jak si v té bance počínáš? Zda tvé ideály..."

"Jsou stále stejné, strýčku."

"Hrome! Nuže ke stolu. Zdá se mi ale, žes mě neobjal!"

"Strýčku, již, již tě objímám!"

"Jen více, synovče! Neuškodí mi to, ještě jsem nepojedl a dodá mi to chuti k jídlu!"

Michel srdečně objal strýce a oba zasedli k obědu.

Mladík se však pořád rozhlížel a jeho básnická zvídavost nacházela dost podnětů.

Pokojík, který spolu s ložnicí tvořil celý byt, byl obložen knihami; stěny byly zakryty poličkami; pohled utkvíval na starých vazbách, jejichž poctivé barvy časem vybledly. Knihy se tu tísnily; vnikly do sousedního pokoje, vloudily se nad dveře a na vnitřní parapety oken; byly po kusech nábytku, v krbu, i pootevřené dveře vezděných skříní jich byly plny. Vzácné svazky se nepodobaly knihám uloženým v knihovnách boháčů, jež jimi bez užitku oplývaly. Zdálo se, že knihy jsou tu doma, svými pány, a že je jim dobře, i když se tísní; ani prášek ale na nich nebyl, neměly zohýbané rohy, na obálce ani skvrnku: bylo znát, že je každý den ošetřuje přátelská ruka.

Salon sestával ze dvou starých křesel a starobylého empírového stolu s nožkami tvořenými zlacenými sfingami a římskými fasciemi. Vedl na jih; ale vysoké zdi dvora nepropouštěly slunce. Jen jednou v roce za slunovratu

21. června, pokud bylo hezky, se nejvyšší paprsek zářné hvězdy dotkl sousední střechy, letmo spočinul jako pták na poličce či na hřbetu knihy, chvilku se tam chvěl a přebarvil svým světlem atomky prachu. Po minutě pak pokračoval ve své dráze a zmizel až do příštího roku.

Strýc Huguenin ten každoroční paprsek znal; s tlukoucím srdcem na něj číhal nedočkavě jako astronom. Hřál se v blahodárném světle, nařizoval podle něj své staré hodiny a děkoval slunci, že na něj nezapomnělo.

Byla to pro něj dělostřelba z Královského paláce; střílelo se však jen jednou do roka, a ještě ne vždy.

Strýc Huguenin neopominul k oné sluneční slávě 21. června Michela přizvat a Michel slíbil, že si svátek nenechá ujít.

Začal oběd, sice skromný, ale podaný se srdcem otevřeným.

"Dnes mám slavnostní den," řekl strýc, "jsem hostitelem. Zdalipak víš, s kým dnes budeš večeřet?"

"Nikoliv, strýčku."

"Se svým profesorem Richelotem a jeho vnučkou, slečnou Lucy."

"Na mou věru, strýčku, s tím ctihodným mužem se setkám opravdu rád."

"A co se slečnou Lucy?"

"Tu neznám."

"Tedy se s ní seznámíš a říkám ti předem, zeje půvabná, aniž to tuší. Ostatně, škoda slov," dodal se smíchem strýc Huguenin.

"Budu se mít na pozoru," odvětil Michel.

"Po večeři se půjdeme všichni projít, pokud se vám bude chtít."

"Jistě, strýčku! Bude to skvělý den!"

"Ale Micheli, ty nejíš, nepiješ?"

"Ale ano, strýčku," řekl Michel, jemuž zaskočilo. "Připíjím na vaše zdraví!"

"Já na tvůj návrat, chlapče. Když mě totiž opouštíš, zdá se mi vždycky, že odjíždíš na dalekou cestu. Jen se mnou chvíli mluv! Jak si představuješ život? Vždyť nadešla chvíle důvěrných hovorů."

"S radostí, strýčku."

Michel dlouze vyprávěl o svém životě do sebemenší podrobnosti; mluvil o svých trápeních, svém zoufalství, o počítacím stroji; vyprávěl i o příhodě se Zdokonalenou pokladnou. Nakonec popsal své nejkrásnější dny, strávené na vrcholku Velké knihy.

"Tam jsem poznal," řekl, "svého prvního přítele."

"Vida, máš tedy přátele," řekl strýc Huguenin a svraštil obočí.

"Dva," odpověděl Michel.

"Pokud tě zklamou, je to až příliš," opáčil dobrý stařec, "mají-li tě však rádi, dva postačí."

"Ach, strýčku! jsou to umělci!" zvolal Michel vzrušeně.

"Ovšemže!" řekl strýc Huguenin a pokýval hlavou. "Dobře vím, že to je záruka; statistika vězeňství a nucených prací uvádí knězi, advokáty, finančníky, směnárníky, bankéře, notáře, umělce žádného. Avšak..."

"Strýčku, seznámíte se s nimi a uvidíte, jací to jsou slušní mládenci!"

"S radostí," odpověděl strýc Huguenin. "Mám mladé lidi rád, pokud jsou mladí. Předčasní starci mi vždy připadali pokrytečtí."

"Za své přátele ovšem ručím!"

"Zjišťuji tedy, Micheli, žes nezměnil názory díky společnosti, se kterou se stýkáš."

"Naopak, strýčku."

"Setrváváš ve hříchu."

"Ano, strýčku."

"Tak se mi, nešťastníce, vyzpovídej ze svých posledních nepravostí."

"Rád, strýčku."

A mladík oduševněle odříkal krásné, dobře stavěné verše, plné pravé poezie.

"Skvělé!" zvolal v nadšení strýc Huguenin. "Skvělé, chlapče! V dnešní době tedy ještě existuje něco takového! Hovoříš jazykem z krásných minulých časů! Ach, chlapče!
Jakou radost a zároveň smutek mi působíš!"

Na krátkou chvíli se stařec i mladík odmlčeli.

"Dost!" řekl strýc Huguenin, "dost již! Odnesme stůl, vždyť nám překáží!"

Michel starci pomohl a jídelna se vmžiku stala knihovnou.

"Nuže, strýčku?" řekl Michel.

Kapitola X.
Souhrnný přehled francouzských autorů, pořízený v neděli 15. dubna 1961 strýcem Hugueninem

"A zde je zákusek," řekl strýc Huguenin, ukazuje na police překypující knihami.

"Sliny se mi znovu sbíhají," opáčil Michel. "Shltněme Jej."

Strýc se synovcem, oba náhle stejně staří, začali porůznu pátrat; pan Huguenin však do toho pirátství rázem vnesl pořádek.

"Pojď sem," řekl Michelovi, "začněme začátkem. Dnes nebudeme číst, jen se dívat a hovořit. Spíše než bitva je to přehlídka: představ si Napoleona na nádvoří v Tuileriích, ne na bitevním poli u Slavkova. Dej si ruce za záda. Projdeme se mezi přihrádkami."

"Jsem vám v patách, strýčku."

"Chlapče, uvědom si, že před tvýma očima bude pochodovat nejkrásnější armáda na světě: není národa, který by ti byl s to takovou předvést a jenž by velkolepé? zvítězil nad barbary."

"Myslíte slavnou armádu písemnictví."

"Jen pohleď, jak v pevném šiku a v obmění krásných vazeb v prvních řadách postupuje garda ze šestnáctého století:

Amyot, Ronsard, Rabelais, Montaigne, Mathurin Régnier; drží se dobře a dodnes cítíme jejich osobitý vliv na krásný francouzský jazyk, který je jejich dílem. Nutno však říci, že bojovali spíše za myšlenku než za tvar. Po jejich boku stojí generál, který byl udatný s elegancí; především pak zdokonalil úderné zbraně své doby."

"Malherbe," řekl Michel.

"Ano, ten. Jak sám kdesi řekl, jeho mistry byli nosiči v Port-au-foin; chodil odposlouchávat jejich metafory, jejich výrazně galská úsloví. Ty pak očistil, nacídil a vystavěl z nich onen krásný jazyk, jímž se tak pěkně hovořilo v sedmnáctém, ba v osmnáctém a devatenáctém století."

"Vida!" zvolal Michel a ukázal na svazek jedinečně drsného a hrdého vzhledu. "Zde je velký kapitán!"

"Ano, chlapče, stejně jako Alexandr, Caesar a Napoleon. Ten by starého Corneille povýšil do knížecího stavu. Starý válečník se převtělil do mnoha podob, vždyť klasických vydám je bezpočet. Toto je padesáté první a zároveň poslední z jeho sebraných spisů. Pochází z roku 1873 a od té doby nebyl Corneille vydán znovu."

"Dalo vám asi, strýčku, hodně práce, než jste si ta díla opatřil!"

"Kdepak! Každý se jich rád zbaví. Jen pohleď, zde čtyřicáté deváté vydání souborného díla Racinova, sto padesáté vydání Moliéra, čtyřicáté vydání Pascala, dvousté třetí vydání La Fontaina; to jsou ta poslední, více jak sto let stará, a bibliofilové se z nich stále radují. Géniové sice vytvářeli svou dobu, ale jsou odloženi do archeologických sbírek."

"Hovoří vskutku jazykem," dodal mladík, "který je našim současníkům nesrozumitelný."

"Máš pravdu, chlapče! Došlo k úpadku krásného francouzského jazyka; jazyka, který si slavní cizinci jako Leibnitz, Bedřich Veliký, Ancillon, Humboldt i Heine vyvolili k vyjádření svých myšlenek; i Goethe litoval, že v něm neumí psát. Krásná mluva, která se v patnátém století skoro pořečtila a polatinštěla, za Kateřiny Medicejské jí hrozilo poitalštění, za vlády Jindřicha IV. gaskonština; za dnešních časů pak ohavný argot. Každý, kdo pustil ze zřetele, že je lépe vyjadřovat se prostě než květnatě, vytvořil vlastní výraz. Odborníci ve vědách botanických, přírodovědných, fyzikálních, chemických i matematických vytvořili děsivé slovní směsice. Vynálezci čerpali z anglického slovníku pro objevení velice odpudivých pojmů; koňští handlíři pro koně, žokejové pro dostihy, obchodníci s vozy pro svá vozidla; filozofové zjistili, že pro jejich filozofii je francouština jazyk příliš chudý, obrátili se tedy k cizáčtině. Dobrá, ať ji tedy nechají být! Je ve své bídě jen krásnější a nechtěla se obohatit prostitucí! Naše řeč, chlapče, řeč Malherbova, Moliérova, Bossuetova, Voltairova, Nodierova, řeč Victora Huga, je ctnostná panna, můžeš ji bez obav milovat, vždyť ani barbaři dvacátého století z ní nedokázali učinit kurtizánu!"

"Krásně jste to vyslovil, strýčku, a chápu nyní, proč můj profesor Richelotje tak zaujat proti moderní mluvě; ba proč hovoří jen pofrancouzštěnou latinou. Jedno mi však řekněte: což se francouzština nestala jazykem diplomatů?"

"Stala, ale jako za trest, na Nijmehenském setkání v roce 1678. Díky tomu, že se dokáže jasně a přesně vyjádřit, byla vybrána diplomatickými kruhy; diplomacie je věda dvojznačná, dvojsmyslná a obmyslná, náš jazyk se tedy poněkud pokazil a poničil. Uvidíš, že jednou budeme muset mluvit jinak."

"Ubohá francouzština!" řekl Michel. "Již vidím, jak by ji Fénelon, Saint-Simon a Bossuet ani nepoznali!"

"Pravda, jejich dítě se zvrhlo. To přináší styk s vědci, průmyslníky, diplomaty a s podobnou nevalnou společností; Vede to k rozptylování, zhýralosti! Pokud má slovník z roku 1960 obsáhnout všechny užívané termíny, má proti slovníku z roku 1800 dvojnásobný rozsah. Sám řekni, co se tam dá najít! Vraťme se však k naší přehlídce, vždyť vojáci ve zbroji nemohou stát příliš dlouho."

"Vidím tu polici krásných svazků."

"Krásných, a kdysi i dobrých," odvětil strýc Huguenin. "Je to čtyřsté dvacáté osmé vydání Voltairových vybraných děl; to byl všestranný myslitel, podle pana Josepha Prudhomma ve všech oblastech druhořadý. Jak řekl Stendhal, v roce 1978 by se z Voltaira stal Voiture a přihlouplí by si z něj udělali božstvo. Stendhal naštěstí příliš důvěřoval budoucím generacím; poloblbci? existují již jenom hlupci naprostí a Voltaira nikdo neobdivuje více než koho jiného. Abychom dokončili metaforu, již jsem načal, Voltaire byl podle mého mínění jen kabinetní generál. Bitvy sváděl pouze ve své pracovně a svou osobností nesplácel dost. Jeho smysl pro humor někdy mátl a koneckonců byl zbraní málo hrozivou: vždyť -lidé, jež zabila, ho přežili."

"Ale strýčku, nebyl snad velký spisovatel?!"

"To dozajista byl, milý synovce, byl ztělesněním francouzského jazyka, dokázal s ním nakládat elegantně, duchaplně, tak jako kdysi plukovní profousové mířili ve střeleckých cvičebnách do stěn. Na bitevním poli přišel nějaký nešikovný branec, který mistra v sebeobraně první ranou při výpadu zabil. Nadto dodejme, že Voltaire, a udivuje to u člověka, který tak dobře psal francouzsky, nebyl doopravdy statečný."

"Jsem téhož názoru," řekl Michel.

"Mluvme však o dalších," řekl strýc a přešel k dalšímu vojsku pochmurného a přísného vzhledu.

"To jsou autoři z konce osmnáctého století," pravil mladík.

"Ano, Jean-Jacques Rousseau, který stejně krásně hovořil o evangeliu jako Robespierre o nesmrtelnosti duše. To byl pravý generál republiky, ve dřevácích, bez epolet a oprýmovaného oblečení! I bez toho slavně vítězil. Vedle jeho spisů je zařazen Beaumarchais, střelec z první linie; který ve vhodný čas zahájil velkou bitvu roku devětaosmdesátého, v níž civilizace zvítězila nad barbarstvím. Poté jí bohužel poněkud zneužili a onen zatrolený pokrok nás dovedl tam, kde jsme."

"Nakonec snad proti němu pozvedneme vzpouru," řekl Michel.

"To je možné," odvětil strýc Huguenin, "a bude to dojista vypadat jako zpozdilost. Neoddávejme se však filozofickým odbočkám a postupujme mezi řadami. Zde jest honosný vojevůdce, který čtyřicet let svého života hovořil o své skromnosti; je to Chateaubriand, kterého Paměti ze záhrobí neuchránily před zapomněním."

"Vedle něj vidím Bernardina de Saint-Pierre," řekl Michel, "jeho něžný román Pavel a Virginie by už nikoho nedojal."

"Želbohu!" navázal strýc Huguenin. "Pavel by dnes byl bankéřem, obchodoval by s bělochy a Virginie by se provdala za syna výrobce součástek k lokomotivám. Ahle! zde máme proslulé paměti pana de Talleyrand, dle jeho příkazů vydané třicet let po jeho smrti. Jsem si jist, že onen muž je diplomatem i tam, kde je nyní, jenže ďábla neošálí. Tady vidím důstojníka, který vládl stejně šavlí jako perem, velkého znalce řeckého starověku; francouzsky psal jako současník Tacita — Paul-Louis Courrier. Micheli, až dojde náš jazyk zatracení, celý se znovu zrodí z děl onoho skvělého spisovatele. Zde je Nodier, zvaný roztomilý, a Béranger, velký státník, který ve volných chvílích skládal písně. A nyní přicházíme ke skvělé generaci, jež se vymanila z doby restaurace, jako se prchá ze semináře; způsobila velký veřejný rozruch."

"Lamartine," řekl mladík, "to byl velký básník!"

"Jedna z vůdčích postav obrazotvorné literatury, socha Memnonova, jež se skvěla ve sluneční záři! Chudák Lamartine! Jmění věnoval ušlechtilým cílům, dotkl se strun chudoby na ulicích nevlídného města, a poté svůj talent zaprodal lichvářům, dědičný Saint-Point zbavil zející rány úvěrů a zemřel žalem, když došlo k vyvlastnění půdy, v níž spočívali jeho předkové, ve prospěch železniční společnosti."

"Nebohý básník," řekl mladý muž.

"V souzvuku s jeho lyrou." pokračoval strýc Huguenin, "je slyšet kytara Alfreda de Musset; na tu se již nehraje a jen starého příznivce, jako jsem já, dokáží ty záchvěvy rozladěných strun potěšit. Jsme v období vojácké muziky."

"Ach! Victor Hugo!" zvolal Michel. "Doufám, strýčku, že jej řadíte mezi naše velké kapitány!"

"Stavím jej do první řady, synku, nechávám ho na Arcolském mostě třímat prapor romantismu; vyšel vítězně z bitev o Hernaniho, Ruy Blase, Purkrabí, Marion! Podobně jako Bonaparte se stal velícím generálem v pětadvaceti letech a při každém střetnutí porazil rakouské klasiky. Lidské myšlení se nikdy, chlapče, nevytvarovalo do podoby smělejší než v mozku toho muže, taviči pece schopné odolat nejvyššímu žáru! Neznám nikoho, ani ve starověku, ani v dnešních časech, kdo by se mu vyrovnal vášní i bohatostí fantazie. Victor Hugo ztělesňuje v nejvyšší míře první polovinu devatenáctého století a je hlavou školy, jež nebude nikdy překonána. Jeho sebraná díla vyšla v pětasedmdesáti vydáních, toto je poslední z nich. Je zapomenut, chlapče, stejně jako ostatní, nezabil dost lidí na to, aby po sobě zůstavil
památku!"

"Ach, strýčku, vy máte dvacet svazků Balzaka," řekl Michel stoupaje po schůdcích.

"Ovšemže! Balzac je přední světový romanopisec a některé jeho postavy překonaly i postavy Moliérovy. V naší době by se Lidskou komedii neodvážil napsat!"

"Zobrazil však dosti ohavné mravy," odvětil Michel, "a tolik jeho hrdinů je tak skutečných, že by mohli celkem dobře žít mezi námi."

"Nepochybně," děl na to pan Huguenin, "kde by však našel ty de Marsaye, Granvilly, Chesnely, Mirouěty, Du Guéniky, Montriveauy, rytíře de Valois, La Chanterie, Maufrigneusové, Evženie Grandetové, Pierretky, typy okouzlující ušlechtilostí, inteligencí, dobrotou, soucitem, ctností. Nevymýšlel si je, kopíroval! Nechyběly by mu vzory pro hrabivce, finančníky, amnestované zloděje, měl by dostatek Crevelů, Nucingenů, Vautrinů, Corentinů, Hulotů i Gobsecků."

"Řekl bych," podotkl Michel, když přešel k dalším policím, "že toto je význačný autor."

"Na mou věru! Je to Alexandre Dumáš, jakýsi Murat literatury, kterého u jeho devatenácti stého devadesátého třetího spisu přerušila smrt. Byl to vpravdě nejzábavnější vypravěč, bohem daná povaha mu umožnila bez újmy plýtvat vším, talentem, duchem, elánem, energií, fyzickými silami — to když dobyl prachárnu v Soissons —, zrodem, barvou pleti, Francií, Španělskem, Itálií, Porýním, Švýcarskem, Alžírském, Kavkazem, horou Sinaj a především Neapolí, do níž vtrhl na svém Spéronaru. Och! Pozoruhodná osobnost! Máme za to, že by dospěl ke svému čtyřtisícímu spisu, kdyby se v nejlepších letech neotrávil jídlem, jehož recept právě vymyslel."

"To je mrzuté," pravil Michel, "a ona strašná nehoda si nevyžádala dalších obětí?"

"Bohužel ano, kromě jiných Julesa Janina, tehdejšího kritika, který skládal latinská cvičení jako podčámíky. Stalo se to při večeři na usmířenou, kterou pro něj Alexandre Du-
más uspořádal. Spolu s nimi zahynul též mladší spisovatel Monselet, který po sobě zanechal mistrovské dílo, bohužel nedokončené, a sice Slovník labužníků ve čtyřiceti pěti svazcích; dospěl pouze k F, fašírka."

"Hrome," pravil Michel, "slibné."

"A nyní tu máme Frédérika Soulié, statečného vojáka, dobrého pomocníka, schopného zachránit ztracené postavení, kapitána husarů Gozlana, Mériméea, generála z předpokojů, Sainte-Beuva, velitele nižšího řádu, ředitele

zásobárny, geniálního důstojníka a vědce Araga, jenž dokázal, že mu byla prominuta jeho věda. Zde pohled. Micheli, na díla
George Sandové, skvělého talentu, jedné z největších francouzských spisovatelek, nakonec odměněné v roce 1859; její kříž byl nakonec nucen nést její syn."

"Co je to za nevrle knihy." optal se Michel a ukázal na dlouhou řadu svazků, jež se krčily v koutě.

"Ty rychle přejdi, chlapče; to je oddělení filozofů jako Cousin, Pierre Leroux. Dumoulin a mnoho dalších; jelikož je však filozofie módní záležitostí, není divu, že už je nikdo nečte."

"A kdo je tohle?"

"Archeolog Renan, mnoho se o něm mluvilo; pokusil se vyvrátit Kristovo božství a zemřel zasažen bleskem v roce 1873."

"A tento?" optal se Michel.

"Novinář, publicista, ekonom a ubikvista, generál artilerie spíše výřečné než výtečné, jménem Girardin."

"Cožpak nebyl ateista?"

"Kdepak; věřil sám v sebe. A vida! hned poblíž máme odvážnou osobu, muže, který by případně vynalezl francouzský jazyk a dnes by byl jeho klasikem, kdyby se ještě přednášel; je to Louis Veuillot, nejhorlivější bojovník církve Římské, jenž ke svému velkému údivu zemřel exkomunikován. A tu máme Guizota, přísného historika, který se ve volném čase bavil urážkami orleánského rodu. Pohleď na tu obsáhlou kompilaci, jsou to jediné pravdivé a zcela skutečné dějiny Revoluce a císařství, vydané na příkaz vlády v roce 1895, aby se skoncovalo s pochybnostmi, jež kolem této části naší historie panovaly. U tohoto díla bylo hojně
využito Thiersových zápisků."

"Ale zde!" zvolal Michel, "jsou stateční mužové, kteří se mi zdají jak mladí, tak plní ohně!"

"Máš pravdu; je to celá kavalerie z roku 1860. skvělá, statečná, bojovná; předsudky přeskakuje jako bariéry, konvence zdolává jako překážky, padá, znovu vstává a zase se rozběhne; nechá si rozbít hlavu a přesto vydrží! Tady je mistrovské dílo té doby. Paní Bovaryová, Lidská hloupost od jistého Monaka, ohromné téma, které nedokázal pojednat v úplnosti, zde jsou Assolantové, Aurevillyové. Baudelairové, Paradolové, Schollové, drsní chlapíci, s nimiž se člověk musel mít na pozoru chtě nechtě, protože hned stříleli do nohou..."

"Pouze střelným prachem," řekl Michel.

"Střelným prachem a solí, pěkně to štípalo. Hle, tady máme dalšího mládence, jemuž nechyběl talent, pravé dítko stáda."

"About?"

"Ano, holedbal se, či spíše jinými byl vynášen jako následník Voltairův a časem by mu snad dosáhl po kotníky; bohužel však v roce 1869, když přestal dolézat do Akademie, byl zabit v souboji zběsilým kritikem, pověstným Sarceyem."

"Nebýt toho neštěstí," řekl Michel, "snad by byl dospěl dále."

"Příliš daleko nikdy," odvětil strýc. "Takoví jsou, synku, hlavní vůdci našeho literárního vojska. Tamto jsou poslední řady neznámých vojínů, jejichž jména udivují čtenáře katalogů. Pokračuj v pátrání, bav se; je zde pět či šest století Jež dychtí po prolistování!"

Tak uběhl den a Michel, pominuv neznámá jména, se vrátil ke slavným umělcům, přitom však prošel zvláštními kontrasty; od Gautiera, jehož opalizující styl poněkud zestár-
nul, dospěl k Feydeauovi, nemravnému pokračovateli Louvetů a Laclosů, šel od ChampHeuryho k Jeanu Macému, onomu velice vynalézavému popularizátoru vědy. Oči mu bloudily od Meryho, který vyráběl duchaplnost jako švec boty, na zakázku, k Banvillovi, jehož strýc Huguenin bez obalu nazýval žonglérem se slovy; cestou občas zahlédl nějakého Stáhla, tak krásně vydaného Hetzelovým nakladatelstvím, Karra, oduševnělého moralistu, který však neměl dosti důvtipu, a nechal se okrást, dospěl k jednomu Houssayeovi, který si dík tomu, že kdysi sloužil v paláci Rambouillet, zachoval kuriózní styl a preciozní manýry, objevil Saint-Victora, i po sta letech jiskřivého.

Poté se vrátil na začátek; bral do rukou některé z těch drahocenných knih, otevíral je, z jedné přečetl větu, z jiné stránku, z některé si zapamatoval jen názvy kapitol a z další pouze titul. Vdechoval vůni literatury, jež mu stoupala do hlavy jako teplý výpar uplynulých století; stiskl ruku všem přátelům z minulosti, které by znal a miloval, kdyby ho napadlo narodit se dříve!

Strýc Huguenin hleděl na jeho počínání a při tom pohledu mládl.

"Nuže, načpak myslíš?" zeptal se ho, když spatřil, jak stojí zasněný.

"Myslím na to, že ten pokojík v sobě ukrývá všechno, co může člověka nadosmrti učinit šťastným."

"Pokud umí číst!"

"Tak jsem to myslel," řekl Michel.

"Ano," odvětil strýc, "ovšem s jednou podmínkou."

.Jakou?"

"Neumí-li psát!"

"A proč to, strýčku?"

"Protože v tom případě by se, synku, pokoušel jít ve stopách oněch velkých spisovatelů."

"Co by na tom bylo špatného?" optal se mladík, pln nadšení.

"Byl by ztracen."

"Ale strýčku!" zvolal Michel. "Vždyť vy mi chcete dělat kázání!"

"Kdepak! Pokud zde někdo potřebuje dostat lekci, pak jsem to já."

"Vy? Proč?"

"Protože jsem tě přivedl na blouznivé myšlenky! Nechal jsem tě nahlédnout do Zaslíbené země, chlapče, a..."

"A vy mě do ní zavedete, strýčku!"

"Ano. Pokud mi odpřisáhneš jedno."

"A to jest?"

"Že se v ní budeš pouze procházet. Nechci, aby ses rýpal v té neplodné půdě. Měj na mysli, co jsi, kam směřuješ, co jsem já, i čas, v němž oba žijeme."

Michel neodpověděl, stiskl strýci ruku; strýc jistě hodlal započít s řadou pádných argumentů, když zazvonil zvonek. Pak Huguenin šel otevřít.

Kapitola XI.
Procházka po přístavu v Grenelle

Byl to sám pan Richelot. Michel vběhl do náručí starého profesora; nechybělo mnoho a byl by skočil do náručí slečny Lucy, již však otvírala pro strýce Huguenina; ten stál naštěstí na místě, kde se vítají hosté, a zabránil rozkošnému uvítám.

"Micheli!" zvolal pan Richelot.

"Ano, toť on," odvětil pan Huguenin.

"Ohó!" řekl profesor, "skýtá se nám bezkonečné překvapení a večer začíná radostiplně."

"Dies albo notanda lapillo " opáčil pan Huguenin.

"Praví náš drahý Flaccus," odpověděl pan Richelot.

"Slečno," vykoktal mladík, když dívku zdravil.

"Pane," odvětila Lucy a uklonila se nikoliv nepůvabně.

"Candore notabilis albo 4," zašeptal Michel k velkému potěšení svého profesora, jenž prominul tuto poklonu v cizím jazyce.

Mladík však mluvil po pravdě: všechen dívčin půvab vypověděl Ovidiův hemistich. Vynikající svou bílou cudností!

Slečně Lucy bylo patnáct let, světlé vlasy, spuštěné na ramena podle tehdejší módy, jí slušely, byla svěží a celá v rozpuku, pokud možno slovy opsat, co v ní bylo nového, čistého, ještě nerozvitého. Její hluboké modré oči, plné bezelstných pohledů, šibalský nosík s průsvitným jemným chřípím, orosené rty, trochu bezděčný půvab šíje, svěží, drobné ruce, elegantní prohnutí těla, to vše mladého muže okouzlovalo a zůstavilo ho němotě a obdivu. Dívka byla živoucí poezií, spíše ji vnímal než viděl; zasahovala více jeho srdce než oči.

Ohromení mohlo trvat do nekonečna; strýc Huguenin si toho povšiml, usadil návštěvníky, mladou dívku posadil trochu stranou od básníkových šípů, a mluvil dál.

"Přátelé," promluvil, "nastává čas večeře; pohovořme si zatím. Nuže, Richelote, již dobrý měsíc jsem vás neviděl. Jakpak si vedou humanitní vědy?"

"Nevedou si," odpověděl starý profesor. "Ve třídě rétoriky mám už jen tři žáky! Zvlčilý to úpadek! A tak nás vyhodí a dobře tomu tak."

"Vyhodit vás?!" zvolal Michel.

„Je tomu vskutku tak?" řekl strýc Huguenin.

"Vskutku je," pravil pan Richelot. "Proslýchá se, že katedry humanitních věd budou dle rozhodnutí, přijatého valnou hromadou akcionářů, pro školní běh roku 1962 zrušeny."

"Co se s nimi stane?" pomyslel si Michel. zahleděn na dívku.

"Něčemu takovému nemohu věřit," řekl strýc se svraštěným obočím, "toho by se neopovážili."

"Opováží se," řekl pan Richelot, "a nejen toho! Komu záleží na Řecích a Římanech, vždyť slouží jen jako nezbytné kořeny slov moderní vědy! Žáci již nerozumějí oněm nádherným jazykům, a když pozoruji tupost těch mladíků, jímá mě zoufalství i odpor."

"Je možné," řekl mladý Dufrénoy, "že by vaše třída sestávala z pouhých tří žáků?"

"I tří je moc," prohodil hněvivě starý profesor.

"A ke všemu," řekl strýc Huguenin, "jsou to lajdačí."

"Lajdačí jak se patří!" odvětil pan Richelot. "Věřili byste, že nedávno mi jeden přeložil jus divinum jako božský džus?"

"Božský džus!" zvolal strýc. "To musí být mladistvý opilec!"

"A včera zase! Horresco referens (Chvěji se při pouhém pomyšlení).— zkuste jen uhodnout, jak další žák přeložil tento čtvrtý verš Georgián.

"... immanis pecoris custos ..." (Strážce obludného stáda)

"Něco takového," řekl Michel.

"Po uši se červenám," řekl pan Richelot.

"Řekněte mi však," vmísil se strýc Huguenin, "jak byla ta pasáž přeložena léta Páně 1961?"

"Strážce to hrozivého stádce," odvětil starý profesor a zakryl si tvář.

Strýc Huguenin nedokázal potlačit výbuch smíchu; Lucy odvrátila s úsměvem tvář; Michel se na ni smutně díval; pan Richelot nevěděl, kde se skrýt.

"Ach, Vergilie!" zvolal strýc Huguenin. ‚Jak by tě toto kdysi napadlo?!"

"Vidíte, přátelé," znovu promluvil profesor, "lépe je nepřekládat vůbec než takto! A ještě v rétorice! Ať nás zruší, dobře nám tak!"

"Co si pak počnete?" zeptal se Michel.

"To je, milý chlapče, jiná otázka. Nenadešla však chvíle jejího řešení; jsme tu, abychom se bavili..."

"Nuže povečeřme," řekl strýc.

Během příprav k večeři navázal Michel se slečnou Lucy vybraně nezávazný rozhovor, plný roztomilých nesmyslů, pod nimiž občas probleskne skutečná myšlenka. Slečna Lucy měla právo být ve svém věku daleko starší než Michel v devatenácti, ale nezneužívala toho. Její čelo však chmuřily obavy před budoucností a činily ji vážnou. S obavami pohlížela na dědečka, který pro ni znamenal celý svět. Michel zastihl jeden z jejích pohledů.

"Máte pana Richelota velmi ráda," řekl.

"Velmi, pane," odvětila.

"Já též, slečno," opáčil mladý muž.

Lucy se trochu začervenala, protože dala najevo své city a že její cit se setkal s Michelovým v osobě stejného přítele; došlo takřka k propojení nejniternějších citů s city druhého. Michel to vycítil a již se na ni neodvážil pohlédnout.

Strýc Huguenin však důvěrnou chvilku mezi nimi dvěma přerušil zvoláním: Ke stolu! Traktor ze sousedství přinesl příjemnou večeři, k oné příležitosti objednanou. Zasedli k hodování.

První choutky stolovníků zasytila hutná polévka a výborný vývar z koňského masa, jež bylo do osmnáctého století vysoce ceněno a znovu došlo cti ve století dvacátém. Následovala chutná jehněčí šunka, připravená na cukru a sanytru podle nového způsobu, který maso konzervoval, ale dodával mu cenné chuťové hodnoty; něco zeleniny, pocházející od rovníku a přizpůsobené francouzskému podnebí, dobrá nálada a vtip stýce Huguenina, půvabná Lucy, jež nabízela jídla společníkům, Michelovo citové rozpoložení, to vše přispělo k půvabu oné rodinné večeře. Mamě ji prodlužovali, skončila beztoho příliš rychle; srdce muselo ustoupit spokojenému žaludku.

"A teď musíme," řekl strýc Huguenin, "důstojně zakončit tento krásný den."

Pojdme se projít," zvolal Michel.

"Jenže kam?" opáčil strýc.

"Ke Grenelleskému přístavu," řekl mladík.

"Skvělý nápad. Právě tam přistane Leviathan IV. a my můžeme být svědky toho divu."

Skupinka vyšla na ulici, Michel nabídl dívce rámě a zamířili k obvodní železniční dráze.

Došlo tedy k uskutečnění proslulého plánu, jenž z Paříže činil námořní přístav; dlouho mu nebylo přikládáno víry; mnoho návštěvníků, kteří se chodili dívat na práce na kanále, se mu zvysoka posmívalo a tvrdili, že je k ničemu. Již před deseti lety se ale nedůvěřivci mohli chytit za nos.

Hlavnímu městu již hrozilo, že se stane jakýmsi Liverpoolem v nitru Francie; dlouhá sestava přístavních bazénů, vyhloubených na širých pláních v Grenelle a Issy mohla pojmout tisíc lodí největší tonáže. Při této herkulovské práci snad průmysl dosáhl nejzazších možných hranic.

Už v minulých staletích, za Ludvíka XIV., za LudvíkaFilipa, se často vynořil nápad vyhloubit kanál od Paříže k moři. Roku 1863 dostala jedna společnost povolení nechat na své náklady vypracovat studii s vedením přes Creile, Beauvais a Dieppe; ke zdolání četných vršků bylo však třeba mnoha zdymadel a dostatečného přívodu vody k jejich naplnění. Ale Oisa a Béthune, jediné řeky na trase, byly brzy shledány nedostatečnými a společnost od prací upustila.

Šedesát pět let poté se stát znovu začal myšlenkou zabývat, a to v rámci systému, navrženého již v minulém století, jenž byl zavržen pro svou jednoduchost a logiku. Šlo o využití Seiny jako přírodní spojnice mezi Paříží a oceánem.

Netrvalo ani patnáct let, když civilní inženýr jménem Montanet vyhloubil kanál, který začínal na grenelleské pláni a ústil kousek pod Rouenem. Byl 140 kilometrů dlouhý, 70 metrů široký a hluboký 20 metrů; vzniklo tak řečiště o obsahu zhruba 190 000 000 kubických metrů. Kanálu nehrozilo, že by někdy vyschl, protože průtok Seiny, který činí padesát tisíc litrů vody za vteřinu, ho stačil bohatě zásobit. Práce vykonané v řečišti při ústí učinily kanál splavným pro největší lodě. Od Havru do Paříže tedy plavba nebyla nijak obtížná.

Ve Francii tehdy existovala podle Dupeyratova plánu síť železnic podél vlečných drah všech kanálů. Silné lokomotivy, pohybující se na souběžných kolejích, bez nesnází táhly vlečné čluny a dopravní lodě.

Tento systém byl ve velkém uplatněn na kanále v Rouenu a tu lze pochopit, jak rychle se obchodní lodě a státní plavidla dostávala do Paříže.

Nový přístav byl vystavěn skvěle a strýc Hugueni na jeho hosté se brzy procházeli po žulových nábřežích uprostřed četného davu.

Existovalo osmnáct bazénů, z nichž pouze dva byly vyhrazeny vládním plavidlům, určeným k ochraně rybolovu a francouzských kolonií. Daly se dosud zahlédnout prototypy starých obrněných fregat z devatenáctého století, jež obdivovali archeologové, aniž jim rozuměli.

Ta válečná plavidla dosáhla nakonec neuvěřitelných rozměrů, i když snadno vysvětlitelných. Padesát let se totiž mezi obrněním a kulí odehrával boj, kdo pronikne, kdo odolá. Obrnění ze zesíleného plechu byla tak mohutná, děla tak těžká, že se lodě potápěly díky vlastní váze, a tento výsledek ukončil šlechetný souboj ve chvíli, kdy koule zvítězila

nad obrněním.

"Pohleďme, jak se kdysi bojovalo," řekl strýc Huguenin a ukázal na jednu z těch oblud, pokojně zakotvenou v bazénu. "Uvěznili se v těch krabicích a otázkou bylo, zda potopí ty druhé, anebo zda druzí potopí je."

"Osobní odvaha v tom ale neměla co dělat," řekl Michel.

"Odvaha byla nařízena stejně jako děla," odpověděl se smíchem strýc, "bojovaly stroje, nikoliv lidé. Odtud vzešlo úsilí o skoncování s válkami, které dostaly směšnou podobu. Bitvu jsem ještě chápal v dobách, kdy se boj vedl tělo na tělo, kdy člověk zabíjel nepřítele vlastníma rukama..."

"Jste krvelačný, pane Huguenine," řekla dívka.

"Nikoliv, drahé dítě, jsem rozumný, pokud má rozum v celé té věci co říci; avšak od chvíle, kdy děla mají dostřel osm tisíc metrů a kdy kule ráže třicet šest dokáže ze stovky metrů prolétnout boky pětatřiceti koní a osmašedesáti muži, pak uznejte, že osobní odvaha je přepych."

"Je to tak," řekl Michel, "stroje zničily statečnost a z voiáků se stali mechanici."

Během té archeologické rozpravy o někdejších válkách se čtyři návštěvníci dál procházeli po skvělých obchodních bazénech. Kol dokola se tyčilo celé město tvořené kabarety, kde si námořníci vyhazovali z kopýtka a dopřávali si, co hrdlo ráčí. Byl slyšet jejich drsný zpěv i námořnický řev. Udatní chlapíci se v obchodním přístavu vprostřed grenelleské pláně cítili doma a popravu tedy povykovali z plna hrdel. Tvořili ostatně vydělenou část obyvatel, nijak se nemísící s občany z předměstí, málo též komunikující. Le Havre od Paříže dělila takřka jen šířka Seiny.

Obchodní bazény spojovaly otočné mosty, jež byly uváděny v pohyb v danou hodinu pomocí stlačeného vzduchu Společnosti katakomb. Pod příděmi lodí zmizela voda; většina z nich byla poháněna parou z kyseliny uhličité, žádný trojstěžník, brigga, goeletta, lugr, bretaňská plachetnice nevyrážely bez lodního šroubu. Čas větru byl již odvát, vítr vyšel z módy; už ho nechtěli a starý, opovržený Aiolos se zahanben ukryl doma.

Chápeme, jak asi proražení Suezského a Panamského kanálu dokázalo znásobit dlouhé obchodní cesty po moři. Když byla námořní činnost zbavena monopolu a ministerských předpisů, začala se široce rozvíjet, přibylo lodí všech druhů. Pěknou podívanou jistě skýtal příjezd parolodí všech velikostí, všech národností; praporky na nich ve větru pestře vlály. Sirokoboké nákladní čluny, velké překladní šífy ukrývaly zboží, jež vykládaly důmyslné stroje. Některé dělaly balíky, další je vážily, jiné značkovaly a další je pak dopravovaly na palubu. Podél žulových stěn se sunuly lodě tažené lokomotivami. Balíky vlny a bavlny, pytle cukru a kávy, bedny čaje — všechno, co zplodilo pět částí světa, se kupilo jako hory. V ovzduší vládla jakási zvláštní vůně, kterou lze nazvat pach obchodu; barevné cedule ohlašovaly odjezdy lodí do všech koutů zeměkoule; u grenelleského přístavu se hovořilo všemi jazyky světa, vždyť byl na celém světě nejrušnější.

Pohled na bazén z výšin Arcueil anebo Meudonu byl vskutku úchvatný; zrak bloudil mezi pni stožárů, ve sváteční dny vyzdobenými; ve vstupu do přístavu se tyčila strážní věž, ohlašující přílivy, v pozadí pak do výšky pěti set stop čněl do nebes nepříliš účinný elektrický maják. Byla to nejvyšší stavba na světě a jeho světla dosáhla na čtyřicet mil; byla vidět i z věží rouenské katedrály.

To vše bylo hodno obdivu.

"Je to skutečně krásné," řekl strýc Huguenin.

"Pohled nadmíru skvělý," přitakal profesor.

"Nemáme-li vodu ani mořský vítr," pokračoval Huguenin, "pohleďme alespoň na lodě, jež voda nese a vítr pohání!"

Dav se tísnil a srocením se dalo stěží proniknout u nábřeží nejširšího z bazénů, jenž sotva stačil obrovitému Leviathanu IV., který právě připlul. Great Eastern minulého století by nebyl hoden být na jeho palubě záchranným člunem; připlouval z New Yorku a Američané se mohli honosit, že porazili Angličany: měl třicet stěžňů a patnáct komínů; jeho stroj měl výkon třiceti tisíc koní, z nichž dvacet tisíc připadalo na kola a deset na lodní šroub. Rychlý pohyb na palubách byl zajištěn železnicemi a v prostorech mezi stěžni byla pozoruhodná náměstíčka osázená vysokými stromy, jež skýtaly stín záhonům, trávníkům a trsům květů; šviháci se tam mohli na koních projíždět točitými alejemi; na horní palubě bylo navrstveno deset stop žímé země, aby mohly vzniknout ty plovoucí parky. Loď byla svět sám o sobě a měla pozoruhodný výkon: ve třech dnech urazila cestu z New Yorku do Southamptonu. Na šířku měřila dvě stě stop a co se délky týče, snadněji posoudíme z následujícího: když Leviathan IV. zakotvil v přístavišti, museli cestující ze zádi urazit cestu čtvrt míle dlouhou, než se dostali na pevninu.

Když se strýc Huguenin procházel na palubě pod duby, jeřáby a akáty, řekl: ..Brzy bude postavena ona pohádková holandská loď, jež měla příď na ostrově Mauritiu a kormidlo
v brestské rejdě!"

Zdalipak Michel a Lucy obdivovali obrovitý stroj stejně jako všechen užaslý dav? Nevím; procházeli se a tiše rozmlouvali, donekonečna na sebe hleděli a do příbytku strýce Huguenina se vrátili, aniž spatřili cokoli ze zázraků u grenelleského přístavu.

Kapitola XII.
O Quinsonnasových názorech na ženy

Následující noc Michel rozkošně probděl: k čemu spát? Lepší je bez spánku snít, a to mladý muž činil až do svítání;

jeho představy dospěly ke krajní hranici éterické poezie.

Druhý den ráno sešel do kanceláří a zdolal výstup nahoru. Quinsonnas ho očekával. Michel přítelovu ruku stiskl, či spíše objal, na slova však byl skoupý; začal znovu diktovat, a to rozrušeným hlasem.

Quinsonnas se na něj zadíval, ale Michel se vyhýbal jeho pohledu.

"Něco se stalo," řekl si pianista, "vypadá tak divně! Jako člověk, který se vrátil z teplých krajin!"

Tak uběhl den; jeden diktoval, druhý psal a oba se potají pozorovali. Uplynul druhý den, aniž mezi oběma přáteli došlo k nějaké výměně postřehů.

"V tom bude láska," pomyslel si pianista. "Ponechme mu čas, aby cit hýčkal; však později promluví."

Třetí den Michel Quinsonnase náhle zarazil uprostřed nádherné majuskule.

"Příteli, co si myslíš o ženách?" zeptal se s ruměncem.

"A je to tady," řekl si pianista a neodpověděl.

Michel otázku zopakoval a zarděl se ještě víc.

"Chlapče," odpověděl vážně Quinsonnas a přerušil práci, "my muži můžeme mít na ženy velice různý názor. Ráno si o nich myslím něco jiného než večer; na jaře mě ohledně žen napadají jiné myšlenky než na podzim. Mé přesvědčení může zvláštním způsobem změnit počasí. Ba i trávení má nepopiratelný vliv na mé city vůči nim."

"To není odpověď," řekl Michel.

"Chlapče, dovol, abych na otázku odpověděl další otázkou. Myslíš si, že jsou na zemi ještě ženy?"

"Jistěže!" zvolal mladík.

"Potkáváš je někdy?"

"Denně."

"Abychom si rozuměli," pokračoval pianista, "nehovořím o těch bytostech více méně ženského vzezření, jejichž cílem je přispívat k množení lidstva a jež nakonec nahradí stroje na stlačený vzduch."

"Žertuješ..."

"Příteli, řeč je vážná, nebrání však vznést výhrady."

"Ale Quinsonnasi," řekl Michel, "mluvme vážně!"

"I kdeže! Hovořme zvesela! Konečně se ale vracím ke své původní tezi: ženy j iž něj sou, j e to vyhynulá rasa podobně jako mopslíci."

"Nech toho," řekl Michel.

"Dovol, abych pokračoval, hochu. Myslím, že kdysi, ve velmi dávných časech, ženy byly; starší autoři o nich jasně hovoří. Dokonce jako nejdokonalejší z nich uváděli Paříženku. To bylo podle starých textů i podle kreseb půvabné stvoření, jemuž se na světě nemohlo nic rovnat; ztělesňovala nejdokonalejší neřest aneřestnou dokonalost a byla ženou v každém smyslu slova. Krev se však poznenáhlu vyčerpala, rasa zdegenerovala a fyziologové ve svých spisech tento politováníhodný úpadek zaznamenali. Viděl jsi někdy, jak se z housenky vyvine motýl?"

"Ano," odvětil Michel.

"Pak tedy," pokračoval pianista, "se stal pravý opak. Z motýla se zpětně stává housenka. Lákavý zjev Paříženky, její půvabný projev, oduševnělý a něžný pohled, příjemný úsměv, správně kypré, avšak pevné tvary vbrzku nahradily tvary dlouhé, hubené, vyzáblé, vyschlé, protáhlé, projev mechanický, metodický a puritánský. Tělo se zploštilo, pohled zpřísněl, skloubení ztuhlo; tvrdý a rovný nos se spustil nad ztenčenými, vtaženými rty; krok se prodloužil; anděl geometrie, kdysi tak úspěšný v přitažlivých křivkách, dnes ženu odkázal ke strohosti linie přímé a k ostrým úhlům. Francouzka se poameričtila; vážně rozmlouvá o vážných problémech, život pojímá stroze, harcuje na hubené páteři mravů, špatně, bez vkusu se obléká a nosí korzety z galvanizovaného plechu, jež odolají sebevětšímu tlaku. Hochu, Francie přišla o svou skutečnou přednost; ženy v půvabném století Ludvíka XV. poženštily muže; samy se pak postupně přivtělily k mužskému rodu a nestojí už ani za pohled malíře, ani za zájem milence!"

"Jdi s tím k čertu," řekl Michel.

"Tak," odvětil Quinsonnas, "usmíváš se! Domníváš se, že máš něco, čím bys mě odzbrojil. Máš připravenu výjimečku z obecného pravidla. Nuže, jen si ho potvrdíš, toť vše. Stojím za svými slovy! A ještě k nim něco dodám. Žádná žena, ať patří k jakékoli v třídě, se degradaci druhu nevyhnula. Vymizely grizetky; kurtizána, záhadná, vydržovaná bytost, se nyní projevuje zcela nemorálně, je neobratná a hloupá, vydělává sice řádně a ekonomicky, nikdo se však pro ni nezruinuje. Kdepak se zruinovat! To je zastaralé slovo. Každý se obohacuje, hochu, kromě lidského těla a ducha."

"Ty tedy tvrdíš," zeptal se Michel, "že v době, v níž žijeme, není možné potkat ženu."

"Ovšem, není, pod devadesát pět let. Poslední zemřely ve stejné době jako naše babičky. Ačkoliv!"

"Aha! Jaké ačkoliv?"

"Je to ke spatření ve Faubourg Saint-Germain; v tom zákoutí obrovské Paříže se dosud pěstuje vzácná rostlina, ona pudla desiderata, jak by řekl tvůj profesor, ovšem pouze tam."

"Trváš tedy na tom," řekl Michel s trochu ironickým úsměvem, "že žena je vymřelý druh."

"Nuže, hochu, velcí mravopisci devatenáctého století tuto katastrofu již předvídali. Balzac, který o tom věděl své, se o ní zmiňuje ve svém proslulém dopise Stendhalovi. Říká: Žena je Vášeň a muž Akce, a proto muž miluje ženu. A nyní jsou akce on i ona a od té doby ve Francii nejsou ženy."

"Dobře," odvětil Michel, "a co si myslíš o manželství?"

"Nic pěkného."

"Ale přesto."

"Souhlasil bych spíše s manželstvím jiných než se svým."

"Tedy se neoženíš."

"Ne, pokud nebude zaveden proslulý tribunál, po němž volal Voltaire, který by soudil případy nevěry, šest mužů, šest žen a hermafrodit, který by měl rozhodný hlas v případě
shody."

"Poslyš, zanechme žertů."

"Nežertuji; jen to by byla záruka! Vzpomínáš si, co se stalo před dvěma měsíci, když pan de Coutances zahájil soudní řízení pro nevěru manželky?"

"Ne!"

"Nuže, předseda soudu se zeptal paní de Coutances, proč zapomněla na své povinnosti; odpověděla mu, že má krátkou paměť! A byla zproštěna viny. Tak prostinká odpověď — a byla bez viny."

"Nechme stranou paní de Coutances," odpověděl Michel, "a vraťme se k manželství."

"Hochu, k tomuto tématu ti říkám naprostou pravdu: mládenec se může oženit vždycky. Ženatý se mládencem už stát nemůže. Mezi postavením manžela a svobodného mládence je tedy děsivý rozdíl."

"Quinsonnasi, co přesně máš proti manželství?"

"Toto: v době, kdy rodina směřuje k záhubě, kdy osobní zájem každého jejího člena spěje jinými cestami, kdy potřeba obohacení za každou cenu ničí city, se mi manželství zdá jako hrdinná zbytečnost; kdysi tomu podle starých autorů bylo zcela jinak. Zalistuj ve starých slovnících a najdeš hesla jako penáti, lárové, rodinný krb, domácnost, družka života atd. Tato slova už ale dávno vymizela spolu s tím, co představovala. Už se nepoužívají; před časy manželé (další slovo, které upadlo v zapomnění) prý těsně sdíleli své životy. Měli na paměti Sanchova slova: Ženská rada nestojí za mnoho, ale jen blázen by ji nevyslechl! A bylo jí naslouháno. A pohleď nyní na ten rozdíl. Dnešní manžel žije od ženy odloučeně, žije v Centru, obědvá tam, pracuje, večeří, hraje, tam i spí. Paní má vlastní zaměstnání. Pán ji zdraví jako cizinec, když ji náhodou potká na ulici. Občas ji navštíví, objeví se v pondělí či středu, kdy paní přijímá; paní ho někdy pozve na večeři, vzácněji aby s ní strávil večer. Stýkají se tedy tak zřídka, tak málokdy spolu mluví, málokdy se vidí, málokdy si tykají, že se skutečně skýtá otázka, jak je možné, že dosud na světě existují dědicové!"

"Je to skoro pravda," řekl Michel.

"Naprostá pravda, hochu," odvětil Quinsonnas. "Šlo se ve stopách minulého století, jež se snažilo mít co nejméně dětí; matkám se příčilo, když jejich dcery příliš časně otěhotněly a zoufalí mladí mužové byli zkroušení, že spáchali takovou nehoráznost. V naší době pak poklesl počet legitimních dětí, dětí z volného svazku je však více, tvoří již významnou většinu. Brzy ve Francii převládnou a zpochybní zákon, který zakazuje pátrat po otcovství."

"To je patrně zřejmé," odvětil Michel.

"Nuže, špatnost, pokud to vůbec je možno nazvat špatností," pokračoval Quinsonnas, "dlí ve všech společenských třídách. Pohleď, jak takový starý sobec jako já nepranýřuje současný pořádek, ba tyje z něj. Snažím se ti vysvětlit, že manželství již neznamená domácnost, že opěvaný svazek manželský již domácí teplo nerozdmýchá."

"Kdyby sis tedy," navázal Michel, "z neprokazatelného, ba prosím nemožného důvodu chtěl vzít ženu...?"

"Hochu, nejdříve bych se snažil zbohatnout jako druzí; vést podobný život ve dvou stojí peníze. Na vdávání není dívka, jež by nebyla vyvážena zlatem otcovy pokladnice a nějaká Nanynka s ubohými dvěma sty padesáti tisíci franků věna by nenašla bankéřského synka, který by o ni stál."

"Co takový Napoleon?"

"Hochu, Napoleonů je málo."

"Zjišťuji tedy, že pro vlastní manželství nadšen nejsi."

"Nijak zvlášť."

"Mému manželství bys přitakal?"

"Konečně došlo k jádru věci," pomyslel si pianista a neodpověděl.

"Nuže," řekl mladý muž, "ty mlčíš?"

"Hledím na tebe," odpověděl vážně Quinsonnas.

"Tedy..."

"A táži se, jak tě přivést k rozumu!"

"Mě?"

"Ano, ty blázne, pošetilče! Co z tebe bude?"

"Šťastný člověk!" odpověděl Michel.

"Rozvažujme. Buď máš nadání, anebo ne. Jsi citlivý na to slovo, tak dejme tomu talent. Nemáš-lijej, zemřeš v bídě ve dvou. Máš-li, pak je to jiná."

"Jak to?"

"Hochu, což nevíš, že genialita i talent jsou jako nemoc a že žena umělce na sebe musí vzít roli opatrovatelky?"

"Vida! Již chápu..."

"Milosrdné sestry nejsou," mluvil dál Quinsonnas.

"Zbývají soucitné sestřenky, a i těch je málo!"

"Jednu z nich jsem nalezl," řekl Michel nahlas.

"Ženu?"

"Ano!"

"Dívku?"

"Ano!"

"Anděla!"

"Ano!"

"Oškubej jí tedy, hochu, peří, a dej ji do klece, nebo ti uletí."

"Poslyš, QuinsonnasiJe to něžná, hodná, milostná dívka..."

"I bohatá?"

"Chudá! Brzy ji čeká žebrota. Setkal jsem se s ní jen jednou..."

"To stačí! Radši ses s ní měl sejít víckrát..."

"Příteli, nežertuj; je to vnučka mého bývalého profesora. Mám ji rád tak, až se mi hlava z toho točí; mluvili jsme spolu jako přátelé, kteří se znají dvacet let. Ona si mě zamiluje! Je to anděl!"

"Opakuješ se. Pascal řekl, že člověk není v ničem ani anděl ani zvíře. Ty pak, hochu, budeš muset se svou milou podat jasný příklad opaku!"

"AleQuinsonnasi!"

"Jen klid! Nejsi žádný anděl! Což je to možné? on a zamilovaný! V devatenácti letech pomýšlet na to, co je pošetilostí ve čtyřiceti?"

"Ale štěstím je to, je-li člověk milován," odpověděl mladík.

"Mlč!" vzkřikl pianista. "Mlč! Přivádíš mě k zoufalství. Neříkej už ani slovo nebo..."

A vtedy Quinsonnas, zjevně rozrušen, bušil pěstmi na neposkvrněné stránky Velké knihy.

Rozhovor o ženách a o lásce by jistě mohl trvat donekonečna, ba jistě by trval do večera, kdyby se nepřihodila strašná věc s nepředvídatelnými důsledky.

Jak Quinsonnas vášnivě máchal rukama, zvrhl naneštěstí objemnou sifónovitou nádobu, jež na Velkou knihu vychrlila veškerý svůj obsah barevného inkoustu, a přívaly červené, žluté, zelené a modré barvy se po stránkách Velké knihy rozlily jako láva.

Quinsonnas nezadržel výkřik děsu: zazněl tak, že se otřásly police; jako by se Velká kniha hroutila.

"Jsme ztraceni," řekl Michel přiškrceným hlasem.

"Pravdu dis, hochu," odvětil Quinsonnas. "Potopa stoupá;

zachraň se, kdo můžeš!"

V tom okamžiku však do účetnických sálů vešli pan Casmodage a bratranec Athanase. Bankéř zamířil k dějišti pohromy; byl otřesen. Otevřel ústa a nebyl schopen slova, dusil se hněvem.

Měl také proč! Skvělá kniha, do níž se zanášely rozsáhlé operace celé firmy, byla potřísněna! Cenný souhrn finančních obratů byl poskvrněn! Onen v pravém slova smyslu atlas, zahrnující veškerý svět, byl poškozen! obrovské dílo, jež ve svátečních dnech předváděl hlídač cizincům, vešlo vniveč, bylo vepsí, bylo to tam! Strážce, jemuž byl svěřen tak důležitý úkol, se svému poslání zpronevěřil. Kněz odsvětil oltář vlastníma rukama.

Pan Casmodage měl všechny ty hrozné věci na mysli, promluvit však nemohl. V kanceláři vládlo hrozivé ticho.

Pan Casmodage náhle pokynul směrem k neblahému zapisovateli: jeho natažená paže výmluvně, nesmlouvavě ukazovala ke dveřím. Oním gestem bylo tak jasně ve všech světových jazycích řečeno "Ven", že Quinsonnas sešplhal po důvěrných žebříčcích, na nichž strávil mládí. Michel šel za ním a pospíchal k bankéři.

"Pane", prohlásil, "to jsem způsobil já..."

Další pohyb paže, možno-li ještě strnulejší, odkázal diktujícího k zapisovatelově údělu.

Tehdy si Quinsonnas pečlivě stáhl plátěné návleky, vzal si klobouk, loktem jej očistil, posadil si ho na hlavu a přímým krokem zamířil k bankéři.

Z bankéřových očí šlehaly blesky; zahřmít však nedokázal.

"Pane Casmodagi a spol.," pronesl Quinsonnas co nejlíbezněji, "mohli byste se domnívat, že pachatelem zločinu jsem já, protože poskvrnit vaši Velkou knihu je zločin. V tomto omylu vás nesmím ponechat. Ono nenapravitelné neštěstí stejně jako všechno zlo na světě způsobily ženy; jen si připomeňte naši praматi Evu a jejího přihlouplého manžela. Všechno trápení či strádání jsme zdělili po nich, a když je nám špatně od žaludku, pak proto, že Adam snědl syrová jablka. Přeji tedy dobrý večer."

Umělec poté odešel sledován Michelem, zatímco Athanase se vedl zavěšen do bankéře, jako kdysi Aron vedl Mojžíše při bitvě s Amalechitskými.

Kapitola XIII.,
v níž je pojednáno o tom,
jak snadno může ve dvacátém století umělec umřít hlady

Postavení mladého muže se zvláštním způsobem změnilo. Mnoho lidí by si na jeho místě zoufalo, kdyby situaci nenahlíželi z jeho hlediska. Když už nemohl počítat se strýcovou rodinou, cítil se konečně svobodný; vystrčili ho, vyhodili, a on si připadal, jako by vyšel z vězení. Vypoklonkovali ho, a on měl pocit, že by měl složit tisíceré díky. Nezabýval se přemýšlením, co si počne. Zdálo se mu, že ve svém rozletu je schopen všeho.

Quinsonnasovi dalo trochu práce, než ho zchladli, ale snažil se mírnit jeho rozrušení.

"Pojď ke mně," řekl mu, "musíme jít spát."

"Spát když svítá," opáčil Michel a máchal rukama.

"V přeneseném smyslu prosím," odvětil Quinsonnas. "Jinak je fyzicky vzato tma, neukládáme se totiž pod

širým nebem, hvězdy by nám ke spánku neposvítily; astronomové se trochu zajímají jen o ty, které nelze spatřit. Pojď, probereme to."

"Dnes ne," odpověděl Michel, "říkal bys mi nepříjemné věci a já o nich vím. Nepřipadl bys na nic, co bych neznal. Řekl bys snad otrokovi, opojenému prvními hodinami svobody: Příteli, ted zemřete hlady?!"

"Máš pravdu," řekl Quinsonnas, "přednes již zmlknu. Počkej ale zítra!"

"Zítra máme neděli. Ty bys mi chtěl pokazit svátek?!"

"Vida! To si tedy již nepromluvíme!"

"Ale ano, časem!"

"Poslyš!" řekl pianista, "mám nápad: když je zítra neděle, což abychom navštívili tvého strýce Huguenina! Rád bych se s tím dobrým mužem seznámil!"

"Dohodnuto," zvolal Michel.

"Ovšem budeš ochoten pokusit se ve trojici najít nějaké řešení současné situace."

"Inu, to se mi líbí," řekl Michel, "a byl by v tom čert, abychom k řešení nedospěli!"

"Cha!" řekl Quinsonnas a místo odpovědi zavrtěl hlavou.

Druhý den časně ráno přijel v nájemném plynovém voze za Michelem; ten už jej očekával. Sel dolů, nastoupil do vozu a mechanik uvedl přístroj do chodu; bylo nádherné pozorovat vůz, kterak uhání bez zjevného pohonu; Quinsonnas si tento způsob dopravy oblíbil nade všechny železnice.

Bylo pěkné počasí; vozítko jelo probouzejícími se ulicemi, obratně kroužilo kolem rohů, svižně stoupalo do vršků a na asfaltové silnice někdy vplynulo neuvěřitelně rychle.

Po dvaceti minutách zastavilo v mé du Caillou. Quinsonnas zaplatil za dopravu a přátelé se vbrzku ocitli u strýce Huguenina.

Otevřel jim dveře. Michel objal strýce a představil mu Quinsonnase.

Pan Huguenin pianistu srdečně uvítal, vyzval návštěvníky, aby usedli, a bez okolků je pozval na oběd.

"Já jsem ale, strýčku, vymyslel plán," řekl Michel.

"Jaký,hochu?"

"Na celý den vás odvezu na venkov!"

"Dnes už přece žádný venkov není!"

"Pravda," vmísil se Quinsonnas, "kde bys pohledal venkov?"

"Vidím, že pan Quinsonnas je mého názoru," řekl strýc.

"Naprosto, pane Huguenine."

"Poslyš, Micheli," pokračoval strýc, "pro mě venkov znamená kromě stromů, luk, potoků, strání především vzduch; a na deset mil kolem Paříže již žádný není! Záviděli jsme Londýnu jeho vzduch, a díky deseti tisícům továrních komínů, chemičce, umělému guánu, dýmu z uhlí, škodlivým plynům a morovým výparům průmyslu jsme si vytvořili vzduch, jenž je roven ovzduší ve Spojeném království; jakkoli daleko bychom tedy šli, příliš daleko pro mé staré nohy, nelze se nadít, že bychom dýchali něco čistého! Dáš-li na mou radu, zůstaneme v poklidu doma, zavřeme okna a pohodlně se naobědváme."

Stalo se, jak si strýc Huguenin přál; zasedli ke stolu; najedli se; hovořili na různá témata; pan Huguenin se díval na Quinsonnase, který se při desertu nezdráhal říci:

"Máte, pane Huguenine, příjemnou tvář, je radost na vás pohledět v této době, kdy vidíme samé zasmušilé obličeje; dovolte, abych vám znovu stiskl ruku."

"Pane Quinsonnasi, znám vás již dlouho; tento mladík mi o vás často vyprávěl. Věděl jsem, že patříte k lidem našeho typu, a Michelovi děkuji za vaši návštěvu; dobře, že vás přivedl."

"Ohó, pane Huguenine! Řekněte spíše, že já jsem přivedl jeho, a budete pravdě blíže."

"Co tě sem tedy, Micheli, vlastně přivedlo?"

"Pane Huguenine," vmísil se Quinsonnas, "přivést není to pravé slovo, použil bych slova přivléct."

"Ale!" řekl Michel. "Quinsonnas dokáže mistrovsky přehánět."

"Nuže tedy...," řekl strýc.

"Pane Huguenine," ujal se slova pianista, "jen na nás pohledte."

"Dívám se na vás."

"Inu, Micheli, otoč se, aby nás strýček mohl pozorovat ze všech stran."

"Prozradíte mi, co je účelem té prohlídky?"

"Nevidíte na nás, pane Huguenine, znaky lidí, které právě vyhodili?"

"Vyhodili."

"Ano, vyhodili, a to tak, jak už se to nedělá."

"Jakže! Přihodilo se vám nějaké neštěstí?"

"Štěstí!" řekl Michel.

"Dětina," řekl Quinsonnas a pokrčil rameny. "Pane Huguenine, jsme zkrátka na dlažbě, nebo spíš na pařížském asfaltu!"

"Je to možná?"

"Ano, strýčku," řekl Michel.

"Co se stalo?"

"To je tak, pane Huguenine."

Quinsonnas začal vyprávět o pohromě, jež ho potkala; jeho vyprávění i to, jak uměl předvídat události, i jeho nechtěně přehnané uvažování vyvolalo u strýce Huguenina

bezděčný úsměv.

"To ovšem není nijak k smíchu," řekl.

"Ale ani k pláči," opáčil Michel.

"Co budete dělat?"

"Nestarejme se o mě," řekl Quinsonnas, "ale o toho mládence."

"A hlavně mluvme tak," řekl mladík, "jako bych tu nebyl."

"Věc se má tak," navázal Quinsonnas. "Zde je mladík, který nemůže být ani finančníkem, ani obchodníkem, ani průmyslníkem; jakpak se uživí?"

"To se musí promyslet," řekl strýc, "a je to otázka složitá. Jmenoval jste, pane, tři jediná současná povolání. Nevidím jiné, kromě..."

"Být vlastníkem," řekl pianista.

"Správně!"

"Vlastníkem!" rozesmál se Michel.

"On se ke všemu směje!" zvolal Quinsonnas. "Znevažuje toto jak výnosné, tak ctihodné povolání. Nešťastníku, přemýšlel jsi někdy o tom, co je to vlastník? Hochu, vždyť to slovo v sobě skrývá strašné věci. Představme si muže, tvého dvojníka, z masa a kostí, z ženy zrozeného, z pouhé smrtelnice, a ten vlastní jistou část zeměkoule! Tato část zeměkoule mu patří stejně jako vlastní hlava, ba někdy víc! Nikdo, ani Bůh, mu nemůže odejmout tu část zeměkoule, kterou odkáže dědicům. Má právo ve své části zeměkoule kutat, obracet ji naruby, přestavět ji, jak se mu zachce. Všechno je jeho, vzduch nad ní, voda, jež ji zavlažuje; po libosti může vypalovat své stromy, napájet ze svých potoků, spásat svou trávu! Každý den si říká: z této země, již Stvořitel stvořil prvního dne, mám část; tato část planety je moje, jen má a s ní šest tisíc sáhů dýchatelného vzduchu nad ní a patnáct set mil zemské kůry pod ní! Takový člověk nakonec vlastní i zemské jádro a omezen je jen spoluvlastníkem u protinožců! Tys však, nebohý chlapče, nikdy neuvažoval tak, aby ses takto mohl radovat, a nikdy sis ani nespočítal, že člověk, který má jediný hektar, vlastní skutečně a doopravdy kužel Země zvíci dvaceti miliard metrů kubických, má pro sebe, sám pro sebe všechno, co se jen dá mít!"

Quinsonnas dovedl krásně hovořit; ta gesta, intonace, výraz! Obluzoval, nedalo se mu neuvěřit. Byl to člověk, jenž zasluhoval své místo na slunci; byl dobyvatel!

"Ach, pane Quinsonnasi," zvolal strýc Huguenin, "jste skvělý! Vzbudil byste v člověku touhu být vlastníkem do konce dnů!"

"Viďte, pane Huguenine! A ten hoch se tomu směje!"

"Ovšemže se směji," odvětil Michel, "protože nikdy nebudu vlastnit ani kubický metr země! Jen snad náhodou..."

"Jakže náhodou!" zvolal pianista. "Nechápeš to slovo, proč je tedy používáš?"

"Jak to myslíš?"

"Náhoda, le hasard, pochází z arabského slova, jež znamená nesnáz. Nic jiného; na tomto světě tedy musíme zdolávat samé nesnáze. A s vytrvalostí a chytrostí to dokážeme."

"To je pravda!" řekl strýc Huguenin. "Co si o tom ale, Micheli, myslíš ty?"

"Strýčku, nejsem tak ctižádostivý a Quinsonnasových dvacet miliard mě příliš nezajímá!"

" Jenže hektar půdy," opáčil Quinsonnas, "vydá dvacet až pětadvacet hektolitrů obilí, a z hektolitru obilí může být až pětasedmdesát kilogramů chleba. Půl roku obživy za libru denně!"

"Ach, obživa, stále ta obživa!" zvolal Michel.

"Ovšem, hochu, stále ten známý truchlivý nápěv."

"A co vlastně hodláš dělat, Micheli?" zeptal se strýc Huguenin.

"Kdybych byl, strýčku, naprosto svobodný," odpověděl mladík, "chtěl bych ve skutečnost uvést definici štěstí, kterou jsem někde, nevím už kde, četl, a jež má čtyři podmínky."

"Které, nejsem-li příliš zvědavý?" zeptal se Quinsonnas.

"Život v přírodě," odpověděl Michel, "láska ženy, oproštění od ctižádosti a vytváření nové krásy."

"Hledme!" zvolal pianista se smíchem. "Michelovi se již polovice z toho zdařila!"

"Jak to?" zeptal se strýc Huguenin.

"Život v přírodě? Vždyť ho vyhodili na dlažbu!"

"Jistě," řekl strýc.

"Láska ženy...?"

"To vynechme," řekl Michel a začervenal se.

"Budiž," řekl pan Huguenin se šibalským pohledem.

"S oběma dalšími podmínkami je to složitější," pokračoval Quinsonnas. "Domnívám se, zeje natolik ctižádostivý, že se nemůže zcela oprostit od veškeré ctižádosti..."

"Ale vytváření nové krásy!" zvolal Michel a nadšeně povstal.

"Ten čacký hoch je toho schopen," ozval se Quinsonnas.

"Nešťastník," řekl strýc dost posmutněle.

"Strýčku..."

"Nic o životě nevíš a musíš se naučit žít celý život, jak pravil Seneca. Říkám ti, nenech se unášet marnými představami, uvědom si, že jsou i překážky."

"Pravda," zahovořil pianista, "na světě neběží nic samo sebou. Stejně jako v mechanice musíme rozlišit prostředí a třecí body. Třecí body, čili střety s nepřáteli, s protivníky. Prostředí žen, rodiny, společnosti; dobrý

podnikavec misí mít na paměti vše!"

"Pan Quinsonnas mluví rozumně," promluvil strýc Huguentin, "ale především řekněme, Micheli, že jsi ve finanční oblasti neuspěl."

"Proto bych se také raději nechal vést svými zájmy a schopnostmi."

"Schopnostmi!" zvolal pianista. "Vida, mám před sebou básníka, který umírá hlady a zároveň v sobě chová naději."

"Ten mizera Quinsonnas," řekl Michel, "umí rozkošně všechno zpřevracet."

"Nežertuji, pouze kladu otázky. Chceš se stát umělcem v době, kdy umění je mrtvo!"

"Ach! Mrtvo?"

!Mrtvo, pohřbeno, má epitaf i pohřební urnu. Na příklad: jsi malíř? Nuže malířství již není, ani v Louvru již nejsou obrazy. V minulém století je tak dokonale restaurovali, že se loupou; z Rafaelových Svatých trojic nezbývá už o mnoho víc než Madonina paže a oko svatého Jana, není to mnoho; Svatba v Kanaan ti poskytne pohled na nebeského střelce, jenž hraje na vzdušnou violu. To nepostačí! Tizianové, Corregiové, Leonardové, Murillové i Rubensové byli stiženi kožní nemocí, jíž se nakazili od svých lékařů a zamřeli na ni; nám zůstaly jen nepostižné stíny, neurčité tvary, narušené, zčernalé, rozpité barvy v nádherných rámech. Obrazy došly zkázy stejně jako malíři; vždyť celých padesát let se nepořádala výstava. A dobře tomu tak!"

"Dozajista, protože realismus se už v milulém století začal tak rozmáhat, že to bylo k nesnesení! Jistý Courbet se prý nechal vidět na jedné z posledních výstav tváří ke stěně při konání velmi ozdravného, leč nejméně elegantního aktu! To by vyplašilo i Zeuxidovy ptáky!"

"Hrůza," řekl strýc.

"Konec konců," řekl Quinsonnas, "byl to Auverňan. Ve dvacátém století tedy již nemáme malíře ani obrazy. Existují snad alespoň sochaři? Není jich příliš od dob, kdy byla na nádvoří v Louvrů postavena Múza průmyslu: obtloustlá matrona, dřepící na válci stroje, na kolenou držící železniční most, jednou rukou čerpající, druhou vydechující, na prsou náhrdelník z lokomotivek, ve vlasech hromosvod!"

"Na toto umělecké dílo bych se věru rád podíval," řekl pan Huguenin.

"Stojí za to!" odvětil Quinsonnas. "Již tedy nejsou sochaři. Jsou hudebníci? Micheli, víš, co si o tom myslím. Vsázel bys na literaturu? Kdo ale čte romány? Ani ti, kdo je píší, soudě podle jejich stylu. Ne! Všechno skončilo, přežilo se, zestárlo!"

"Ale snad jsou," řekl Michel, "vedle umění povolání, která jsou jim blízká!"

"Ach ano, kdysi bylo možné stát se novinářem, v tom s tebou souhlasím; to bylo za starých časů, kdy existovalo měšťanstvo, důvěřovalo novinám a dělalo politiku. Kdo se však o politiku zajímá? O zahraniční? Kdepak: válka již je vyloučena a diplomacie se nenosí! Vnitřní? Vládne naprostý klid, ve Francii již neexistují strany. Orleánci obchodují a republikáni se zabývají průmyslem; je hrstka legitimistů, napojená na neapolské Bourbony, která si drží nepatrnou Gazette, aby si na jejích stránkách ulevila. Vláda řídí své obchody jako dobrý obchodník a správně vyplácí směnky; zdá se dokonce, že v tomto roku vyplatí dividendy! Volby už nikoho nezajímají; synové poslanců nastupují na místo otců, v poklidu konají bez rozruchu zákonodárnou práci; jsou to vychované, pracovité děti! Slovo poslanec se však odvozuje od slova poslání. K čemu tedy slouží být novinářem? K ničemu!"

"To vše je bohužel pravda," odvětil strýc Huguenin, "novinářství má už svá nejlepší léta za sebou."

"Ano! jako vězeň propuštěný z Fontevraultu nebo z Melunu: již nikdy nezačne. Před sto lety se toho zneužívalo, dnes za to pykáme; tehdy se mnoho nečetlo, ale všichni psali; v roce 1900 bylo ve Francii politických i nepolitických, ilustrovaných i neilustrovaných časopisů na šedesát tisíc. Byly psány v různých nářečích, kvůli osvětě venkova. Byly v pikardštině, baskičtině, bretonštině, ba v arabštině! Ano, přátelé, byl tu arabský deník Saharský posel, kterému vtipálkové říkali " Velbloudí deník". A celý rozkvět tisku přivedl novinářství k záhubě prostě proto, že pisatelů bylo více než čtenářů!"

"V oné době," odpověděl strýc Huguenin, "existovaly i malé noviny, ve kterých se živořilo."

"To jistě," odvětil Quinsonnas, "při všech kvalitách ale dopadly jako ta Rolandova kobyla: pánové, kteří je řídili, natolik plýtvali duchem, až skončili jako vyčerpaný důl. Nikdo již z těch, kdo dosud četli, nerozuměl, a zajímaví spisovatelé se nakonec vzájemně vlastně vraždili, protože facky a rány holí se už dnes nehodí. Snést je vyžadovalo pevná záda a odolnou tvář. Výstřelek znamenal záhubu a drobný novinář stejně jako ten velký byl zničen."

"Nebyla však," řekl Michel, "také kritika, z níž byli leckteří živi?"

"Ovšemže byla!" odvětil Quinsonnas. "A měla své vladaře! Působili v ní lidé, kteří talentu měli na rozdávání, ba na prodej! U těch mocipánů se vysedávalo v předpokojích, a někteří z nich se nehanbili na své chvály vystavit ceníky. Dostali zaplaceno a brali, dokud velekněžové nezašli na úbytě po nečekané události."

"Co se stalo?" řekl Michel.

"Neobyčejně se rozšířilo uplatnění jistého paragrafu zákoníku. Každý, kdo byl zmíněn v nějakém článku, měl právo na témž místě opovědět stejným počtem řádků, autoři divadelních her, románů, filozofických knih, historických pojednání začali masově odpovídat na kritiky; každý měl právo na určitý počet slov a toho práva využíval; noviny zprvu tvrdily, že náporu odolají, docházelo tedy k soudům. Soud prohrály; aby měly dost místa na odvolání, zvětšily formát. Do toho však vpadli vynálezci kdejakých strojů; nebylo možno o čemkoli promluvit a nevyvolat odpověď k otištění. A došlo k takovému nadbytku, že kritika tím rázem zahynula. Spolu s ní zmizel poslední pramen novinářství."

"Co tedy dělat?" řekl strýc Huguenin.

"Co dělat? Stále týž problém, pokud není člověk lékařem, nechce-li pracovat v průmyslnictví, obchodě či ve financích! Ba i tak! Nemoci zevšední a pokud lékařstvo nenaočkuje nové, bude brzy bez práce! Advokátské řemeslo vynechám: dnes se již neobhajuje, dosahuje se smíru. Před krásným procesem má přednost špatná dohoda, je to

rychlejší a výhodnější!"

"Tak mě však napadá," řekl strýc, "že jsou ještě finanční noviny!"

"Ano, řekl Quinsonnas, "ale chtěl by v nich Michel nastoupit, nosit livrej nějakého Casmodage či Boutardina, zaoblovat pokles ceny sádla nebo řepky olejně či propočítávat tři procenta? Každý den se nechat nachytat při omylu, zpupně předvídat události, vycházeje ze zásady, že když se proroctví nevyplní, prorok bude zapomenut, a vyplní-li se, vynese ho to tak vysoko, že vahou peněz rozdrtí konkurenční společnosti k velkému prospěchu bankéře; člověkem, který není ani hoden přiblížit se k jeho kancelářím? K tomu by byl Michel svolný?"

"Jistěže ne!"

"Pak se naskýtá už jen existence státního zaměstnance, úřednické povolání; ve Francii je úředníků na deset milionů. Vypočítej si možnost postupu a zařaď se!"

"To by věru," řekl strýc, "snad bylo nejmoudřejší řešení."

"Moudré snad," řekl mladík, "ale zoufalé."

"Co tedy, Micheli?"

"Quinsonnas v přehledu obživných zaměstnání," odpověděl tážný, "jedno vynechal."

"A to které?" zeptal se pianista.

"Povolání autora divadelních her."

"Vida! Ty bys chtěl psát hry?"

"Proč ne? Cožpak divadlem se člověk neuživí, mám-li použít tvého hrozného slovníku?"

"Inu, Micheli," odvětil Quinsonnas, "místo abych ti řekl, co si o tom myslím, umožním ti, abys to zkusil. Zajistím ti doporučující dopis pro generálního ředitele Skladiště dramat a sám uvidíš."

"Kdy?"

"Nejpozději zítra."

"Platí?"

"Platí."

"Myslíte to vážně?" zeptal se strýc Huguenin.

"Zcela vážně," odpověděl Quinsonnas. "Možná se mu to podaří. Po půl roce bude mít stejně jako dnes dost času stát se úředníkem."

"Nuže, Micheli, uvidíme, jak se o sebe umíš postarat. Vy jste ale, pane Quinsonnasi, sdílel neblahý osud toho chlapce. Dovolíte mi laskavě, abych se vás optal, co zamýšlíte vy?"

"Ach, pane Huguenine," odpověděl pianista, "o mě se neobávejte. Michel ví, že mám velký plán."

"Ano," vmísil se mladík. "Chce překvapit naše století."

"Vaše století?"

"To je můj nejvyšší životní cíl. Myslím, že jsem si svou věcí jist a prozatím ji hodlám ověřit v cizině. Tam se, jak víte, zakládá proslulost!"

"Odjedeš tedy," řekl Michel.

"Za. několik měsíců," odpověděl Quinsonnas, "ale brzy se vrátím."

"Hodně štěstí," řekl strýc Huguenin a podal povstavšímu Quinsonnasovi ruku, "a díky za přátelství, jež k Michelovi chováte."

"Jestli chce chlapec nastoupit," odvětil pianista, "okamžitě mu obstarám doporučující dopis."

"Budu rád," řekl mladý muž. "Sbohem, strýčku."

"Sbohem, synku."

"Na shledanou, pane Huguenine," řekl pianista.

"Na shledanou, pane Quinsonnasi," řekl dobrý muž. "Ať se na vás Štěstěna usmívá!"

"Úsměv nestačí," odpověděl Quinsonnas. "Kéž by se na mě zářivě smála!"

Kapitola XIV.
Velké skladiště dramat

V oné době, kdy se všechno, jak myšlenky, tak mechanické síly, shromažďovalo v jednom místě, vzniklo pochopitelně také Skladiště dramat. Hlásili se do něj lidé jak tvořící, tak podnikaví; v roce 1903 tvořili v této významné společnosti monopol.

Po dvaceti letech však přešlo pod vládní řízení a bylo vedeno generálním ředitelem, státním radou.

Padesát divadel hlavního města si tam pořizovalo hry všeho druhu; některé byly vyrobeny předem; jiné se vytvářely na objednávku, další zase pro určitého herce, jiné pak podle dané představy. Pochopitelně za tohoto nového stavu zanikla cenzura;

pověstné nůžky zrezavěly v zásuvkách. Byly už ostatně dlouhým užíváním ztupělé, vláda se však vyhýbala nákladu na jejich přiostření.

Ředitelé pařížských i venkovských dílen byli státní úředníci, dobře placení, pod penzí, měli zajištěn důchod i řády podle věku a služebních let.

Herci spadali do rozpočtu, aniž proto byli vládními zaměstnanci; předsudky, jež za starých časů vůči nim trvaly, pomalu pominuly. Jejich povolání se zařadilo mezi počestná. Stále častěji vystupovali v salonních komediích; o role se dělili s hosty a nakonec patřili k lepší společnosti. Vznešené dámy replikovaly velkým herečkám a v některých rolích jim říkaly:

"Stojíte za víc než já, madame, ctnost vám září na čele. Kdeže já, já jsem jen bedna kurtizána..."

A další nehoráznosti.

Existoval rovněž bohatý spoluvlastník Comédie Francaise, který doma uváděl pikantní hry, v nichž vystupovali synáčci z lepších rodin.

To vše povolání herce zvláštně povzneslo.

Založení Velkého skladiště dramat odstranilo hlučnou společnost autorů. Zaměstnanci společnosti dostávali měsíční plat, ostatně dost vysoký, a ze zisků těžil stát.

Dramatická literatura tedy měla vrchní řízení. Velké skladiště sice neodvádělo žádná mistrovská díla, ale bavilo chápavé diváky nenáročnými díly. Starší autoři se již nehráli; někdy, — ale výjimečně — se v Palais Royal dával Molière s kuplety a oplzlými žerty pánů herců. Vespolek však byli vyřazeni Hugo, Dumáš, Ponsard, Augier, Scribe, Sardou, Barrière, Meurice i Vacquerie. Plýtvali poněkud talentem při usměrňování běhu svého století. Ovšem v dobře organizované společnosti má století nanejvýš kráčet, ne pádit; a toto spřežení mělo nohy i plíce jako jelen; skrývalo se v tom jisté nebezpečí.

Nyní tedy všechno probíhalo v pořádku, jak to u civilizovaných lidí má být. Autoři s funkcemi byli dobře živi a příliš se nezatěžovali. Bohémští básníci, ti géniové, kteří jaksi neustále protestovali proti řádu, vymřeli. Lze snad něco vytknout organizaci, která hubila osobitost a dodávala veřejnosti souhrn literatury, jaký měla zapotřebí?

Občas se nějaký ubožák, jenž v nitru pocítil posvátný vznět, pokusil proniknout; divadla však pro něj byla uzavřena smlouvami s Velkým skladištěm dramat. Zneuznaný básník tedy vydal nějakou krásnou hru na vlastní náklad, nikdo ji nečetl, stala se kořistí drobných tvorů z řádu blanokřídlých, kteří museli být nejvzdělanější ve své době, pokud přečetli vše, co jim bylo předloženo k sežvýkání.

Michel Dufrénoy tedy s doporučujícím dopisem v ruce zamířil k Velkému skladišti, zařízení, jemuž bylo výnosem přirceno postavení všeobecně prospěšného úřadu.

Kanceláře společnosti byly v rue Neuve-Palestro a nacházely se v nevyužitých bývalých kasárnách. Uvedli ho k řediteli.

Byl to velmi seriózní člověk, prodchnutý závažností svého postavení; nikdy se nesmál, při nejzdařilejších průpovídkách ve vaudevillech se mu nepozvedlo obočí. Stejně by se prý choval i při výbuchu. Podřízení mu vyčítali, zeje vede trochu po vojensku; musel však jednat s tolika lidmi! S autory veseloher, s dramatiky, vaudevillisty, libretisty, nepočítaje dvě stě úředníků z opisovačské kanceláře a hordu tleskačů.

Ty totiž úřad divadlům dodával podle typu představení; spořádaní mužové se pod vedením vzdělaných profesorů učili delikátnímu umění tleskat, i celé škále tleskání.

Michel předložil Quinsonnasův dopis. Ředitel jej nahlas přečetl a řekl:

"Pane, vašeho ochránce dobře znám a rád bych mu v této věci vyhověl; zmiňuje se o vašich literárních schopnostech."

"Pane," odvětil mladík skromně, "ještě jsem nic nevytvořil."

"To je dobře, podle nás je to přednost," odpověděl mu ředitel.

"Mám ale nějaké nové nápady."

"To není třeba; novot máme plno. Zde se veškerá osobitost musí vytratit. Musíte se rozplynout v rozsáhlém souboru, který plodí průměrná díla. Nemohu však kvůli vám obejít zavedená pravidla; abyste byl přijat, musíte složit zkoušku."

"Zkoušku?" řekl Michel s údivem.

"Ano. Písemné cvičení."

"Dobře, pane, jsem vám k službám."

"Cítíte se dnes připraven?!"

"Jsem připraven kdykoliv, pane řediteli."

"Tedy začneme."

Ředitel vydal příkazy a Michel se ocitl v místnosti s perem, papírem, inkoustem a se zadáním. Nechali ho o samotě.

Jak se podivil! Očekával, že bude psát na nějaké téma z historie, pojednávat o divadelní hře, rozebírat mistrovské dílo starého repertoáru. Dětina!

Měl si vymyslet divadelní kus se zadanou situací, pointovanou strofu, vtipnou slovní hříčku. Sebral všechnu odvahu a snažil se.

Jeho slohový úkol byl chabý a nedotažený; chyběla mu zručnost, neměl ve psaní dostatečný "spár", jak se tehdy říkalo, divadelní efekt zanedbal; na vaudeville byla jeho báseň příliš lyrická, slovní hříčka mu naprosto nevyšla.

Díky svému přímluvci byl ale přijat za mzdu osmnácti set franků. Jeho divadelní hra dopadla u zkoušky nejlépe, byl tedy zařazen do oddělení her.

Velké skladiště dramat bylo organizováno skvěle.

Mělo pět oddělení:

1. vážné a žánrové hry;
2. vaudeville jako žánr;
3. historická hra a hra moderní;
4. opera a komická opera;
5. revue, pohádkové scény a představení k slavnostním příležitostem.

Tragédie byla definitivně vyloučena.

V každém oddělení byli zaměstnáni odborní úředníci; z jejich zařazení by se dal krok za krokem vysledovat chod toho velkého zařízení, v němž vše bylo předvídáno, nařízeno a řízeno.

Za třicet šest hodin byla k dodání žánrová komedie anebo silvestrovská revue.

Michel tedy dostal kancelář v prvním odělení.

Tam byli nadaní úředníci; jeden byl vyčleněn pro expozici, jiný pro zápletku, třetí pro závěr, další pro vstupy postav. Jeden byl zaměstnán v kanceláři pro bohaté rýmy, když bylo nevyhnutelně třeba veršů, druhý se zabýval běžnými rýmy pro jednoduchý akční dialog.

Existovali i specializovaní úředníci, a mezi ty byl zařazen Michel, ostatně velmi schopní, kteří měli za úkol přepracovávat hry z předešlých staletí; buď je jenom přepisovali, anebo předělávali postavy.

Úředníci tak dosáhli skvělého úspěchu v divadle Gymnase s obratně přepracovanou Demimondkou; z baronky ďAnges se stala naivní, nezkušená dívenka, jež málem upadla do osidel Nanjakových; nebýt její přítelkyně paní de Jalin, bývalé milenky onoho Nanjaka, se k tomu už schylovalo; scéna s meruňkami a vykreslení světa ženatých mužů, ve kterém se nevyskytuje žena, publikum zvedalo ze sedadel.

Podobně byla předělána Gabriela, jelikož vládě záleželo na tom, aby ženy advokátů nebyly zbůhdarma ostouzeny. Julien hodlal rodinný krb opustit s milenkou ve chvíli, kdy se k němu navracela jeho žena Gabriela; ona mu však nevěru vykreslila v takové podobě, jako je pobíhání v přírodě, bezuzdné pití, spaní ve vlhkém povlečení, až se důvodně odřekl zamýšleného zločinu a skončil slovy:

Ach! Matko rodiny! Och! básníku! Miluji tě!

Tato hra s názvem Julien získala dokonce cenu Akademie.

Jak Michel vnikal do tajemství velké instituce, pociťoval svou nicotnost; na obživu si však musel vydělat a brzy byl pověřen významnou prací.

Dostal za úkol přepracovat Sardouovy Důvěrné přátele.

Nešťastník potil krev; postavil hru na paní Caussadové a jejích závistivých, sobeckých a zhýralých přítelkyních. Doktora Tholozana by jistě mohla nahradit porodní bába a při scéně znásilnění by paní Mauriceová u paní Caussadové přetrhla šňůru od zvonku! Ovšem závěr! Závěr je pracný. Ať se Michel trápil sebevíc, nedařilo se mu, aby paní Caussadová přišla o život díky pověstné lišce!

Musel tedy dílo vzdát a přiznat se ke své neschopnosti.

Když se ředitel dozvěděl o výsledku, byl značně rozčarován; došlo k rozhodnutí, že mladík bude přesunut do oddělení dramatu; tam se mu snad zdaří!

Michel Dufrénoy přešel čtrnáct dní po vstupu do Velkého skladiště dramat z oddělení veseloher do oddělení dramat.

V něm byla zahrnuta jak velká dramata historická, tak dramata moderní.

Pod první oddělení spadaly dva zcela odlišné obory; v jednom byly tříděny skutečné, opravdové dějiny z pramenů dobrých autorů; ve druhém byla historie falšována a zbavována hran dle průpovídky velkého dramatika devatenáctého
století: historii musíme znásilnit, aby počala!

A nadělali jí dětí, které nebyly matce vůbec podobné!

Hlavními odborníky na historické drama byli úředníci, pověření jevištními efekty, a to hlavně ve čtvrtém dějství. Dostali dílo sotva zhruba načrtnuté a dychtivě se do něj pustili; zaměstnanec pověřený hlavním monologem zvaným velký dámský zaujímal mezi úředníky vysoké postavení.

V módě bylo drama salonní anebo venkovské; oba druhy se někdy spojovaly, vedení však tuto mesalianci nemělo rádo. Rušila návyky zaměstnanců, a ti mohli snadno sklouznout k tomu, že do úst dandyho vložili slovní zásobu lotra. To pak zasahovalo do pravomocí ústavu argotu.

Jistý počet zamětnanců se zabýval vraždami, kriminálními činy, otravami, znásilněními; jednomu z těch posledních se při poslední oponě v pravou chvíli nikdo nevyrovnal; chvíle zpoždění a herec, ne-li herečka, by byli docela v úzkých.

Úředník, slušný muž, padesátník, otec rodiny, ctěný a ctihodný, vydělával asi dvacet tisíc franků; po třicet let propracovával scénu znásilnění neomylně jistou rukou.

Michelovi při jeho přechodu do tohoto oddělení přidělili zásadní přepracování hry Amazampo aneb objev chininu, závažné dílo, které spatřilo světlo světa v roce 1827.

Byla to práce nemalá: z díla měla vzniknout naprosto moderní hra a objev chininu byl výrazně časově určen.

Úředníci, pověření oním předěláním, pracovali do úmoru, protože dílo bylo velmi špatné. Překvapivé momenty v něm byly tak otřelé, návaznosti tak zašlé, zápletka tak ošumělá dlouhým skladováním! Lépe by bylo napsat novou hru, jenže nařízení znělo jasně: vedení chce tento závažný objev připomenout veřejnosti v době, kdy Paříž zachvacují občasné horečky. Hra tedy měla být přepracována v dobovém pojetí.

Talentu pracovníků se to zdařilo. Bylo to mistrovské dílo, Michel však k němu nikterak nepřispěl. Nedodal jediný nápad, nedokázal ze zápletky nic vytěžit, byl naprosto bezradný. Ohodnotili ho jako neschopného.

Hlášení se doneslo k řediteli, který mu příliš nepřál, a po měsíci v odboru dramatu musel klesnout do odboru třetího.

"Nejsem k ničemu," řekl si mladík. "Nemám fantazii ani ducha! Ovšem dělat takto divadlo je zvláštní!"

Zoufal si a zároveň celou organizaci proklínal; zapomínal, že spolupráce v devatenáctém století již v zárodku instituci Velkého skladiště dramat obsahovala.

Byla to spolupráce stokrát znásobená.

Michel tedy poklesl od dramat k vaudevillu. Tam byli seskupeni nejveselejší muži z Francie. Začátečníci v oboru kupletů soupeřili se začátečníky v pointách. V odboru lechtivých situací a kluzkých slov působil příjemný mládenec. Oddělení slovních hříček pracovalo výborně.

Byla také ústřední kancelář pro duchaplnosti, vtipné odpovědi a oslí můstky. Všem pěti odborům byla stále k službám. Vedení nepovolovalo užití zvláštního slova, kterého by se neužívalo již nejméně osmnáct měsíců; podle příkazů spočívala práce v neustálém listování ve slovnících. Byly objevovány všechny fráze, galicismy a slova, jež udivovala, když byla zbavena obvyklého smyslu. Při posledním účtování měla společnost na svém účtu aktivum sedmdesáti pěti tisíc slovních hříček, z nichž čtvrtina byla zcela nová a zbytek ještě použitelný. Nové byly dražší.

Díky tomuto šetření, zásobám a dohodám byly produkty třetího oddělení vynikající.

Když se přeslechlo, jak nevalně Michel uspěl ve vyšších odděleních, postarali se o to, aby se uživil při výrobě vaudevillů. Nežádali po něm, aby měl nějaký nápad či aby vymyslel slovní hříčku: dodali mu příběh a on jej měl rozvinout.

Bylo to jedno dějství pro divadlo v Palais Royal. Spočívalo v situaci na jevišti zcela nové a plné zaručeně působivých efektů. Nastínil ji už Steme v 73. kapitole druhé knihy Tristrama Shandyho v epizodě o Phutatoriovi.

Sám titul hry vypovídal o jejím obsahu; jmenovala se Zapni si kalhoty!...

Je tedy hned zřejmo, jaká legrace mohla vyvstat z ožehavé situace muže, jenž zapomněl splnit povinnost pánského oblečení ze všech nejnaléhavější. Zděšení jeho přítele, který ho představuje v salonu ve vznešené Čtvrti, rozpaky paní domu, přimyslete si k tomu obratnou hereckou akci, která publikum každou chvílí straší, že... a zábavný děs žen, že by... To byla záruka obrovského úspěchu!*

Michela tedy při vnímání tak nápadité myšlenky jala hrůza a projekt, který mu byl svěřen, roztrhal.

"Ach!" řekl si. "V této sluji nezůstanu již ani chvíli! Raději zemřu hlady!"

Pravdu měl! Jak by dopadl? Dostal by se do oddělení oper a operet. Nikdy by ale nehodlal psát bezduché verše, jaké žádali tehdejší hudebníci.

Měl snad klesnout k revuálním programům, k pohádkovým výjevům, k slavnostním představením?

Především bylo třeba být mechanikem nebo malířem, nikoliv autorem her, snažit se vymyslet nové kulisy, nic jiného! V tomto oboru již člověk díky fyzice a mechanice dospěl daleko! Na jeviště přinášeli skutečné stromy zakořeněné
v neviditelných bednách, opravdové záhony, živé lesy, stavě-
ly se kamenné budovy. Bylo možno vidět oceán s pravou
mořskou vodou, každý večer před očima diváků vyprázdněný, druhý den znovu napuštěný.

Cítil se Michel schopen něco takového si představit? Měl v sobě něco, co by působilo na masy lidí tak, aby je to přimělo obracet v divadelních pokladnách kapsy?

Ne! Zdaleka ne!

Zbývalo mu tedy jediné. Odejít!

A to udělal.

Kapitola XV.
Bída

Michel během pobytu ve Velkém skladišti dramat, od dubna do září, během oněch nekonečných pěti měsíců, plných zklamání a zhnusení, nezanedbával strýce Huguenina ani profesora Richelota.

Tolik večerů, pro něj ty nejlepší, strávil buď u jednoho, či u druhého; s profesorem si povídal o knihovníkovi; s knihovníkem nemluvil o profesorovi, ale o jeho vnučce Lucy, a jakými slovy, s jakým citem!

"Mám dost špatný zrak," řekl mu jednoho dne strýc, "ale vidím, že ji miluješ!"

"Ano, strýčku, šíleně!"

"Miluj si ji jako šílený, ale ožeň se s nijako moudrý muž, až..."

"Až co?" zeptal se Michel a celý se chvěl.

"Až budeš mít pevné postavení. Kvůli ní musíš být úspěšný, když ne kvůli sobě!"

Na ta slova Michel neodpověděl; pociťoval návaly bezmocného hněvu.

"Zdali však má Lucy ráda tebe?" zeptal se jiného večera strýc Huguenin.

"To nevím," odpověděl Michel. "K čemu bych jí mohl být dobrý? Skutečně není, proč by mě měla mít ráda."

A Michel byl toho večera, kdy padla tato otázka, velice nešťastný.

Dívka si však ani nekladla otázku, zda mladík má či nemá společenské postavení. O to se doopravdy nestarala; pomalu si zvykala na to, že se s Michelem vídá, naslouchala mu, když tam byl, čekala na něj, když nepřicházel. Oba si

povídali o všem a zároveň o ničem. Staří pánové nechávali věcem volný průběh. Proč jim bránit v zamilování? Nemluvili o tom. Mluvili o budoucnosti. Michel se neodvažoval dotknout se ožehavé otázky přítomnosti.

"Jak bych vás jednou rád miloval!" říkal.

Byl v tom jemný rozdíl, který Lucy vyciťovala, otázka času, kterou nebylo radno řešit.

Načež se mladík nechal unášet veškerou svou lyrikou; věděl, že je mu naslouchánо, že je chápán, a celý se vlíval do dívčina srdce. Vedle ní byl vskutku sám sebou; neskládal však na Lucy básně, nebyl toho schopen. Příliš ji skutečně miloval, nechápal spojení lásky a rýmů, ani možnost podřídit city požadavkům césury.

Podle něj však jeho básně byly prodchnuty jeho oblíbenými myšlenkami, a když Lucy některé verše recitoval, Lucy mu naslouchala, jako by je sama napsala; vždy jako by odpovídaly na nějakou tajnou otázku, kterou se neodvažovala někomu položit. Jednou večer jí Michel s upřeným pohledem řekl:

"Blíží se ten den."

"Jaký den?" zeptala se dívka.

"Den, kdy vás budu milovat."

"Ach! "řekla Lucy.

Později jí občas opakoval: "Ten den se blíží."

Jednoho krásného srpnového večera jí konečně řekl:

"Je zde," řekl a vzal ji za ruku.

"Den, kdy mě budete milovat," zašeptala dívka.

"Den, kdy vás miluji," odpověděl Michel.

Když strýc Huguenin a pan Richelot postřehli, že mladí lidé došli v knize až k této stránce, řekli jim:

"Dost čtení, děti, zavřete knížku a ty, Micheli, pracuj za dva."

Jiné zásnuby se nekonaly.

V této situaci je možno pochopit, že Michel nemluvil o svých plánech. Kdyby se ho zeptali, jak si počíná ve Velkém skladišti dramat, odpověděl by vyhýbavě. Ideální to nebylo; chtělo to zvyk; on se však přizpůsobí.

Staří pánové se v tom nijak nevyznali; Lucy vytušila, jak se Michel trápí, a ze všech sil ho podporovala. Počínala si snad poněkud zdrženlivě, protože se cítila do celé záležitosti vtažena.

Jak byl pak tedy mladý muž hluboce zkrušen, jak zoufalý, když se opět ocitl napospas náhodě. Prožil si strašnou chvíli, kdy se mu existence projevila ve své pravé podobě, se vším trápením, zklamáními, ironií. Cítil se ubožejší, nicotnější, vyřazenější.

"Co tu na světě dělám," říkal si; "nikdo mě na něj přece nezval. Měl bych z něj zmizet!"

Zdržovalo ho však pomyšlení na Lucy.

Rozběhl se ke Quinsonnasovi; nalezl jej při balení; nad jeho kufříkem by se vak na jednu noc ošklíbl.

Michel vyprávěl, co zažil.

"To mě nepřekvapuje," odpověděl Quinsonnas, "nevyhovuje ti spolupráce ve velkém. Co budeš dělat?"

"Pracovat sám."

"Och!" odvětil pianista, Jsi natolik statečný?"

"Uvidíme. Kam se však chystáš, Quinsonnasi?"

"Odjíždím."

"Loučíš se s Paříží?"

"Tak, ba ještě něco lepšího. Dobré francouzské postavení nelze získat ve Francii; dováží se cizí výrobek; nechám se tedy dovézt."

"Kam ale jedeš?"

"Do Německa, překvapit pijáky piva a kuřáky dýmek. Uslyšíš o mně!"

"Našel jsi tedy správnou cestu?!"

"Ano! Mluvme však o tobě. Hodláš bojovat, to je dobře: máš peníze?"

"Pár set franků."

"To je málo; poslyš, přenechám ti alespoň svůj byt, je zaplacen na tři měsíce dopředu."

"Ale..."

"Prodělal bych, kdyby sis ho nepřevzal. Dále mám tisíc franků úspor, rozdělme se."

"Nikdy," odvětil Michel.

"Jak jsi hloupý, chlapče, měl bych ti dát vše, a pouze se dělím! Dlužím ti ještě pět set franků."

"Quinsonnasi," řekl Michel se slzami v očích.

"Pláčeš! Nuže, pravdu máš, toto je nutná scéna odjezdu. Uklidni se! Já se vrátím! Pojďme se obejmout."

Michel se vrhl do Quinsonnasova náručí; ten se zařekl, že nepodlehne dojetí, a aby slib nezrušil, raději prchl.

Michel osaměl. Pro začátek se rozhodl, že o svém změněném postavení neřekne nikomu, ani strýci, ani Lucy-inu dědečkovi. K čemu jim přidělávat starosti!

"Budu pracovat, psát," opakoval si, aby se povzbudil; "bojovali i jiní, jimž nevděčné století nedůvěřovalo. Uvidíme!"

Druhý den si nechal svá skromná zavazadla přenést do přítelova pokoje a pustil se do díla.

Chtěl vydat sbírku nepotřebných, ale velmi krásných veršů a pracoval bez oddychu, skoro se postil, přemýšlel a snil a spal, aby znovu snil.

O rodině Boutardinově již mnoho neslyšel; vyhýbal se ulicím, které jim patřily, představoval si, že by ho chtěla znovu lapit! Poručník na něj ani nemyslel; byl rád, že se zbavil hlupáka, a blahopřál si.

Když opustil svůj pokoj, nacházel jediné štěstí v návštěvě pana Richelota. Kvůli ničemu jinému nevycházel;

chodil se osvěžit pohledem na dívku a čerpat z toho bezedného pramene poezie. Jak ji miloval! A dlužno přiznat, jak i on byl milován! Láska vyplňovala jeho život; nechápal, že by bylo k životu třeba něco jiného.

Přesto však jeho zdroje pomalu vysychaly, on si to však neuvědomoval.

Jedna návštěva starého profesora uprostřed října ho zarmoutila; nalezl Lucy sklíčenou a chtěl seznat důvod jejího smutku.

V Úvěrové vzdělávací společnosti začal školní rok; pravda je, že třída rétoriky nebyla zrušena, málo však nechybělo, pan Richelot měl už jen jediného žáka. Kdyby chyběl, co by si ubohý nemajetný profesor počal! Mohlo k tomu dojít den ze dne a profesor rétoriky by dostal výpověď.

"O sobě nemluvím," řekla Lucy, "ale starost si dělám o ubohého dědečka!"

"Což tu nejsem já?" odpověděl Michel.

Pronesl ta slova tak málo přesvědčivě, že se na něj Lucy neodvážila pohlédnout.

Michel cítil, jak se mu tvář zardívá bezmocí.

Když pak byl sám, řekl si:

"Slíbil jsem, že budu nablízku! Kéž bych byl s to slibu dostát! Nuže, do práce!"

A rychle se vrátil do svého pokojíku.

Uběhlo mnoho dnů; v mladíkově hlavě se vylíhlo mnoho pěkných myšlenek, jimž jeho pero dodalo půvabný tvar. Jeho kniha byla nakonec dokončena, pokud podobná kniha někdy dokončena být může. Sbírku svých veršů nazval Naděje a k hýčkání nadějí bylo třeba hodně zarytosti.

Nato Michel podnikl okružní cestu po nakladatelích; není třeba vyprávět předvídatelnou scénu, která se při každém tom nesmyslném pokusu odehrála. Žádný nakladatel si jeho knihu nechtěl alespoň přečíst; tak dopadl se svým papírem, inkoustem a Nadějemi.

Vrátil se zoufalý. Úspory se mu tenčily; pomyslel na profesora; hledal nějakou rukodělnou práci; stroje všude s úspěchem nahradily člověka; žádná možnost. V jiné době by prodal svou kůži synkovi z dobré rodiny, který měl narukovat. Takový obchod už ale neexistoval.

Přišel prosinec, měsíc konce všech lhůt, chladný, smutný, pochmurný, měsíc, jímž končí rok, aniž by skončila trápení, měsíc, který je pro každého skoro nadbytečný. Nejhrůznější slovo ze slovníku francouzštiny, a sice bída, se vrylo do Michelova čela. Oblečení mu vybledlo a spadávalo z něj pomalu jako na počátku zimy ze stromů listí; a nebylo žádné jaro, aby později znovu vyrašilo.

Začal se stydět sám za sebe, méně často navštěvoval profesora i svého strýce; čpěl bídou; vymlouval se na naléhavé práce, i na výpadky mysli; byl by k politování, kdyby slitování v tom sobeckém čase ze světa nevymizelo.

Zima na přelomu roku 1961 a 1962 byla obzvlášť tuhá; drsností i délkou trvání překonala zimy roku 1789, 1813 a 1829.

V Paříži začalo být chladno 15. listopadu a mrzlo bez přestávky do 28. února; sněhu napadalo do výšky pětasedmdesáti centimetrů a led na rybnících a většině řek dosáhl síly sedmdesáti centimetrů; teploměr na dva týdny poklesl na dvacet tři stupně pod nulou. Seina byla po čtyřicet dva dny zamrzlá a plavba na ní byla zcela přerušena.

Strašná zima panovala v celé Francii a ve velké části Evropy; Rhóna, Garonna, Loira i Rýn byly pokryty ledem, Temže zamrzlá ke Gravesendu šest mil před Londýnem; v přístavu Ostende byla vrstva ledu tak silná, že po něm mohly jezdit vozíky, a na ledě v Grand Beltu jezdily kočáry.

Zima ve vší krutosti zasáhla i Itálii, kde byla hojnost sněhu, Lisabon, kde mrzlo čtyti týdny, Cařihrad, který zůstal zcela odříznut od světa.

Dlouhotrvající nízké teploty způsobily strašné pohromy. Mnoho lidí umrzlo; bylo nutno omezit strážní služby; v noci lidé padali na ulici zasaženi mrazem. Vozy již nemohly jezdit, byl přerušen železniční provoz; nejenže jízdě bránil sníh, ale řidiči lokomotiv nemohli na strojích setrvat, aniž jim hrozila smrt.

Ohromnou kalamitou bylo zasaženo především zemědělství; vinice, kaštanové, fíkové, morušové a olivové sady v Provensálsku valem hynuly. Kmeny stromů se po celé délce štípily; sněhu neodolaly ani keře, ba ani vřesoviště.

Žně i senoseč byly pro ten rok zcela vepsí.

Můžeme si představit strádání chudých obyvatel, bez ohledu na vládní ujednání, jež jim měla ulevit. Všechny možnosti vědy byly chabé vůči takovému náporu; věda ovládla blesk, vypořádala se s vzdálenostmi, čas i prostor podřídila své vůli; tajné zdroje přírody nabídla všem; proti záplavám vystavěla hráze, opanovala ovzduší, proti strašnému, nepřemožitelnému nepříteli — zimě — nedokázala nic.

Veřejná dobročinnost se snažila, stále však nepostačovala a bída byla již nesnesitelná. Michel strádal nesmírně; neměl na otop; byl neskutečně drahý. Neměl se čím ohřát. Jídlo brzy omezil na holou nezbytnost a klesl k nejbídnějším zdrojům výživy. Několik týdnů se živil přípravkem, kterému se tehdy říkalo bramborový sýr, lepivým těstem, vařeným a drceným; i ten však stál osm soldů za libru.

Poté nešťastník přešel na žaludový chléb, pečený z mouky z těchto plodů, sušených na slunci; říkalo se mu chléb nuzoty.

Časy však byly takové, že libra stoupla na čtyři soldy. A později byl ještě dražší.

V lednu, za nejkrutší zimy, Michelovi nezbývalo než živit se mourovým chlebem.

Věda zvláštně a podrobně analyzovala uhlí, jež se zdá být tím pravým kamenem filozofů; skrývá se v něm diamant, světlo, teplo, olej a na tisíc dalších prvků, vždyť z jejich různých kombinací vzešlo sedm set organických substancí. Je v něm však obsaženo i množství vodíku a uhlíku, dvou živých prvků obsažených v obilí, pomineme-li další částice,které dodávají chuti i vůně velmi chutným plodům. Z tohoto vodíku a uhlíku vyrobil jistý doktor Frankland chléb, byl po dvou centimech za libru.

Uznejme, že by člověk musel být pěkně vybíravý, aby umřel hlady; věda to nedopustila. Michel tedy nezemřel: jak ale žil? Ať je mourový chléb sebelevnější, přece něco stojí, a když člověk doslova nemůže pracovat, dvou centimůje v jednom franku konečný počet.

Michelovi brzy došla poslední mince. Chvíli na ni hleděl a ponuře se zasmál. Hlavu měl chladem jako sevřenou v železech a začínalo to zachvacovat mozek.

"Za dva centimy libru," řekl si, "a při libře denně mám mourový chléb zajištěn asi na dva měsíce. Ještě nikdy jsem však nic nedal své drahé Lucy, koupím jí tedy za posledních dvacet soldů první kytičku."

A nešťastník sběhl do ulice jako blázen.

Na teploměru bylo dvacet stupňů pod nulou.

Kapitola XVI.
Démon elektřiny

Michel kráčel tichými ulicemi; sníh tlumil krok náhodných chodců, vozy nejezdily, byla tma.

"Kolik je hodin?" říkal si mladík.

Šest, odpověděl mu zvon u nemocnice Saint-Louis.

"Zvon, který odzvání jen čas utrpení," pomyslel si.

Šel zamyšleně dál: myslel na Lucy, dívka mu však chvílemi bezděčně z myšlenek unikala, jeho fantazie ji nedokázala zadržet. Měl hlad, ale nevšímal si toho. Zvyk.

Nebe při silném mrazu zářilo; zrak se mohl pokochat krásnými souhvězdími. Michel se mimoděk zahleděl na Tři krále, kteří vystupovali uprostřed nádherného Orionu na východě.

Od rue Grange-aux-Belles k rue dès Foumeaux je daleko; musí se přejít skoro celá stará Paříž. Michel se dal nejkratší cestou, dospěl do rue du Faubourg-du-Temple a pak zamířil po rue Turbigo od Vodárny k Centrální tržnici.

Odtud za několik minut došel k Palais Royal a vešel pod arkády nádhernou branou na konci rue Vivienne. Zahrada byla chmurná a pustá; celou ji pokrýval bělostný koberec bez poskvrny, beze stop.

"Bylo by škoda na něj vstoupit," řekl si Michel. Ani chvíli nepomyslel na to, že by to záblo. Na konci podloubí Valois spatřil nádherně osvětlené květinářství. Spěšně vstoupil a ocitl se ve skutečné zimní zahradě. Vzácné rostliny, zelené keříky, kytice z právě rozvitých květů, vše tam bylo.

Mladíkův vzhled nebyl vábný; ředitel podniku nechápal, jak se tak špatně oblečený člověk může objevit v jeho obchodě. Nehodil se tam. Michel pochopil.

"Co chcete?" řekl mu strohý hlas.

"Tolik květin, kolik mi můžete dát za dvacet soldů."

"Za dvacet soldů!" zvolal obchodník nesmíme opovržlivě. "V zimě!"

"Jediný květ," odpověděl Michel.

"Inu, udělme mu almužnu," řekl si obchodník.

A dal mladíkovi kytičku povadlých fialek. Dvacet soldů si však vzal.

Michel opustil krámek. Poté, kdy utratil poslední peníze, měl zvláštní ironický pocit uspokojení.

"Ted jsem tedy naprosto bez peněz," usmíval se rty, zatímco oči mu těkaly. "Ale drahá Lucy bude mít radost! Hezká kytička!"

Pozvedl k tváři těch pár zvadlých květů; opojeně vdechoval vůni, která v nichž už nebyla.

"Potěší ji, když v takové zimě dostane fialky! Pojdme!"

Dospěl na nábřeží, přešel řeku po Královském mostě, vnořil se do čtvrti Invalidovny a Vojenské školy (jméno jí bylo uchováno) a dvě hodiny poté, co vyšel ze svého pokoje v rue Grange-aux-Belles, se ocitl v rue des Foumeaux. Srdce mu bušilo, necítil chlad ani únavu.

„Jsem si jist, že mě očekává! Tak dlouho jsem ji už neviděl!"

Náhle ho napadlo: ne. Museli by mě přizvat. Kolik je hodin?"

Osm, odpověděl zvon od Svatého Mikuláše, jehož čistě tvarovaná věž vyvstávala na nebi.

"Och!" řekl si mladík, "teď už jsou všude po večeři!" Vykročil k číslu 49 v oné ulici; jemně zaklepal na domovní vrata. Chtěl způsobit překvapení. Vrata se otevřela. Když už běžel po schodech, domovník ho zastavil.

"Kam jdete?" zeptal se a měřil si ho přitom od hlavy k patě.

"K panu Richelotovi."

"Není doma."

"Jak to, že není doma?"

"Už ne, jak račte."

"Pan Richelot už zde nebydlí?"

"Ne! Odešel!"

"Odešel!"

"Vyhodili ho!"

"Vyhodili!" vzkřikl Michel.

"Podivín, věčně bez peněz. Zabavili mu nábytek."

"Zabavili," řekl Michel a po celém těle se roztřásl.

"Zabavili a jeho vyhodili."

"Kam šel?" ptal se mladík.

"Nevím," řekl státní zaměstanec, který měl ve zdejší čtvrti pouze devátou třídu.

Michel se znovu ocitl na ulici, ani nevěděl jak; vlasy se mu ježily; cítil, že se mu točí hlava; vypadal hrozně.

"Vypuzen," opakoval si v běhu, "vyhnán! Je mu tedy zima, má hlad!"

A nešťastník při pomyšlení na to, že všichni jeho blízcí snad strádají, rázem pocítil strázně hladu a zimy, na něž zapomněl!

"Kde jsou? Z čeho jsou živi? Dědeček neměl nic, asi ho vyhodili z lycea. Možná ho opustil žák, ten padouch, bídák! Kdy bych ho tak znal!"

"Kde jsou?" opakoval neustále. "Kde jsou?" ptal se kvapícího chodce, který jej pokládal za blázna.

"Snad si myslela, že jsem ji v její bídě opustil."

Při té představě ucítil slabost v kolenou; skoro upadl na ztvrdlý sníh, zoufalou silou se však vzchopil. Nemohl už jít, běžel. Příčinou jeho výstředního chování byla nesmírná bolest.

Běžel bezmyšlenkovitě bez cíle; vbrzku si povšiml budov Instrukčního úvěru. S hrůzou prchl.

"Ach!" vykřikl. "Vědy! Průmysl!"

Vrátil se. Hodinu bloudil mezi špitály, jež se v těch končinách Paříže nakupily: Dětská nemocnice, Ústav mladých slepců, špitál Marie Terezie. Nalezinec, porodnice, nemocnice du Midi, Rochefouldova, Cochinova, Lourcinova; nedokázal vyjít ze čtvrti utrpení.

"Tam bych se však nerad dostal," říkal si, jako by ho nějaká síla pudila vpřed.

Tehdy dospěl ke zdem montparnasského hřbitova.

"Raději sem," pomyslel si.

Jako opilý bloudil kolem míst posledního odpočinku.

Nakonec se nevěda jak dostal na Sevastopolský bulvár na levém břehu, prošel před Sorbonnou, kde stále přednášel pan Flourens, stále úspěšnější, stále zanícený, stále mladý.

Nešťastný blouznivec se nakonec ocitl na mostě SaintMichel; obludná fontána, skrytá pod ledem a tudíž naprosto neviditelná, se jevila v nejpříznivější podobě.

Michel se potuloval po nábřeží Augustinů k mostu PontNeuf, kde se rozháraným zrakem zahleděl do Seiny.

"Špatný čas pro zoufalce" zvolal. "Ani utopit se nelze!"

Řeka byla vskutku zcela zamrzlá, bez obav po ní mohly jezdit vozy; přes den na ní byly postaveny četné krámky a občas se pálily i ohníčky.

Skvělé práce na přehrazení Seiny zmizely pod hromadami sněhu; bylo to provedení velkého plánu Araga z devatenáctého století: při přehrazení řeky má Paříž mít i v případě nejnižšího průtoku vody k dispozici sílu čtyř tisíc koní, jež nic nestojí a je trvalá. Turbiny zvedaly deset tisíc palců vody do výše padesáti metrů; a palec vody obnáší dvacet kubických metrů za čtyřiadvacet hodin. Obyvatelé tak za vodu platili sedmdesátkrát méně než dřív: tisíc litrů je stálo tři centimy a každý mohl čerpat padesát litrů denně.

Navíc, protože bylo vody v trubkách dost, kropily se ulice a každý dům byl pro případ požáru dostatečně zajištěn přívodem vody pod vysokým tlakem.

Když Michel šplhal přes přehradu, slyšel temný hluk Foumeyronových a Koechlinových turbin, jež pod ledovou vrstvou stále běžely. Potom však zaváhal, protože snad zamýšlel něco, co mu posléze uniklo, a vrátil se zpět. Ocitl se před Akademií.

V té chvíli si uvědomil, že ve Francouzské akademii už není ani jeden literát; po příkladu Lapradově, který nazval uprostřed devatenáctého století Sainte-Beuva štěnicí, se později další akademikové častovali jménem onoho geniálního mužíčka, o kterém hovoří Steme v Tristramu Shandym, s v. l, kap. 21, sír. 156 ve vydání Ledouxa a Teurého z roku 1818. Jelikož literáti začali být příliš nevychovaní, přijímali se nakonec už jen lidé urození.

Když Michel spatřil hrozný velechrám se zažloutlými girlandami, udělalo se mu zle a šel dál podél Seiny. Nebe nad jeho hlavou protínaly elektrické dráty od jednoho břehu ke druhému, jako pavouci síť vedly k policejní prefektuře.

Prchl, osamělý na zamrzlé řece; měsíc před něj prostíral jeho obrovský stín, který jeho pohyby zpřevracel v přemrštěná gesta.

Sel po nábřeží Orloje, kolem Justičního paláce; přešel přes most Pont-au-Change, z jehož klenutí visely obrovské rampouchy, prošel kolem Obchodního soudu, pak šel přes most Notre-Dame, přes most Reformační, který se pro svou délku počínal hroutit, a vrátil se na nábřeží.

Ocitl se před vchodem do márnice, ve dne v noci otevřené živým i mrtvým; mechanicky vstoupil, jako by tam chtěl hledat bytosti, jež mu byly drahé. Díval se na ztuhlé, nazelenalé, nadmuté mrtvoly na mramorových stolech; v koutě spatřil elektrický přístroj určený k tomu, aby přivedl k životu utopence, jimž zůstala jiskérka existence.

"Opět elektřina!" zvolal. A prchl.

Byla tam Notre-Dame; její vitráže zářily světlem; bylo slyšet slavnostní zpěv. Michel vešel do staré katedrály. Končilo pozdravení. Přicházel z šeré ulice, byl oslněn. Oltář zářil elektrickými světly a paprsky téhož světla vycházely z monstrance, kterou kněz pozdvihoval.

"Zase elektřina," opakoval nešťastný mladík, "i zde!"

A prchl. Ne však dost rychle, aby nezaslechl hromový hlas varhan pod stlačeným vzduchem dodaným Společností katakomb.

Michel přicházel o rozum; domníval se, zeje mu v patách démon elektřiny; znovu dospěl na nábřeží de Grěves,

vnořil se do spleti pustých ulic, dorazil na Královské náměstí, z nějž socha Victora Huga vypudila sochu Ludvíka XV. Před ním se otevřel nový bulvár Napoleona IV., vedoucí až k náměstí, uprostřed něhož se tyčí Ludvík XIV., klusající na koni k Banque de France. Prudce zahnul a dal se ulicí Notre-Dame-des-Victoires. Na fasádě v ulici na rohu Burzovního náměstí spatřil mramorovou tabuli se zlatým nápisem:

Historická památka
Ve čtvrtém patře tohoto domu
žil v letech 1859 až 1862
Victorien Sardou.

Michel se konečně ocitl před Burzou, novodobou katedrálou, chrámem všech chrámů; elektrický ciferník ukazoval za čtvrt hodiny půlnoc.

"Noc se vleče," řekl si.

Vrátil se na bulváry. Pouliční svítilny jedna ke druhé vysílaly oslnivě bílé paprsky a prosvitné plakáty, na něž elektřina psala reklamy ohnivými písmeny, zářily na sloupech se zobci. Michel zavřel oči; vmísil se do mnohohlavého proudu lidí, jejž vychrlila divadla. Došel na náměstí Opery a viděl celý ten elegantní a oziacený dav bohatých, který zimě čelil v kašmíru a kožešinách; minul dlouhý zástup vozidel na plynový pohon a unikl ulicí Laffayette.

Měl před sebou půldruhé míle rovným směrem.

"Utečme před všemi těmi lidmi," řekl si.

A pustil se namáhavě vpřed; občas upadl; pohmožděn, ale necítě bolest, zase vstal; pomáhala mu síla mimo něj. Jak se pohyboval kupředu, znovu kolem začal vládnout klid a pustota. Přesto znovu v dálce spatřil jakési silné světlo a zaslechl nesmírný hluk, který nebyl s ničím srovnatelný.

Šel však dál; nakonec se dostal doprostřed strašného ohlušení, do rozlehlého sálu, jenž by pohodlně pojal deset tisíc osob; v jeho průčelí stála elektrickým písmem slova:

Elektrický koncert

Ano! Elektrický koncert! A ty nástroje! Dvě stě klavírů bylo podle maďarského projektu navzájem propojeno pomocí elektřiny a hrálo zároveň, ovládáno jediným umělcem. Jediný klavír o síle dvou set klavírů!

"Prchněme, prchněme!" vzkřikl nešťastník pronásledovaný neodbytným démonem. "Pryč z Paříže! Mimo Paříž snad dojdu klidu!"

A vlekl se po kolenou. Po dvou hodinách zápasu s vlastní slabostí dospěl do la Villette, tam se ztratil a v domnění, že je u přístavu v Aubervilliers, se dal nekonečnou rue Saint-Maur; hodinu nato obešel věznici pro mladistvé na rohu rue de la Roquette. Tam se skýtala pochmurná podívaná. Stavěli šibenici; chystali popravu na zítřek. Pod rukama zpívajících dělníků se už zvedalo lešení. Michel chtěl tomu pohledu uniknout. Klopýtl však o otevřenou bednu. Když vstával, zahlédl v ní elektrickou baterii. Probleskla jím myšlenka: pochopil! Již se nestíná. Zabíjí se elektrickým nábojem. Bylo to tak podobnější nebeskému
trestu.

Michel naposledy vykřikl a omdlel.

Na kostele Sainte-Marguerite zvonily čtyři hodiny.

Kapitola XVII.
Et in pulverem reverteris
(A v prach se obrátíš)

Co se s nešťastníkem dělo po zbytek oné strašné noci? Kam vedla jeho kroky náhoda? Zbloudil, aniž mohl opustit neblahé hlavní město, prokletou Paříž? Neřešitelné otázky.

Musíme věřit, že bez ustání kroužil nespočetnými ulicemi, které obklopují hřbitov Pere-Lachaise, neboť staré pohřebiště se nachází uprostřed hustě obydlené čtvrti. Město se prostíralo na východ k Aubervilliers a Romainville.

Ať tomu bylo jakkoliv, když nad celým bílým městem vyšlo zimní slunce, Michel se nacházel na hřbitově. Neměl už sil myslet na Lucy; myšlenky mu zledověly; byl jako přízrak bloudící mezi hroby, a nikoliv jako cizí, protože se cítil jako doma.

Šel hlavní alejí a zabočil vlevo vlhkými cestami dolního hřbitova. Stromy ověšené sněhem skrápěly slzami nádherné hrobky; jen na vztyčených náhrobních kamenech, jež sníh ušetřil, bylo možno přečíst jména mrtvých.

Brzy se objevil zborcený náhrobek Abélarda a Héloise: tři sloupy nesoucí polorozpadlý architráv dosud stály jako Grecostasis na Forum Romanům. Michel se díval, aniž viděl; vždyť o něco dále četl jména Cherubiniho, Massého, Gounoda, Reyera, Habenecka, Chopina v koutku vyhrazeném těm, kteří žili hudbou a snad pro ni i zemřeli! Minul je.

Šel kolem jména vtesaného do kamene bez dat, beze slov lítosti, vytesaných dlátem, bez erbů, bez ozdob, jména jež čas ušetřil: La Rochefoucauld. Pak přišel do městečka hrobek čisťounkých jako holandské domy, s naleštěnými mřížemi vepředu a schůdky čištěnými pemzou. Pocítil chuť vstoupit.

"A hlavně tam zůstat," pomyslel si, "odpočívat tam navěky."

Hrobky všech stylů sakrální architektury, náhrobky řecké, římské, etruské, byzantské, lombardské, gotické, renesanční, z dvacátého století, byly vedle sebe ve svorném duchu; mezi všemi těmi mrtvými, obrácenými v prach, panovala jednota, ať spočívali pod mramorem, žulou či pod černým dřevěným křížem.

Mladík šel dál; pomalu stoupal po pochmurném návrší a unaven se opřel o hrobku Bérangerovu a Manuelovu; náhrobní stéla bez ozdob ni nápisů se tyčila jako pyramida v Gize a kryla těla dvou přátel spojených ve smrti.

Dvacet kroků dále nad nimi bděl generál de Foy a jakoby v mramorové tóze je dosud chránil.

Nešťastníkovi se náhle zachtělo mezi těmi jmény pátrat; ani jedno z nich však k němu nepromluvilo jako jméno časem ušetřené. Některá byla nečitelná, ba i ta nejhonosnější, obkroužená zmizelými již nápisy, spojenýma rukama, jež čas rozpojil, byly tu omšelé erby na hrobkách, jež také podlehly zmaru.

Šel však, bloudil a navracel se; opřel se o železnou mříž; zahlédl Pradiera, jehož mramorová Melancholie se rozpadala v prach, Desaugiera, poničeneného v bronzovém medailonu, náhrobek, jejž Gaspardu Mongeovi věnovali žáci, Etexovu plačku se závojem, dosud skloněnou nad hrobkou Raspailovou.

Na další cestě minul nádherný náhrobek v čistém stylu a z pyšného mramoru, obklopený spoře oděnými dívkami, jež přibíhaly a poskakovaly kolem reliéfu, četl:

Clairvillovi
vděční občané.

Šel dál. Nedaleko spatřil nedokončený náhrobek Alexandra Dumase, muže, který zasvětil život stavěním náhrobků jiným.

Poté se ocitl v oddělení bohatců, kteří si ke všemu dopřávali přepych apoteóz; jména počestných žen se v poklidu střídala se jmény slavných kurtizánJež si na stará kolena pořídily památník; stály tam pomníky se jmény hodnými vykřičeného domu. Dále byly hroby hereček, na něž tehdejší básníci skládali bezpočet nicotných veršů.

Michel se nakonec dovlekl na druhý konec hřbitova, kde svůj věčný spánek spal v teatrální hrobce skvělý Dennery poblíž prostého černého kříže Barriérova, tam, kde si básníci dávali schůzku jako na rohu ve Westminsteru, kde Balzac, svlečený z kamenného rubáše stále čekal na svou sochu, kde již ani jména nezůstala po Delavigneovi, Souvestrovi, Bératovi, Plouvierovi, Banvillovi, Gautierovi, SaintVictorovi a stovce dalších.

O něco dále zmrzačený Alfred de Musset přihlížel ze svého náhrobku, jak vedle něj zmírá vrba, již si přál ve svých nejněžnějších a nejprodchnutějších verších.

Tehdy se nešťastník vrátil ke svým myšlenkám; z hrudi mu spadla kytička fialek. Zdvihl ji a s pláčem položil na hrob zapomenutého básníka.

Šel pak výše, stále výš, vzpomínal a trpěl a průhledem mezi cypřiši a vrbami náhle spatřil Paříž.

V dálce se tyčil Mont Valérien, napravo Montmartre, jenž stále čekal na Parthenon. jaký by na té akropoli vystavěli Athéňané, nalevo Pantheon. Notre-Dame, Sainte-Chapelle, Invalidovna a dále maják Grenelleského přístavu, který na dálku pěti set stop vysílal do prostoru ostrý paprsek.

Dole Paříž se svým shlukem sta tisíci domů, mezi nimiž se tyčily kouřící komíny deseti tisíc továren.

Ještě níže dolní hřbitov; odtud vypadaly některé skupiny hrobek jako městečka s ulicemi, náměstími, domy a jejich nápisy, kostely, katedrálami, tvořenými nejpyšnější hrobkou.

Nad nimi pak prolétaly balony vyzbrojené hromosvody, jež blesku znemožňovaly uhodit do nechráněných domů a celou Paříž zaštiťovaly před jeho ničivou zlobou.

Michel by s chutí přeřezal šňůry, jež je držely v zajetí, nechť město zhyne ohňovou potopou!

"Ach! Paříži!" zvolal s gestem zoufalého hněvu.

"Ach, Lucy!" zašeptal a ve mdlobách padl do sněhu.